

unesco

Център
под егидата
на ЮНЕСКО

Регионален център за
опазване на нематериалното
културно наследство в
Югоизточна Европа
под егидата на ЮНЕСКО

Г О Д И Н И
К О Н В Е Н Ц И Я 2 0 0 3

ЖИВИ НАСЛЕДСТВА LIVING HERITAGE

РЕГИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ОПАЗВАНЕ НА НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО
НАСЛЕДСТВО В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ПОД ЕГИДАТА НА ЮНЕСКО

REGIONAL CENTRE FOR THE SAFEGUARDING OF INTANGIBLE CULTURAL
HERITAGE IN SOUTH-EASTERN EUROPE UNDER THE AUSPICES OF UNESCO

Съставител: Ирена Тодорова

Compiled: Irena Todorova

Редакционна колегия:

Ангел Янков, Диана Стоянова, Ирена Бокова (главен редактор), Ирена Тодорова, Меглена Златкова, Николай Ненов, Петко Христов, Стоян Денчев, Таня Марева, Христо Георгиев, Чаяна Истаткова

Editorial board:

Angel Yankov, Diana Stoyanova, Irena Bokova (Editor-in-Chief), Irena Todorova, Meglena Zlatkova, Nikolay Nenoff, Petko Hristov, Stoyan Denchev, Tanya Mareva, Hristo Georgiev, Chayana Istatkova

Секретар: Чаяна Истаткова

Secretary: Chayana Istatkova

Преводач от/ на английски език: Боян Дамянов

Translation into/ from English: Boyan Damyanov

Редактор на български език: Соня Алексиева

Bulgarian copy editor: Sonya Alexieva

Редактор на английски език: Красимира Абаджиева

English copy editor: Krassimira Abadzhieva

© Графичен дизайн и предпечат: **Стоян Бунджолов, Мартин Стойчев**

© Graphic design and prepress: **Stoyan Boudjoulov, Martin Stoychev**

© **Издание на Регионален център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО**

© **Published by the Regional Centre for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in South-Eastern Europe under the auspices of UNESCO**

Снимка на корицата:

Адаптация на логото на Регионалния Център по случай 20-ата годишнина на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство.

Cover photo:

Adaptation of the Regional Centre's logo on the occasion of the 20th anniversary of the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage.

ISSN 2683-0256

ЖИВИ НАСЛЕДСТВА *LIVING HERITAGE*

© Регионален център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО

© Regional Centre for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in South-Eastern Europe under the auspices of UNESCO

София, 2023, бр. 9-10

Sofia, 2023, issue 9-10

СЪДЪРЖАНИЕ

20 ГОДИНИ КОНВЕНЦИЯ 2003 / 20 YEARS CONVENTION 2003

Интервю с Ернесто Отоне Р., Помощник-генерален директор на ЮНЕСКО за култура.....	8
Interview with Mr Ernesto Ottone R., UNESCO Assistant Director-General for Culture.....	8
Интервю с Кръстю Кръстев, Министър на културата, България.....	12
Interview with Krastyu Krastev, Minister of Culture, Bulgaria.....	12
Интервю с Лукия Лоизу Хаджизавриел, Председател на Националната комисия за ЮНЕСКО на Кипър	18
Interview with the President of the Cyprus National Commission for UNESCO, Ms Loukia Loizou Hadjigavriel.....	18
Интервю с г-р Ирена Тодорова, Изпълнителен директор на Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО, България	24
Interview with Irena Tododrova, Ph.D., Executive Director of the Regional Centre for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in South-Eastern Europe under the auspices of UNESCO, Bulgaria	24
Интервю с Мила Сантова, член-кореспондент на БАН, професор, д. изк., ИЕФЕМ–БАН, България.....	29
Interview with prof. Mila Santova, Bulgaria, Corresponding Member of Bulgaria Academy of Science, Doctor of Art Studies, IEFEM - Bulgaria Academy of Science, Bulgaria.....	29
Wiki обича културното наследство – Глобална кампания за нематериалното културно наследство в проектите на Wikimedia	32
Wiki Loves Living Heritage – Global campaign for the Intangible Cultural Heritage in the Wikimedia projects	32
<i>Лена Марсио, Сузана Анас, Финландия / Leena Marsio, Susanna Engs, Finland</i>	

НАУЧНИ СТАТИИ / SCIENTIFIC ARTICLES

Опазване на живото наследство в Националния исторически музей на Армения – примерът с изложбата „Фрагменти от идентичност: килимът“	37
The living heritage safeguarding in the History museum of Armenia: case of the exhibition "Fragments of identity: carpet"	37
<i>Лилия Аванесян, Нжде Еранян, Армения / Lilia Avanesyan, Nzhdeh Yeranyan, Armenia</i>	
Един остров като кулинарна дестинация: изучаване, опазване и валоризиране на кулинарното наследство на остров Лемнос, Гърция	45
An island as a food destination: studying, safeguarding and valorising the food heritage of Lemnos Island, Greece.....	45
<i>Ирини Лирацаки, Ригас Зафириу, Йоргос-Рафаил Янелис, Георг Димитропулос, Гърция / Eirini Lyratzaki, Rigas Zafeiriou, Giorgos-Rafail Giannelis, George Dimitropoulos, Greece</i>	

РЕГИОНАЛЕН ЦЕНТЪР КАТЕГОРИЯ 2 / REGIONAL CENTRE CATEGORY 2

Мобилизиране на научните изследвания за опазване на нематериалното културно наследство в ерата на климатичните изменения: Международен изследователски център за нематериалното културно наследство в Азиатско-тихоокеанския регион (МИЦН)	58
Mobilizing Research for Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the Era of Climate Change: International Research Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia-Pacific Region (IRCI).....	58
<i>Йоко Ножима, Цумоту Хашида, Япония / Yoko Nojima and Tsutomu Hashida, Japan</i>	

ПРЕДСТАВЯМЕ / ON DISPLAY

Живото наследство и Музеят на фолклорното изкуство на Армения	65
Living Heritage and the Folk Arts Museum of Armenia	65
<i>Назели Утужян, Армения / Nazeli Utujyan, Armenia</i>	
Служба за подпомагане на занаятите на Кипър	69
Cyprus Handicraft Service	69
<i>Дамианос Зисиму, Кипър / Damianos Zisimou, Cyprus</i>	
Изложба: Обичаят „Сирни заговезни“ във Врбица, Словения.....	74
Exhibition: Shrovetide custom in Vrbica, Slovenia	74
<i>Агела Пукл, Словения / Adela Pukl, Slovenia</i>	
Даниела Джуканович – координатор на проекта за номинацията на елемента „Змиянска бродерия“ за Представителния списък на ЮНЕСКО на нематериалното културно наследство на човечеството	79
Daniela Dzhukanovic – the coordinator of the Zmijanje Embroidery Project nomination to the UNESCO list of the World Intangible Heritage of Humanity.....	79
<i>Божана Джужелович, Босна и Херцеговина / Bozana Djuzelovic, Bosna and Herzegovina</i>	

НА ФОКУС / ON FOCUS

Проектът „Арап“ за нематериалното културно наследство на арменските общности	84
Intangible Cultural Heritage Project “Arar” in the Communities of Armenia	84
<i>Гаяне Асланян, Армения / Gayane Aslanyan, Armenia</i>	

СЛЕДВАЩОТО ПОКОЛЕНИЕ / THE NEXT GENERATION

Международен младежки конкурс „Нематериално културно наследство: следващото поколение“ #ShareYouthHeritage	89
International Youth Competition ‘Intangible Cultural Heritage: The Next Generation’ #ShareYouthHeritage.....	89
<i>Чаяна Истаткова, Ирена Бокова, България / Chayana Istatkova, Irena Vokova, Bulgaria</i>	

Ритуалът Калиница в Асеновград, България	101
The Kalinitza Ritual in Assenovgrad, Bulgaria	101
<i>Надя Янкова, България / Nadya Yankova, Bulgaria</i>	
Бели петък в село Грдица, Кралevo, Сърбия	108
The White Friday as a Village Celebration in the Village Grdica, Serbia	108
<i>София Пршич, Сърбия / Sofija Pršić, Serbia</i>	
Живата традиция на гърнчарството в Украйна.....	114
Living tradition of pottery in Ukraine	114
<i>Мирослава Шевченко, Украйна / Myroslava Shevchenko, Ukraine</i>	
Студентски фотографски конкурс и изложба „Живи наследства: през погледа млади на фотографи студенти“	119
‘Living Heritage through the Eyes of Young Students of Photography’ – Photographic Contest and Exhibition.....	119
<i>Чаяна Истаткова, България / Chayana Istatkova, Bulgaria</i>	

ФОТО РАЗКАЗ / PHOTO STORY

Живото наследство на „Лаваш“ в Азербайджан.....	131
The living heritage of Lavaş in Azerbaijan	131
<i>Анатол Данто, Жюл Данто, Елшад Юсиф, Азербайджан / Anatole Danto, Jules Danto, Elshad Yusif, Azerbaijan</i>	
Практика на опазване на традицията, свързана с производството и свиренето на кобза и хърди-гърди	139
Safeguarding practice of kobza and wheel lyre tradition	139
<i>Валентина Демян, Украйна/ Valentyna Demian, Ukraine</i>	

Интервю с Ернесто Отоне Р., Помощник-генерален директор на ЮНЕСКО за култура

Interview with Mr Ernesto Ottone R., UNESCO Assistant Director-General for Culture

Какви са основните послания на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство от 2003 г., които са значими и днес?

От приемането си преди 20 години Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство разширява понятието „културно наследство“ в световен мащаб с включването на културните практики, изразявания, системи от знания и умения, предавани в общностите от едно поколение на друго. Завещаното в тази международна правна рамка е осезаемо в днешните дебати, политики и мерки относно наследството, които се отнасят подобаващо отговорно към опазването на динамичното, „живо“ наследство.

Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство също така подчертава колко е важно общностите да се поставят в центъра на дефинирането и опазването на живото наследство като негови пазители и носители. Следователно разнообразните форми на нематериално културно наследство все повече се признават като извор на социално сближаване и колективна идентичност. Две десетилетия по-късно тези принципи на Конвенцията са по-актуални от всякога във време, когато и индивиди, и общности са в търсене на чувство за принадлежност и приемственост като реакция към променящия се свят под натиска на климатичните промени, конфликтите и неустойчивото развитие.

С поглед към бъдещето, засиленото участие на общностите и гражданското общество, особено на младежта и местното население, в прилагането на Конвенцията ще бъде от съществено значение не само, за да се поддържа актуална рамката на ЮНЕСКО през идните години, но и да отключи силата на живото наследство да допринесе за мира и да стимулира устойчивото развитие.

What key messages of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage have remained fully relevant to this day?’

Since its adoption 20 years ago, the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage has broadened the notion of ‘cultural heritage’ globally to include the cultural practices, expressions, knowledge systems and skills that communities transmit from one generation to the next. The legacy of this international legal framework is evident in today’s discourse, policies, and measures around heritage, which give due consideration to the safeguarding of dynamic, ‘living’ heritage.

The Intangible Heritage Convention has also underlined the importance of placing communities at the heart of defining and safeguarding living heritage as its custodians and bearers. Consequently, diverse forms of intangible culture heritage are increasingly recognized as the wellspring of social cohesion and collective identity. Two decades on, these principles of the Convention remain more relevant than ever, where individuals and

Какви са акцентите в отбелязването на 20-годишнината от подписването на Конвенцията и как кореспондират с динамичните промени в политически, културен, социален и икономически контекст днес?

През 2023 г. се навършват 20 години от Конвенцията за живото наследство, приета на 32-рата сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО на 17.10.2003 г. Тази повратна година предоставя важна възможност на всички заинтересовани страни да опазят живото наследство, да направят преглед на постиженията на Конвенцията за живо наследство през последните 20 години.

С участието на 181 държава до момента, Конвенцията твърдо установи опазването на нематериалното културно наследство на международно ниво. Най-важното е, че Конвенцията от 2003 г. се превърна в ключова отправна точка за тези държави да създават институции и да прилагат публични политики и закони, както е видно от периодичните доклади, подавани от тях, за да бъде оценено прилагането на Конвенцията, докладите за описите и актуализиране на състоянието на елементите в представителния списък. Освен това, Конвенцията от 2003 г. допринесе за повишаване на осведомеността за живото наследство чрез вписване на елементи в нейните списъци (към момента 677 вписани елемента от 140 държави).

Двайсетата годишнина предоставя допълнителни възможности за признаване на събития и дейности, предприемани на общностно, национално и регионално ниво за отбелязване на разнообразието от практики на живо наследство, както и усилията на заинтересованите страни за тяхното опазване. Специализираната уеб страница, <https://ich.unesco.org/en/anniversary>, посветена на 20-ата годишнина от Конвенцията вече съдържа повече от 50 събития и дейности, като се очаква броят им да нарасне към края на годината. Тази знакова година е съпътствана и от активни кампании в социалните медии, провеждани от ЮНЕСКО.

Тъй като Конвенцията се превърна в световно признат инструмент, сега следва да се предвидят начини за опазване на живото наследство в отговор на глобалното развитие и предизвикателствата. В тази връзка в края на юли 2023 г. в Република Корея се провежда Глобална среща. Домакин на събитието беше Министерството

communities alike seek a sense of belonging and continuity in the face of the changing world under pressure by climate change, conflicts, and unsustainable development.

Looking ahead, the reinforced participation of communities and civil society – particularly youth and indigenous peoples – in the implementation of the Convention will be essential not only to maintain the pertinence of the UNESCO framework in years to come, but also to unleash the power of living heritage to construct peace and drive sustainable development.

What are the highlights marking the 20th anniversary of the 2003 Convention, and how do they relate to the dynamic changes in the political, cultural, social, and economic contexts of the present day?

The year 2023 marks the 20th anniversary of the Living Heritage Convention, adopted by the 32nd session of the General Conference of UNESCO on 17 October 2003. This milestone year provides an important opportunity for stakeholders of living heritage safeguarding to take stock of the achievements of the Living Heritage Convention over the past 20 years.

With 181 States Parties to date, the Convention has firmly established the safeguarding of intangible cultural heritage at the international level. Most importantly, the 2003 Convention has become a key reference for its States Parties in setting up institutions and implementing public policies and laws, as evidenced through periodic reports submitted by our States Parties to assess their implementation of the Convention, report on their inventories and update the status of elements on the Representative List. Additionally, the 2003 Convention has been contributing to increasing awareness of living heritage through the inscription of elements on its Lists (677 inscribed elements from 140 countries at present).

The 20th anniversary provides further opportunities to recognize events and activities undertaken at the community, national and regional level to celebrate the diversity of living heritage practices, as well as the efforts of stakeholders in safeguarding them. The dedicated webpage of the 20th anniversary of the Convention already highlights more than 50 events and activities and the number is expected to increase towards the end of the year. This landmark year is also accompanied by active social media campaigns run by UNESCO.

As the Convention has become a globally recognized instrument, it must now envision ways to safeguard living heritage in the face of global development

на Външните работи на Република Корея и Администрацията за културно наследство на Корея в сътрудничество с ЮНЕСКО, Международния информационен и мрежов център за нематериално културно наследство в Азиатско-тихоокеанския регион под егидата на ЮНЕСКО и Корейската фондация за културно наследство.

С тема „Отключване на силата на живото наследство за устойчиво развитие и мир“, срещата в Сеул очерта бъдещите насоки на Конвенцията от 2003 г. с цел да подчертае ролята на живото наследство в отговор на глобалните предизвикателства. Живото наследство се изследва от четири тематични групи експерти във връзка с (1) устойчивия поминък, (2) естествения свят, (3) качествено образование и (4) цифровата среда. Водещи световни мислители, политици, гражданско общество, експерти и представители на общността участваха в тези визионерски дискусии.

Като завършек на тази знакова година, от 4 до 9.12. 2023 г. в Република Ботсвана ще се проведе 18-ата сесия на Междуправителствения комитет. Тази сесия ще сложи край на юбилейната година, събирайки на едно място основните заинтересовани страни от Конвенцията.

В каква посока виждате развитието на регионалните центрове категория 2 в опазване, съхранение и развитие на живите наследства?

Регионалните центрове категория 2 под егидата на ЮНЕСКО играят жизненоважна роля за превръщането на Конвенцията за опазване на нематериалното наследство в реални действия.

В момента има осем центъра от категория 2: четири (Китай, Иран, Япония, Корея) в Азия и Тихия океан; един в Латинска Америка и Карибите със седалище в Перу; един в Алжир, който действа основно в Африка; един наскоро създаден в ОАЕ, покриващ региона на арабските държави, и, разбира се, Центърът в София, България.

Центровете, които работят с ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство, станали много активни и динамични партньори. Те подпомагат обучението и научните изследвания и са особено важни за включване на местните общности. Въз основа на опита от онлайн дейностите за развиване на умения в периода на COVID-19, понастоящем ЮНЕСКО прена-

and challenges. In this regard, a Global meeting took place at the end of July 2023 in the Republic of Korea. The event was hosted by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Korea (MOFA) and the Cultural Heritage Administration of Korea (CHA) in collaboration with UNESCO, the International Information and Networking Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia-Pacific Region under the auspices of UNESCO (ICHCAP) and the Korea Cultural Heritage Foundation (CHF).

Under the theme 'Unleashing the power of living heritage for sustainable development and peace', this meeting in Seoul outlined future directions of the 2003 Convention in order to highlight the role of living heritage in responding to global challenges. Four thematic panels explore living heritage in relation to (1) sustainable livelihoods, (2) the natural world, (3) quality education and (4) the digital environment. Leading international thinkers, policy makers, civil society, experts, and community representatives engaged in these visionary discussions.

To conclude this landmark year, the 18th session of the Intergovernmental Committee will take place from 4 to 9 December 2023 in the Republic of Botswana. This session will provide an ideal occasion to conclude this anniversary year, taking advantage of the presence of the main stakeholders of the Convention.

What direction do you anticipate the future development of Regional Category 2 Centres taking in terms of the safeguarding, conservation, and evolution of the living heritage?

Category 2 Centres (C2Cs) under the auspices of UNESCO play a vital role in translating the Intangible Heritage Convention into tangible action.

There are currently eight Category 2 Centres: four (China, Iran, Japan, ROK) in Asia and the Pacific; one in Latin America and the Caribbean based in Peru; one in Algeria that focuses its activities in Africa, one newly established in the UAE covering the Arab States region, and, of course, the Centre in Sofia, Bulgaria.

The Centres that work with UNESCO on safeguarding intangible cultural heritage have become very active and dynamic partners. They support training and research and are especially vital in engaging local communities. Following the experience of online capacity-building activities in the COVID-19 context, UNESCO is currently reorienting the programmes to include a multimodal delivery approach, combining fully online, hybrid and in-person training, as emphasized in the

сочва програмите като включва мултимодален подход, съчетаващ изцяло онлайн, хибридно и присъствено обучение, както се подчертава в резолюцията на Общото събрание. Тази стратегическа ориентация ще предостави възможности да се разшири обхвата на програмата към нови аудитории, както и да се овладее потенциала за новаторска педагогика. ЮНЕСКО очаква с нетърпение да си сътрудничи с всички центрове категория 2 в този процес на преориентиране, който ще обедини различни ключови участници, включително глобална мрежа от фасилитатори, председатели на ЮНЕСКО и други заинтересовани страни.

В допълнение, центрoвете категория 2 също се насърчават да допринасят и за нашите текущи усилия в разработването на други тематични инициативи, като нематериалното културно наследство и климатичните промени, комерсиализацията и поминъка, както и градския контекст и извънредните ситуации. През последните няколко години Регионалният център организира кръгли маси за дискусии на тема нематериалното културно наследство и градския контекст. Техният принос определено ще обогати нашите текущи усилия за изготвяне на насоки за нематериалното културно наследство и градоустройствено планиране, които ще бъдат представени на предстоящата Междуправителствена комисия за преглед и одобрение.

Resolution of the General Assembly. This strategic orientation will provide opportunities for expanding programme outreach to new audiences, as well as harnessing potential for innovative pedagogy. UNESCO is looking forward to collaborating with all C2Cs in this re-orientation process, which would bring together various key actors, including a global network of facilitators, UNESCO Chairs, and other stakeholders.

In addition, C2Cs are also encouraged to further contributing to our ongoing efforts in the development of other thematic initiatives, such as Intangible cultural heritage and climate change, commercialization and livelihoods, as well as urban contexts and emergencies. Over the past few years, the Regional Centre has already organized roundtable discussions on Intangible cultural heritage and urban contexts. Their reflections will definitely enrich our ongoing efforts in drafting a guidance note on Intangible cultural heritage and urban planning, which will be submitted to the forthcoming Intergovernmental Committee for review and approval.

Интервю с Кръстю Кръстев, Министър на културата, България

Interview with Krastyu Krastev, Minister of Culture, Bulgaria

Министърът на културата Кръстю Кръстев: Важно е да насърчаваме младите хора да придобиват знания и умения, свързани с нематериалното културно наследство

Културните наследства са част от голямата тема за културата и нейната роля за подобряване качеството на живот. Какви насоки в дейността на Министерството бихте посочил като важни и значими в подкрепа на културните наследства в България и по-специално – в подкрепа на нематериалното културно наследство?

Специално в областта на нематериалното културно наследство Министерството на културата осъществява държавната политика в областта, като реализира процедурата за попълване на Националната система „Живи човешки съкровища – България“. Поддържането на тази система цели съхраняването на важни за страната ни и за културата ни знания, дейности и умения на общности, групи и отделни лица, тяхното предаване на следващите поколения чрез неформално и формално образование, както и да осигури тяхната видимост чрез публично признание на национално и международно равнище.

За прилагането на Системата следваме световната практика. Имаме три национални листи. Но те сами по себе си не биха допринасяли за опазването на нематериалното ни културно наследство, ако ги нямаше хората, които всъщност са сърцето и душата на традицията. Ние имаме уникална мрежа от над 3 500 читалища, в които работят хора, които бдят за приемствеността между поколенията, за това нашите традиции и обичаи да достигнат до тези след нас. Важно е, че освен методическата подкрепа, която оказваме на читалищата, Министерството подпомага не-

The Minister of Culture Krastyu Krastev: It is important to encourage young people to gain knowledge and skills in the field of Intangible cultural heritage

Cultural heritage is part of the wider topic of culture and its role in improving the quality of life. What trends in the activity of the Ministry would you indicate as meaningful and significant in supporting the cultural heritage in Bulgaria and, in particular, the intangible cultural heritage?

As far as the field of intangible cultural heritage is concerned, the Ministry of Culture carries out the state policy by implementing a compiling procedure for the national system Living Human Treasures – Bulgaria. The maintenance of this system aims to preserve all that is important for our country and culture: knowledge, activities and skills that are typical of communities, groups and individuals, passing them down to the next generations through informal and formal education and ensuring visibility via their public recognition at national

материалното културно наследство и със своите сесии за финансова подкрепа.

Програмите на Министерството на културата, както и на Национален фонд „Култура“, дават възможност на културните организации в сферата на нематериалното културно наследство да кандидатстват, за да можем да подпомагаме техни проекти в областта на опазването на любителското творчество.

През настоящата 2023 година ЮНЕСКО и държавите членки отбелязват 20 години от подписването на Конвенцията за нематериално културно наследство с идея за опазване на изпълнителските умения и знания, на живите спектакли, празници и ритуали, свързани с природата и др. Като творец и управленец в сферата на театъра, как бихте интерпретирали отношението материално — нематериално наследство като ценност за обществото?

Бих го формулирал с една дума – като въпрос на баланс. За мен опазването и на материалното, и на нематериалното културно наследство, е въпрос на национална сигурност.

Всички ние се гордеем, че България е страна с древна история и култура, но какво стои зад това? Стоят паметници, сгради, археологически обекти, исторически обекти и природни елементи; стоят произведения на изкуството, археологически, исторически, художествени, етнографски, технологични, религиозни обекти, които представляват, от една страна, важни колекции за науката, онова, до което можем физически да се докоснем. Но също толкова важно е и нематериалното културно наследство – нашите обичаи, знания и умения, които се предават от поколение на поколение и формират чувството ни за общност и приемственост. Виждаме, че едното не може без другото. Защото например народните обичаи могат да се възпроизведат на сцената – чрез театрална постановка, или пък със спектакъл. Пак в спектакли и концерти можем да наблюдаваме музика, песни, танци.

Съборите на народното творчество и различните концерти на сцени като Античния театър в Пловдив, крепостта „Царевец“ във Велико Търново, Белоградчишките скали, оперните концерти в „Магурата“, са добър пример за органичната спойка между материално и нематериално

and international level.

In implementing the system, we follow the world practice. There are three national lists. However, being on their own, they would not significantly contribute to the preservation of our intangible cultural heritage were it not for the people who are actually the heart and soul of the tradition. We have a unique network of over 3,500 community centres whose staff takes care of the continuity of activities among people of different ages, so that our traditions and customs will reach the future generations. It is important to mention that in addition to the methodological support, the Ministry provides the initiatives with financial backing sessions.

The programmes of the Ministry of Culture and the National Culture Fund enable cultural organisations in the field of intangible cultural heritage to apply and get the necessary funds for the projects on the preservation of amateur creativity.

In 2023 UNESCO and the member states mark the 20th anniversary of signing the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. The main idea is the protection of performing skills and knowledge, of live performances, of related to nature holidays and rituals, etc. As an artist and theatre manager, how would you interpret the tangible and intangible heritage relationship as a value for the society?

To put it briefly, it is a matter of balance. For me, the preservation of both tangible and intangible cultural heritage is a matter of national security.

We are all proud of Bulgaria's ancient history and culture and the question is what really stays behind it. There are monuments, buildings, archaeological sites, historical sites and elements of nature, and there are works of art, archaeological, historical, artistic, ethnographic, technological and religious objects comprising important collections for science that can be physically touched. On the other hand, intangible cultural heritage is just as important, i.e. our customs, knowledge and skills that are passed down from generation to generation, shaping our sense of community and continuity. We realise that one cannot do without the other. For example, folk customs can be reproduced on stage thanks to a theatrical play or performance. And once again, thanks to performances and concerts, we can enjoy music, songs and dances.

Folk art gatherings and various concerts on stages such as the Ancient Theatre in the city of Plovdiv, the

културно наследство. Това именно е ценността – да наследим, опазим и предадем чрез сценична форма на изява един обичай или традиция.

Нека не забравяме и музеите, които също играят активна роля в опазването на нематериалното културно наследство, като в същото време съхраняват артефакти от преди стотици или хиляди години. Връзката между музеите и читалищата пък е важна за развитието на всеки вид образование. Да образуваме децата можем не само в класните стаи. Това може да се случи и през образователните програми на музеите, през различни курсове в читалищата, които помагат за предаването на този вид наследство и чрез тях се насърчава уважението и любовта към него.

В Конвенцията от 2003 г. се набляга на необходимостта държавите членки да играят активна роля в подкрепа на опазването на живите наследства и тяхното предаване на идните поколения. Как виждате дейността на Министерството на културата в тази насока?

Както споменах в началото, Министерството на културата организира попълването на Националната система „Живи човешки съкровища – България“. Досега в нея са вписани 41 елемента. В процес на актуализация е Наредбата за реда за водене на Регистъра, който ще има нова визия и ще дава възможност на повече носители на елементи на нематериално културно наследство в България да кандидатстват за вписване в листите на Националната система.

Целите на Националната система са много прости – да бъдат съхранени знанията и уменията за културно изразяване, които имат важно културно, историческо и художествено значение за България. От съществена важност за нас е да предадем тези знания и умения на следващите поколения. А това трябва да стане, като реализираме ефективни програми за подготовка на кадри. Лично за мен е важно да насърчаваме младите хора да придобиват знания и умения, свързани с нематериалното културно наследство, затова с колегите ми мислим за подходящи публични представяния на национално и международно равнище.

Разбира се, има традиционни събития, на които Министерството на културата е съорганизатор, и които подкрепя с цел опазването на жи-

Tsarevets Fortress in the city of Veliko Tarnovo, the Belogradchik rocks and the opera concerts in the Magura Cave are good examples of the organic fusion between tangible and intangible cultural heritage. This is what makes it all so valuable and special: to inherit, preserve and transmit a custom or tradition through a stage form of creative expression.

Let's not forget the museums that play an active role in the preservation of intangible cultural heritage, while preserving artefacts dating back hundreds to thousands of years. Moreover, the relationship between museums and community centres is important for the development of any type of education. We can educate children not only in their classrooms. It can be accomplished thanks to the educational programmes of the museums and the various courses at community centres, helping to pass down the heritage and fostering respect and love for it.

The 2003 Convention emphasises the need for Member States to play an active role in supporting the preservation of living heritages and their passing down to future generations. How would you comment the activity of the Ministry of Culture in this field?

As I mentioned at the beginning, the Ministry of Culture manages the implementation of the national system Living Human Treasures - Bulgaria. So far, 41 items have been entered. The Ordinance on the Register Keeping Procedure is being updated with a new layout, enabling more Bulgarian intangible cultural heritage element bearers to apply for entry in the lists of the National System.

The goals of the national system are very simple: to preserve the knowledge and skills for cultural expression that have important cultural, historical and artistic significance for Bulgaria. It is essential for us to pass down the knowledge and skills to the next generations. And this has to be done by implementing effective personnel training programmes. It is important to encourage young people to gain knowledge and skills in the field of intangible cultural heritage, so my colleagues and I have been considering appropriate public presentations at national and international level.

Naturally, there are traditional events that the Ministry of Culture co-organises and supports in order to preserve our living heritage. Such an example is the national gathering of folk art in the town of Koprivshtitsa. More than 7,000 participants aged 5 to 95 took part in

Вите ни наследство. Ярък пример е Националният събор на народното творчество в Копривищица. В миналогодишното издание на събора са се включили над 7000 участници от България, на възраст от 5 до 95 години, които представят традиционна музика, обреди, занаяти, танци и костюми. Зная, че вече има запитвания от чужденци, които са нетърпеливи да посетят и следващото издание.

В процес на реализиране е и още една нова възможност за финансово подпомагане - на творчески проекти в областта на опазването на нематериалното културно наследство. Разработихме правила, по които ще подкрепим на конкурсен принцип творчески проекти, насочени към опазване на нематериалното културно наследство, за елементи, вписани в Националния регистър на нематериалното културно наследство на Република България. Приоритетно ще се финансират дейности за документирание, предаване на традиционни знания и умения чрез образователни дейности и форми, изследване, популяризиране на нематериалното културно наследство и обучение на специалисти в тази област.

Публични събития като събори, фестивали, празници, които се отнасят до нематериалното културно наследство и допринасят за осмислянето на неговата важност и необходимостта от опазване, се подкрепят финансово от Национален фонд „Култура“. Допълнително помагат и институциите на местната власт.

Във връзка с двадесетата годишнина от приемането на Конвенцията Министерството на културата чрез своята официална страница в интернет популяризира информация за събития и инициативи, посветени на юбилея. Има постъпили редица предложения с различни инициативи и събития на местно ниво, свързани с опазването на българските традиции, бит и култура, от читалищата в цялата страна.

Струва ми се важно тук да спомена и една много популярна инициатива, подкрепена съвместно от Съвета на Европа и от Европейската комисия. Това са Европейските дни на наследството (ЕДН). Те се провеждат всяка година през месец септември под надслов „Европа, общо наследство“ и в тях се включват милиони хора от почти всички страни на нашия континент. Това прави Европейските дни на наследството най-голямото и

the last year's edition. They presented traditional music and rites, crafts, dances and local costumes. There have already been inquiries from foreigner participants, who are eager to visit the next edition.

There is another opportunity for financial support already under way. It is related to creative projects in the field of intangible cultural heritage preservation. We have developed rules that will support on a competitive basis creative projects for the preservation of the intangible cultural heritage and especially the elements in the National Register of the Intangible Cultural Heritage of the Republic of Bulgaria. Activities on documenting, passing down traditional knowledge and skills via educational activities and forms, research, promoting intangible cultural heritage and training experts in this field will be funded as a priority.

Public events such as gatherings, festivals and holidays that are dedicated to the intangible cultural heritage, its importance and the need for its preservation are financially supported by the National Culture Fund. Local government institutions assist as well.

In connection with the 20th anniversary of the adoption of the Convention, the Ministry of Culture's official website provides information about special anniversary events and initiatives. There have been a number of proposals on behalf of the local community centres, including various initiatives and events regarding the preservation of Bulgarian traditions, way of life and culture.

I think it is important to mention a very popular initiative that is jointly supported by the Council of Europe and the European Commission: the European Heritage Days. It is held every year in September under the title "Europe, a common heritage", and it involves millions of people from almost all countries in our continent. It turns The Days into the biggest and most shared cultural event not only in Europe but also in the world.

The Ministry of Culture coordinates the initiative in our country: in the last year edition 80 municipalities took part in over 300 events with the participation of more than 300,000 people.

This year, the theme coincides with the 20th anniversary of the signing of the Convention for the Protection of the Intangible Cultural Heritage of UNESCO and of course, it is called "Living Heritage". The Ministry of Culture and the mayors of all municipalities prepared the special 2023 National Calendar. The numerous, various and interesting events are dedicated to European Heritage Days and are planned by the respective mu-

най-споделено културно събитие не само в Европа, но и в света.

Министерството на културата е координатор по провеждането на Дните у нас. Например в миналогодишното честване на Европейските дни на наследството в България са се включили 80 общини с над 300 събития, с участието на повече от 300 000 души.

През настоящата година темата на Дните съвпадат и с 20-ата годишнина от подписването на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство на ЮНЕСКО. Затова и темата е „Живо наследство“. Министерството на културата, със съдействието на кметовете на всички общини, изготви Националния календар на Европейските дни на наследството - 2023 г. В него има много интересни и разнообразни организирани или посветени на Дните, планирани от съответната община събития през целия месец септември. Предстои да видим какви ще са най-интересните събития, които тази година ще бъдат допълнително популяризираны от Министерството на културата пред централата на ЮНЕСКО. Читателите вероятно ще се радват да научат, че голяма част от музеите в страната също отварят врати за безплатно посещение в рамките на Дните.

Сред основните политики на ЮНЕСКО е привличане на младите към живите наследства и подкрепа за техните инициативи в тази сфера. Какви според Вас биха били успешните инициативи в България за приобщаване на младите към проблемите на културните наследства и по-специално на живите наследства?

За България е характерно предаването на нематериалното културно наследство да се осъществява от възрастните – от нашите баби и дядовци. Този принцип е залегнал и в основата на всички национални политики, планове и програми за опазване на нематериалното културно наследство в настоящето.

Младите хора пък внасят духа на новите технологии. Самите те подхождат иновативно към културното наследство – както по отношение опазването му, така и за представянето и „оживяването“ му в социалните мрежи. В България са добре застъпени и са успешно реализирани различни програми, разработени от и за млади хора и са

municipalities throughout the month of September. It is pending to mark the most interesting events which the Ministry of Culture is to further promote at the UNESCO headquarters this year. The readers will be probably pleased to find out that during the European Heritage Days many of the country's museums will open their doors for free.

One of UNESCO's main policies is attracting young people and supporting their initiatives in the field of living heritage activities. In your opinion, what would be the successful Bulgarian initiatives to affiliate young people to the issues of cultural heritage and living heritage in particular?

It is typical for Bulgaria that intangible cultural heritage is passed down by the elderly: our grandmothers and grandfathers. This principle underlies all current national policies, plans and programmes for protecting intangible cultural heritage.

On the other hand, young people introduce the spirit of new technologies. They take an innovative approach to cultural heritage, both in terms of its preservation, presentation and "revival" in social networks. Various programmes developed by young people and created for the younger generation have been started and successfully implemented, aiming to involve the young in activities on raising awareness of the elements of intangible cultural heritage in the media space. In most cases, the programmes get implemented in close cooperation with educational and cultural institutions.

Also, the role of community centres ensuring favourable daily environment to groups of tradition bearers to train and pass their knowledge and skills down to children and young people is getting even greater significance.

I started gaining my creative experience at a community centre and I know well the dedicated people working at the local centres for intangible cultural heritage. The relevant skills or knowledge is passed down to the young members directly from the elderly and experienced tradition bearers. A wonderful example of continuity is the Bystritsa Grannies who perform with their granddaughters.

An ambitious but also a successfully implemented goal is for students to learn to respect and reflect on intangible cultural heritage via educational programmes and curricula. In the compulsory subjects at all stages of education – pre-school, primary, lower secondary and upper secondary - students learn to get familiar

насочени към включването им в дейности, свързани с повишаване на осведомеността за елементи от нематериалното културно наследство в медийното пространство. В най-честия случай те са реализирани в тясно сътрудничество с образователни и културни институции.

Все повече се засилва и ролята на читалищата, които в ежедневната си дейност дават възможност групите, носители на традиционните практики, да имат благоприятна среда, където да се реализира обучението и предаването им на децата и младите хора.

Самият аз съм започнал творческия си път от читалище, затова и познавам доста отблизо хората там. Читалищата са своеобразни местни центрове за нематериално културно наследство. В тяхната среда се препредава директно от по-възрастните, по-опитните, владеещите, съответното умение или знание към по-младите. Прекрасен пример за приемственост са „Бистришките баби“, които се изявяват заедно със своите внучки.

Амбициозна, но и успешно реализираща се цел е учениците да се учат да уважават и да размишляват върху нематериалното културно наследство чрез образователни програми и учебни програми. В задължителните дисциплини във всички етапи на обучение – предучилищен, начален, основен, гимназиален, учениците се учат да опознават, разсъждават и уважават нематериалното културно наследство, включително и на другите общности и групи, чрез задължителните учебни програми, както и в рамките на извънкласни дейности.

and respect intangible cultural heritage. That includes information about other communities and groups via compulsory curricula or extracurricular activities.

Интервю с Лукия Лоизу Хаджигавриел, Председател на Националната комисия за ЮНЕСКО на Кипър

Interview with the President of the Cyprus National Commission for UNESCO, Ms Loukia Loizou Hadjigavriel

Значението на ратифицирането на Конвенцията за Република Кипър

Културният пейзаж на Кипър включва огромно богатство на живи традиции и обичаи, съхранени в течение на много поколения и пряко свързани с живота и дейността на кипърския народ. Те дават на кипърци усещане за идентичност и приемственост, които са се запазили през поколенията и служат за връзка с култури и народи из целия средиземноморски басейн и отвъд.

Носителите на тези традиции и практикуващите ги през цялото време адаптират практиките на живото наследство, преосмислят ги и ги препозиционират в новите контексти и реалности, включващи: бързи социокултурни промени; миграция от селото към града; глобализация; бързи икономически преобразувания; недостатъчно заплащане на труда; постепенно намаляване броя на умеещите и знаещите носители поради напреднала възраст; загуба на познания и/или културни пространства; загуба на значение и отслабено практикуване на местните традиции; туристически натиск; изменения в климата и в земеползването; недостиг на автентични материали и използване на съвременни материали и промишлени изделия; нарушаване на традиционния бит, загуба на културно наследство и разселване на части от населението като бежанци вследствие на турската военна инвазия и окупация на Кипър от 1974 г.

Кипър ратифицира Конвенцията през 2006 г., а през 2008 г. бе избран за пръв път за член на Междуправителствения комитет за прилагане на конвенцията, с мандат до 2012 г. През юни 2016 г. Кипър бе преизбран за член на Междуправителствения комитет.

През първите две десетилетия на XXI в., и особено след ратификацията през 2006 г. (със Закон No. 50(III)/2005) на Конвенцията от 2003 г. за опазване на нематериалното културно наследство, Кипър интензифицира усилията си за опазване на местното и регионалното живо наследство.

The importance of the ratification of the Convention for the Republic of Cyprus

The cultural landscape of Cyprus includes a wealth of living traditions and customs that have been preserved across generations and are directly linked to the lives and activities of its people. They provide Cypriots with a sense of identity and continuity with previous and future generations and link them with the cultures and peoples of the wider Mediterranean basin and beyond.

Bearers and practitioners have been continuously adapting their practices of living heritage, reconceptualizing and reframing them in new contexts and realities that include: rapid sociocultural changes, rural-urban migration, globalization, fast economic transformations, insufficient remuneration, gradual reduction of skilled and knowledgeable practitioners due to age, loss of knowledge and/or cultural spaces, loss of significance and re-

Няколко правителствени институции и неправителствени организации – всяка, според обсега на компетентностите си, имащи отношение към тази тематика, допринася за идентифициране и ефективно управление на уязвимостите, заплахите и рисковете, както и за повишаване на стойността на нематериалното наследство. Това се вижда и от разнообразното и дълбокото въздействие на дейността на носителите на живи наследства през последните две десетилетия: държавни ведомства; културни и експертни центрове; академични и изследователски институции; музеи; неправителствени организации; юридически лица от частния сектор; общински управи; общностни съвети и много други. За целите на настоящия текст, всички тези заинтересовани институции бяха идентифицирани и поканени за участие в процеса на набиране на данни за него, а тяхната реакция беше едновременно вдъхновяваща и решаваща за акуратното и задълбочено описване/оценяване на текущото състояние на нематериално културно наследство в Кипър.

Нематериалното културно наследство на Кипър – примери на добри практики

Националната комисия за ЮНЕСКО на Кипър (основана през 1962 г.) представлява жизненоважното свързващо звено между държавата, гражданското общество и ЮНЕСКО за целите на прилагане на Конвенцията от 2003 г. От 2006 г. Комисията, в сътрудничество с Експертния съвет за нематериалното културно наследство (основан през 2013 г.), играе активна роля в опазването на нематериално наследство чрез: участие в регионални и международни срещи на ЮНЕСКО; активно членство в регионални мрежи за неговото опазване – напр. в Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа; Международната мрежа на средиземноморските кулинарни общности; Токати – Мрежа за споделяно наследство; осъществяване на целенасочени действия за опазване на елементи, вписани в Националния регистър на нематериалното културно наследство (създаден през 2015 г.) и в Представителния списък на ЮНЕСКО на нематериалното културно наследство на човечеството (първият кипърски елемент в Представителния списък бе вписан през 2009 г.).

През 2015 г. Националната комисия за ЮНЕСКО на Кипър създаде Национален регистър на нематериалното културно наследство на Кипър (NIICHС) с цел опазване на живото наследство на Кипър

duced practice of local traditions, touristification, climate change and land use changes, shortage of materials and use of modern industrial products, disruption of traditional living, loss of cultural heritage and displacement of population as refugees after the 1974 Turkish military invasion and occupation of Cyprus.

Cyprus ratified the Convention in 2006 and in June 2008 was elected for the first time in the Intergovernmental Committee for the implementation of the Convention until June 2012. In June 2016, Cyprus was re-elected as a member of the Intergovernmental Committee.

During the first two decades of the 21st century, and particularly following the ratification in 2006 (Law No. 50(III)/2005) of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Cyprus has intensified its efforts to safeguard local and regional living heritage. Several governmental and non-governmental stakeholders contribute to the identification and effective management of the vulnerabilities and the threats, as well as to the enhancement of the value of ICH within their field of competence. This is evident in the varied and far-reaching impact of the activities of practitioners during the last two decades: governmental institutions, cultural centres and centres of expertise, academic and research institutions, museums, NGOs, private sector entities, municipalities, community councils, and many others. For the purposes of the present report, these stakeholders were identified and invited to participate in the reporting process and their response was both inspiring and instrumental for an accurate and in-depth depiction/overview of the current state of ICH in Cyprus.

Intangible Cultural Heritage of Cyprus: examples of good practices

The Cyprus National Commission for UNESCO (founded in 1962) constitutes the vital link between the state, the civil society, and UNESCO for the implementation of the 2003 Convention. Since 2006, the Commission, in collaboration with the Expert Committee for Intangible Cultural Heritage (founded in 2013), has been actively participating in the protection of ICH by attending regional and international meetings of UNESCO, being an active member of regional networks for the safeguarding of ICH (e.g., The Regional Centre for the Safeguarding of intangible Cultural Heritage in South-Eastern Europe, International Network of Mediterranean Diet Communities, Tocati, a Shared Heritage Network, implementing targeted actions for the safeguarding of elements inscribed on the National Inventory of Intangible Cultural Heritage (established in 2015) and on the Representative List of Intangible Cultural Heritage (first element inscribed by Cyprus in 2009).

чрез общностен подход на доброволно участие. За тази цел през 2013 г. Министерският съвет одобри формирането на Временна комисия под името Експертна комисия за нематериалното културно наследство на Кипър. Комисията е съставена от експерти по живи наследства и представители на компетентните министерства и държавни ведомства, натоварени със стопанисване и управление на културното наследство на Кипър. От 2015 г. досега в Националния регистър са вписани 58 елемента на нематериално наследство.

От 2009 г. насам Кипър има пет елемента, вписани в Представителния списък на ЮНЕСКО: „Дантела на Лекфара“ (2009); „Поетичен дуел на Циатиста“ (2011); „Средиземноморската диета“ (2013, съвместно вписване с Гърция, Испания, Италия, Мароко, Хърватия и Португалия); „Изкуството на сухата каменна зидария, знания и строителни техники“ (2018, съвместно вписване с Франция, Швейцария, Гърция, Испания, Италия, Хърватия и Словения); и „Византийски песнопения“ (2019, съвместно вписване с Гърция). В допълнение, Токати – съвместната програма за опазване на традиционни игри и спортове, е вписана в Регистъра на ЮНЕСКО на добри практики за опазване на нематериалното културно наследство. Това признание бе получено през 2022 г., на 17-та сесия на Междуправителствения комитет на ЮНЕСКО за прилагане на Конвенцията от 2003 г.

Достъпът до информацията в Националния регистър на нематериалното културно наследство на Кипър е безплатен за широката публика и се извършва през сайта на Националната комисия за ЮНЕСКО, чрез специализирани публикации и други дейности за неговото популяризиране, включително изложби и документални филми.

Сега е моментът да спомена и някои по-значими примери на добри практики, осъществени през последните години. След излизането от печат през 2012 г. на публикацията за нематериалното културно наследство на Кипър, дело на експерти от Изследователския център под егидата на Отдела за модерна и съвременна култура и на Националната комисия за ЮНЕСКО на Кипър, през 2020 Комисията, с подкрепата на Министерството на туризма, публикува актуализирано двуезично (на гръцки и английски) печатно и онлайн издание, посветено на първите трийсет елемента, вписани в Националния регистър на нематериално културно наследство на Кипър (<http://www.cypusdigitallibrary.org.cy/items/show/1195>).

През 2020 г., за отбелязване на 60-та годишна от присъединяването на Кипър към ЮНЕСКО,

In 2015 the Cyprus National Commission for UNESCO established the National Inventory of Intangible Cultural Heritage of Cyprus (NIICH) to safeguard the living heritage of Cyprus through a community-based participatory approach. For this purpose, in 2013 the Council of Ministers approved the establishment of an ad hoc committee, the Expert Committee for Intangible Cultural Heritage of Cyprus. It is composed of ICH experts and representatives of the competent ministries and departments entrusted with the management of the cultural heritage of Cyprus. Since 2015, Fifty-eight elements have been inscribed on the National Inventory. Since 2009, Cyprus has inscribed five elements on the *Representative List*: “Lefkara laces” in 2009, “Tsiattista poetic duelling” in 2011, “Mediterranean diet” in 2013 (in collaboration with Greece, Spain, Italy, Croatia, Morocco and Portugal), “The art of dry stone walling, knowledge and technique” in 2018 (in collaboration with France, Switzerland, Greece, Spain, Italy, Croatia and Slovenia) and “Byzantine Chant” in 2019 (in collaboration with Greece). Moreover, Tocatm, a shared program for the safeguarding of traditional games and sports, is inscribed on the UNESCO Register of Good Safeguarding Practices for the preservation of Intangible Cultural Heritage. The acknowledgement took place in 2022, during the 17th Session of the UNESCO Intergovernmental Committee for the Implementation of the Convention.

Access to information of the National Inventory of Cyprus Intangible Heritage is provided free to the public via the website of the Cyprus National Commission for UNESCO, specialized publications, and other promotional activities, including exhibitions and documentaries.

At this point, some important examples of good recent practices should also be mentioned. Following the 2012 print publication on the ICH of Cyprus, created by experts at the Cyprus Research Centre under the auspices of the Department of Modern and Contemporary Culture and the Cyprus National Commission for UNESCO, the Commission (in 2020) with the support of the Deputy Ministry of Tourism created an updated print and online bilingual (Greek and English) edition, dedicated to the first thirty elements inscribed on the National Inventory (<http://www.cypusdigitallibrary.org.cy/items/show/1195>). In 2020, on the occasion of Cyprus' sixty-year membership of UNESCO, the Commission and the Press and Information Office, Ministry of Interior, designed a photographic exhibition that was presented in Cyprus and at Cyprus embassies. Entitled “Cyprus Living Heritage”, the exhibition presented the most recent, on-site photographic documentation of people, places, traditions, practices, techniques, tools and objects that are related to the first thirty elements inscribed on the National Inventory and the five elements

Комисията, съвместно с Пресслужбата на Министерството на вътрешните работи, разработи фотографска изложба, която бе представена в Кипър и в някои кипърски посолства в чужбина. Озаглавена „Живото наследство на Кипър“, изложбата представя най-новите, заснети на място фотографски свидетелства за хора, места, традиции, практики, техники, оръдия на труда и предмети, свързани с първите трийсет елемента, вписани в Националния регистър на нематериално културно наследство, и с петте елемента, вписани в Представителния списък на ЮНЕСКО (<https://www.pio.gov.cy/en/cyprus-living-heritage.html>).

Комисията сътрудничи с различни организации, включително с Отдела за модерна и съвременна култура към Министерството на културата и Мрежата на асоциирани към ЮНЕСКО училища в Кипър, при разработването на материали за преподаване и популяризиране на живото наследство във формална и неформална учебна среда. Така например, през 2017 г. Комисията публикува „Бродираната дантела от Лефкара – модуси и модуляции“ том II (Lefkaritiko Embroidery Lace: Modi and Modulations II) (<http://www.cyprusdigitallibrary.org.cy/files/original/c2802ba7a71368b794c9386a9de85a00.pdf>), а през 2020 г. – „Културно наследство и гражданство: Минало в настоящето. Подходи и съображения при преподаване“ (Cultural Heritage and Citizenship: The Past in the Present. Teaching Approaches and Considerations <http://www.unesco.org.cy/DocumentStream.aspx?ObjectType=Document&ObjectID=5417>). Тези инициативи показват засилен интерес сред младите хора и заетите в образователната сфера към запознаване и по-голяма ангажираност с живото наследство на страната.

Значителна стъпка напред в опазването на нематериално културно наследство на Кипър и на региона като цяло бе откриването на Катедра на ЮНЕСКО по дигитално културно наследство към Кипърския технологичен университет (КТУ) през 2018 г. Създаването на катедрата представлява международно признание на значимия принос на Лабораторията за дигитално изследване на културното наследство към КТУ в областта на цифровизацията, съхранението и популяризирането на културното наследство на човечеството.

Също през 2018 г. бе поставено началото на Кипърския фестивал на археологически, етнографски и исторически документални филми, с което значително се засили кинематографичната дейност в областта на нематериалното културно наследство.

Всички описани по-горе събития вдъхновяват

Кадр от уроци по плетене на дантела „лефкаритико“ по време на заснемането на филм за живите наследства. 2023. ©СН.: Национална комисия за ЮНЕСКО на Кипър.

A snapshot of Lefkara embroidery lace lesson during the shooting of a film dedicated to Living Heritage. 2023. © Ph.: National Commission for UNESCO of Cyprus.

inscribed on UNESCO's Representative List (<https://www.pio.gov.cy/en/cyprus-living-heritage.html>).

The Commission collaborates with various organizations - the Department of Modern and Contemporary Culture, Deputy Ministry of Culture and the Cyprus UNESCO Network of Associated Schools for the production of teaching and promotional materials of living heritage in formal and informal educational settings. For example, in 2017, the Commission published Lefkaritiko Embroidery Lace: Modi and Modulations II (<http://www.cyprusdigitallibrary.org.cy/files/original/c2802ba7a71368b794c9386a9de85a00.pdf>) and in 2020 Cultural Heritage and Citizenship: The Past in the Present. Teaching Approaches and Considerations (<http://www.unesco.org.cy/DocumentStream.aspx?ObjectType=Document&ObjectID=5417>). These efforts are indicative of the increased interest among younger people and educators to become familiar and engaged with the living heritage of their country.

A significant development for the safeguarding of the ICH of Cyprus and of the wider region was the establishment of the UNESCO Chair for Digital Cultural Heritage at the Cyprus University of Technology (CUT) in 2018. The establishment of the Chair constitutes an international recognition of the important contribution of the Digital

и подтикват публичните институции и частния сектор да засият сътрудничеството си с местните общности, с носители на нематериално културно наследство и професионалисти в различни области, с оглед планиране и осъществяване на дейности, осигуряващи опазването на значителен брой елементи. Тези дейности включват: създаване и функциониране на музеи; организиране на фестивали, изложби, работилници, семинари и конференции; размяна на посещения и инициативи за създаване на контакти; производство на документални филми; публикуване на наръчници и учебни помагала, и още много други. Специално внимание е обърнато на образователни дейности, насърчаващи предаването на живи наследства между поколенията чрез активно ангажиране на младите хора.

Като основни изпълнители на културната политика на държавата по отношение на живото наследство, Кипърската служба за подпомагане на художествените занаяти, Отделът за модерна и съвременна култура, Националната комисия на Кипър за ЮНЕСКО и Експертната комисия по нематериалното културно наследство допринасят за широкото и приобщаващо включване на всички заинтересовани лица (общности, групи и индивиди) в опазването и управлението на нематериалното наследство чрез организиране и/или субсидиране на образователни и изграждащи капацитет дейности.

Случаят с Кипърската служба за подпомагане на художествените занаяти

Кипърският център за художествени занаяти, или Кипърската служба за подпомагане на художествените занаяти, бе основана в периода след опустошителните събития от 1974 г., когато турската инвазия превърна стотици хиляди кипърски жители в бездомници, прекъснали всякакви връзки със земята и миналото си. Създаден първоначално, за да спомога за опазване и развиване на традиционни за Кипър занаяти, наемайки на работа вътрешно разселени занаятчии, оттогава мисията на Центъра се разширява, обхващайки съвременен дизайн и методи на производство.

Основната му цел е да повишава устойчивостта на занаятчийския сектор, връщайки към живото традиционното фолклорно изкуство и художествените занаяти, разработвайки актуални дейности и образователни програми и предоставяйки стимули на занаятчии, живеещи в градовете и в селските райони, да практикуват уменията си. Посетителите в поддържаните от Центъра

Поетичен гуел на Циагиста; снимката е направена по време на заснемането на филм, посветен на живото наследство, 2023. © Сн.: Национална комисия за ЮНЕСКО на Кипър.

A snapshot of Tsiattista poetic duelling during the shooting of a film dedicated to Living Heritage. 2023. © Ph.: National Commission for UNESCO of Cyprus.

Heritage Research Laboratory of the CUT in the field of digitization, preservation, and promotion of the cultural heritage of Humanity. In 2018, the establishment of the Cyprus Archaeological, Ethnographic, and Historical Film Festival has significantly enhanced film making activities regarding ICH.

The aforementioned developments have inspired and urged aforementioned and private institutions to enhance their collaboration with local communities, practitioners, and professionals in various sectors in order to plan and deliver activities that ensure the safeguarding of a great number of elements. Such activities include: the establishment and operation of museums, the organisation of festivals, exhibitions, workshops, seminars and conferences, exchanging visits and networking initiatives, production of documentaries, publication of manuals and teaching resources, and much more. Special attention has been given to educational activities promoting the transgenerational transmission of ICH through the active engagement of young people.

As the main exponents of the living heritage cultural policy of the state, the Cyprus Handicraft Service, the Department of Modern and Contemporary Culture, the Cyprus National Commission for UNESCO and the Expert Committee for Intangible Cultural Heritage have been contributing towards the broad and inclusive involvement

работилници могат да видят на живо занаятчи, ангажирани в традиционни производства. По-конкретно, в Центъра се помещават работилници в области като бродерия, тъкачество, гърнчарство, металообработване, манифактура, кожарство и изработване на традиционни носии.

Програмите му за развитие са силно диверсифицирани и си поставят следните цели: популяризиране на кипърските занаяти; изучаване на традиционни предмети; проектиране и изработване на нови артикули и усъвършенстване на вече произведени такива; експериментиране с нови суровини и производствени техники; сътрудничество и оказване на подкрепа на отделни занаятчи и малки работилници, особено в селските райони; обучение и/или преквалификация в конкретни занаяти.

Отбелязване в Кипър на 20-та годишнина на Конвенцията от 2003 г.

Националната комисия за ЮНЕСКО на Кипър избра да отбележи 20-та годишнина от подписването на Конвенцията с документален филм, популяризиращ шестте елемента, вписани от Кипър в Представителния списък на ЮНЕСКО на нематериалното културно наследство на човечеството. Планирано е филмът да бъде качен в социалните мрежи, в които Комисията поддържа профили и канали, през лятото на 2023 г. В допълнение, Националната комисия е възложила фотографското документироване на 28-те елемента, добавени в последно време към Националния регистър на нематериално културно наследство.

of stakeholders (communities, groups, and individuals) in ICH safeguarding and management through the organisation and/or subsidization of educational and capacity-building activities.

The case of the Cyprus Handicraft Service

The Cyprus Handicraft Center - the Cyprus Handicraft Service - was founded in the aftermath of the devastating events of 1974, when the Turkish invasion left hundreds of thousands displaced, severing ties to land and past. Initially established to preserve and develop Cyprus' traditional crafts by employing displaced artisans, the Center's mission has expanded to encompass contemporary design and methods.

Its main aim is to support and enhance the sustainability of the handicrafts sector by reviving traditional folk art and handicrafts, developing relevant activities and training programmes, and providing incentives to artisans based in cities and in the countryside. At the Centre's workshops, visitors can see the artisans engaged in the traditional crafts. More precisely, the Centre houses workshops in the fields of embroidery, weaving, woodwork, pottery, metalwork, general handicrafts, leatherwork and traditional costume making. Its development programmes are well diversified and aim to achieve the following targets: promotion of Cypriot handicrafts, research and study of traditional objects, study design and creation of new items, improvement of the items already in production, experimental work with raw materials and techniques, cooperation with and provision of support to craftsmen and small workshops with the emphasis on the rural areas and training and/or retraining in particular crafts.

Celebrating the 20th anniversary of the 2003 Convention in Cyprus

The Cyprus National Commission for UNESCO chose to celebrate the 20th anniversary of the Convention with the production of a promotional film showcasing the six Cyprus elements on the UNESCO's Representative List. The release of the film via the Commission's social media platforms is scheduled for the Summer of 2023. In addition, the National Commission has requested the documentation through the photography of the 28 elements that were recently added to the National Inventory.

Интервю с г-р Ирена Тодорова, Изпълнителен директор на Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО, България

Interview with Irena Tododrova, Ph.D., Executive Director of the Regional Centre for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in South-Eastern Europe under the auspices of UNESCO, Bulgaria

Навършването на 20 години от подписването на Конвенцията за нематериално културно наследство предизвика интерес относно ролята на Регионалния център София – ЮНЕСКО за неговото опазване и популяризиране?

Нашата организация е единствената подобна структура на ЮНЕСКО в Европа и българската държава има особена привилегия да е неин домакин. Представяваме 17 държави, с повечето от тях работим активно, за да фокусираме вниманието на хората, експертите и политиците в процеса по опазване и популяризиране на живите наследства. Успяваме да ангажираме общности от целия регион и заедно да поощряваме доброто регионално сътрудничество. В крайна сметка културната емпатия е част от пълнокръвните международни отношения. Не мога да не спомена, че ключът към концентрираните ни действия лежи именно в текстовете на Конвенция 2003, с която ЮНЕСКО приковава вниманието към нематериалното културно наследство.

От създаването си до днес, Регионалният център е приобщил и ангажирал към мисията си за опазване на нематериалното културно наследство 17 държави от Югоизточна Европа - Република Азербайджан, Република Албания, Република Армения, Босна и Херцеговина, Република България, Грузия, Република Гърция, Република Кипър, Република Молдова, Румъния, Република Северна Македония, Република Словения, Република Сърбия, Република Турция, Република Хърватия, Черна гора и Украйна. Насърчаването на сътрудничеството на национално, регионално и международно ниво и

The 20th anniversary of the signing of the Convention on Intangible Cultural Heritage has sparked interest in the role of the UNESCO Regional Centre Sofia on its preservation and promotion.

Our organisation is the only UNESCO structure of its kind in Europe and the Bulgarian state has the special privilege of being its host. We represent 17 countries, most of which we work actively with to focus the attention of people, experts and politicians on the process of safeguarding and promotion of living heritage. We manage to engage communities from across the region and together foster good regional cooperation. After all, cultural empathy is part of committed international relations. It is worth mentioning that the key to our focused actions lies precisely in the texts of the 2003 Convention by which UNESCO draws attention to intangible cultural heritage.

иницирането на дейности за опазване и популяризиране живите наследства е изцяло застъпена в неговото управление и планиране.

Още с встъпването си в длъжност като директор, си поставих за цел да създам екип, който да развие максимално дейността на Центъра, като ясно си давах сметка, че да работиш в тази сфера означава истински да я обичаш. Струваше ми се невъзможно да съхраняваш и популяризираш механично, без да приемеш за мисия, дори за кауза опазването на традициите и въобще на културното наследство. И така вече няколко години с усърдната работа, моята и тази на колегите ми, създаваме условия, които да привличат различни публики, отвъд строго професионалните.

В последните години, заедно с моите колеги, извървяхме дълъг път по изваждане на темата от чисто изследователския ѝ характер. Привлякохме десетки млади хора в каузата по опазване на нематериалното културно наследство, а това не е лесна задача. То е живо и ценно, защото ние го правим такава през връзката ни с миналите поколения, всъщност отговорността преди всичко е наша – на човека като носител и пазител на наследството. Виждате колко чувствителна става нашата задача, тъй като мисията ни е не просто да опазваме нематериалното културно наследство, а да приковаваме вниманието към него.

Какви са основните направления, по които Регионалният център работи за изпълнение на целите за опазване и популяризиране на живите наследства?

Сдружение „Регионален център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО“, в съответствие с дългосрочните си цели, реализира дейности в три основни направления. Повишаването на капацитета на страните членки по теми, свързани с Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство, е осигурено чрез 41 събития, осъществени в страните членки под формата на обучителни и образователни семинари, международни и национални работни срещи, срещи тимбийлдинг. Популяризирането на проблематиката на живите наследства обхваща над 36 събития, свързани с изработването и разпространението на бюлетин, списание „Живи наследства“, актуализирана и обновявана информация в

Since its establishment, seventeen South-Eastern Europe countries have included and engaged in the mission of the Regional Centre to protect intangible cultural heritage, namely Republic of Azerbaijan, Republic of Albania, Republic of Armenia, Bosnia and Herzegovina, Republic of Bulgaria, Georgia, Republic of Greece, Republic of Cyprus, Republic of Moldova, Romania, Republic of North Macedonia, Republic of Slovenia, Republic of Serbia, Republic of Turkey, Republic of Croatia, Montenegro and Ukraine. Encouraging cooperation at national, regional and international level and initiating activities on safeguarding and promoting living heritage are fully incorporated in its management and planning.

As soon as I assumed the position of director, I set myself the goal of forming a team to develop the Centre's activity as much as possible, since I clearly realised that working in this field means truly loving it. It seemed impossible to me to mechanically safeguard and popularise traditions and cultural heritage in general without considering it a mission, a cause even. In this vein, for several years now, thanks to the hard work of my colleagues and myself, conditions have been created for attracting different audiences beyond the strictly professional ones.

In recent years, together with my colleagues, we have come a long way in taking the topic out of its purely research nature. We have attracted numerous young people to the cause of safeguarding intangible cultural heritage, and this is not an easy task to do. It is living and valuable because we make it such thanks to our link with past generations; in fact, the responsibility is primarily ours, a person being a bearer and guardian of heritage. You can see how sensitive our task becomes, since our mission is not just to preserve intangible cultural heritage, but to draw attention to it.

What are the main directions the Regional Centre works on to meet the goals of safeguarding and promoting living heritage?

The Regional Centre for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in South-Eastern Europe, an NGO under the auspices of UNESCO, in accordance with its long-term goals implements activities in three main directions. The capacity increase of the member countries on topics related to the Convention for the Safeguarding Intangible Cultural Heritage is ensured through 41 events held in the member countries in the form of training and educational seminars, international and national workshops, and team building meetings. The

социалните мрежи (Фейсбук и Ютуб) за живите наследства на страните членки, интервюта и видео материали, конференции, образователни програми, изложби и събития в страните членки. Важна е и реализираната изследователска и образователна дейност с финансовата подкрепа от спечелени проекти на конкурсен принцип, както и осъществената подкрепа за събития и научни конференции, посветени на живите наследства, организирани от образователни и научни институции в страните членки.

Основен акцент в дейността на Регионалния център София – ЮНЕСКО е привличане на младите към живите наследства като ценност за съвременния начин на живот: конкурси „Сподели#наследство“, „Живото наследство през погледа на студенти фотографи“ и други дейности превръщат младите в посланици на идеите за значението на живото наследство в съвременността. Спецификата на нашата дейност не предполага лесното отваряне към нови публики, мисля обаче, че на този етап се справяме добре. Мобилните изложби и международните конкурси, като „Нематериално културно наследство: следващото поколение“ ни дават възможност да фокусираме вниманието на младите в опазването на живите наследства. Ежегодно привличаме и стажанти, като тази година стажанти от чужбина създадоха интерактивна карта на НПО-та в региона, приоритетно занимаващи се нематериално културно наследство. В този контекст не мога да не спомена и поредицата документални филми с БНТ, които в кратки репортажи представиха на българската публика вписаните в ЮНЕСКО елементи на нематериалното културно наследство.

Списанието „Живи наследства“ налага публично проблематиката за живите наследства и преплита културите от Югоизточна Европа и Черноморския регион. В него могат да се открият освен научни статии, интересни примери за опазване на наследствата от различни държави, добри политики и резултати, които биха могли да мотивират за подобни дейности. Наред с това представя интересни примери за събития и инициативи на други подобни на нас Центрове на ЮНЕСКО.

Какви инициативи организирате по случай 20-та годишнина на Конвенцията?

promotion of the living heritage issue encompasses over 36 events related to publishing and distributing a newsletter, the Living Heritage Magazine as well as social media feeds (Facebook and YouTube) with updated and renewed information on the living heritage of member countries, interviews and video materials, conferences, educational programmes, exhibitions and events held in member countries. Moreover, of great significance is the research and educational activity taking place with the financial support of funded projects won on a competitive basis and the support provided to events and scientific conferences dedicated to living heritage, organised by educational and scientific institutions in the member countries.

The main emphasis of the activity at the UNESCO Regional Centre Sofia is on attracting young people to living heritage as a value of the modern way of life: the contests “Share#heritage”, “Living heritage through the eyes of student photographers” and other activities turn young people into ambassadors of ideas on the importance of ICH in contemporary life. The specificity of our activity does not presuppose that it is easy to open up to new audiences, but I think we are doing well at this stage. Mobile exhibitions and international competitions such as “Intangible Cultural Heritage: The Next Generation” give us the opportunity to focus the attention of young people on the safeguarding of living heritage. Each year we also attract interns, and this year foreign interns drew up an interactive map of the NGOs in the region which deal predominantly with intangible cultural heritage. In this context, it is worth mentioning the Bulgarian National Television documentary series which presented the UNESCO intangible cultural heritage elements to the Bulgarian audience.

The Living Heritage Magazine makes public the living heritage issue and intertwines the cultures of South-Eastern Europe and the Black Sea region. In addition to scientific articles, interesting heritage safeguarding examples from different countries, good policies and results to inspire similar activities can be found there. Moreover, it presents interesting examples of events and initiatives of other UNESCO Centres, similar to ours.

What initiatives are you organising on the occasion of the 20th anniversary of the Convention?

This year we have dedicated all our activities to the 20th anniversary of the Convention. At our final event, the Annual Meeting of the Global Centres, there will be a discussion of the problems facing intangible cultur-

Тази година сме посветили всичките ни дейности на 20-та годишнина от появата на Конвенцията. Заклучителното ни събитие (Годишна среща на Глобалните центрове) ще обговори проблемите пред нематериалното културно наследство с участници, буквално от целия свят и ще се състои през септември в град Пловдив, където Общината ся явява и основен наш партньор.

Срещи с представители на местната власт и представители на културни институти за споделяне на важните моменти от Конвенцията се провеждат в много български градове. Целта е в рамките на срещи дискусии да водим откровен разговор за живите наследства като част от съвременния начин на живот. Мога да дам редица примери на разнообразие на културните наследства през знанията, свързани с традиционните занаяти, уменията за производство на храни, специфичните обреди и ритуали, които всъщност отразяват връзката с природата или представите за отношенията между хората. Материалното е видимо, осезаемо, възможно е да се пипне, а другото е невидимо, ефимерно, което се изплъзва във времето и по-трудно се опазва и съхранява. Именно съпътстващият процес, „обратното“ на материалното остава „скрито“ и затова е необходимо да се обърне особено внимание на съхранението и предаването на бъдещите поколения.

Подкрепям редица събития като „Седмица на занаятите“, организирана от Регионалния етнографски музей в Пловдив, чрез които отново привличаме вниманието към ролята и значението на Конвенцията за опазване, съхранение и популяризиране на нематериалното наследство.

Наш успешен посланик са фотографските изложби, посветени на живите наследства, които привличат публики и дават възможност наследствата да се идентифицират и да се приемат по емоционален начин. Затова и тази година редица изложби, подготвени от Регионалния център или предоставени от страните членки, продължават да изграят ролята на посланици на основните идеи на Конвенцията.

И не на последно място, настоящият брой на списание „Живи наследства“ отразява значението на Конвенцията за интересни практики и добри политики в сферата на нематериалното наследство, но показва и разнообразни примери, както и значението на наследствата за качеств

al heritage with participants from literally all over the world; it will take place in the city of Plovdiv in September, and the Municipality is our main partner.

Meetings with representatives of local authorities and representatives of cultural institutes to share the important moments of the Convention have been held in many Bulgarian cities. The aim is to have a frank conversation about living heritage as part of the modern way of life within the framework of meetings and discussions. I can give a number of examples of the diversity of cultural heritage thanks to the knowledge on traditional crafts, food production skills, specific rites and rituals that actually reflect the relationship with nature or ideas about relations between people. The material is visible, tangible, possible to be touched, while the other is invisible, ephemeral, slipping away in time and more difficult to safeguard and preserve. It is the accompanying process, the opposite of the material that remains hidden, and therefore it is necessary to pay special attention to its safeguarding and transmitting to future generations.

We support a number of events such as the Craft Week, organised by the Regional Ethnographic Museum in the city of Plovdiv, thanks to which we draw attention once more to the role and importance of the Convention for the Safeguarding, Preservation and Promotion of Intangible Heritage.

Our successful ambassador is photographic exhibitions dedicated to living heritage which attract audiences and enable heritage to be identified and embraced in an emotional way. That is why, this year too, a number of exhibitions, prepared by the Regional Centre or provided by the member countries, continue to play the role of ambassadors of the main ideas of the Convention.

And last but not least, the current issue of the Living Heritage Magazine reflects the impact of the Convention on interesting practices and good policies in the field of intangible heritage, but also shows diverse examples and the importance of heritage for the quality of life of communities thanks to good governance of legacies.

What are the challenges facing the Regional Centre today in an extremely dynamic world?

The open world poses particular challenges to living heritage, despite the increased interest in folklore events that represent the past as if live, or culinary exhibitions that present local delicacies using old technology, we can also include here the handmade festivals that enjoy a particular attention.

Вен живот на общностите благодарение на добро управление на наследствата.

Какви са предизвикателствата пред Регионалния център днес в един изключително динамичен свят?

Отвореният свят поставя особени предизвикателства пред живите наследства, въпреки засиления интерес към фолклорни събития, които „представят“ сякаш миналото на живо, или кулинарни изложения, които представят местни деликатеси по стара технология, можем да включим тук и *handmade* фестивалите, които се радват на особено внимание.

Всичко това е модерно и е добре да го има, в крайна сметка културите се променят, заживяват по нов начин съобразно новото време. Ние не можем да спрем света да се развива, но можем да съхраняваме, да пазим и да предаваме традициите, за да продължим да изразяваме по емоционален начин нашата връзка с миналите поколения. Това е в подкрепа на опазване на културното разнообразие като богатство на човечеството и дава възможност да съчетаваме познание и емоция, свързани с конкретни места и хора.

All this is contemporary and good to have; after all, cultures change, they live in a new way according to the new times. We cannot stop the world from developing, but we can safeguard, protect and pass on traditions to continue to express in an emotional way our connection with past generations. This supports safeguarding of cultural diversity as a wealth of humanity and enables us to combine knowledge with emotion related to specific places and people.

Интервю с Мила Сантова, член-кореспондент на БАН, професор, д. изк., ИЕФЕМ–БАН, България

Interview with prof. Mila Santova, Bulgaria, Corresponding Member of Bulgaria Academy of Science, Doctor of Art Studies, IEFEM - Bulgaria Academy of Science, Bulgaria

България е подписала и ратифицирала Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство, функционира и система за номинация „Живи човешки съкровища“. ИЕФЕМ – БАН е едно от главните действащи лица по номинацията. Каква е ролята на номинацията за опазване на живите на наследства в България?

Последователността на събитията е следната: през 2003 година България участва в заседанието на Генералната конференция, приела Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (Конвенция 2003); през 2006 година, след доста дълга процедура, България ратифицира Конвенцията. От друга страна в света програмата „Живи човешки съкровища“ съществува доста преди тези събития, развивана главно в страните от далечния Изток; В края на 90-те години опита по тази програма в света започва да получава по-широка гласност. У нас експерти от съществуващия тогава Институт за фолклор – БАН, предприемат стъпки за работа по вариант на програмата. Тяхната дейност води до създаването на първата версия на Българския национален регистър на нематериалното културно наследство, официално връчен на държавата в лицето на Министъра на културата през 2004 година; През 2006 година, чрез свой експерт, България участва в учредителната асамблея на страните, ратифицирали Конвенция 2003 и е избрана за член на Междуправителствения комитет; През 2008 година експертите от Института за фолклор предлагат на Министерството на културата стартирането на пилотен проект „Живи човешки съкровища – България“, който същата година е стартиран съвместно с Министерството. От 2010 година говорим за Национална система

Bulgaria has signed and ratified the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, it is functioning and system of the nomination of 'Living Human Treasures'. One of the principal agents contributing to that nomination was the Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum of the Bulgarian Academy of Sciences (IEFSEM-BAS). What has been the role of that nomination for safeguarding the living heritages of Bulgaria?

In 2003, Bulgaria took part in the session of the UNESCO General Conference which adopted the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (the 2003 Convention) and in 2006, following a rather lengthy procedure, Bulgaria ratified that Convention. On the other hand, the 'Living Human Treasures' program, pursued mostly by countries in the Far East, pre-dated and had been in existence for quite some time prior to these events. It began acquiring worldwide popularity in the late 1990s. In this country, experts of the then ex-

„Живи човешки съкровища – България“, която от тогава (с известно нарушение на ритъма по време на Ковид-19 пандемията) се провежда на всяка четна година.

Чрез прилагането на Националната система „Живи човешки съкровища – България“, изпълнявана от Министерство на културата, съвместно с експерти от съществуващия днес вече Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН (ИЕФЕМ – БАН), българската държава полага усилия да разпознава носителите на нематериално културно наследство и по възможност да ги подпомага.

Какви групи дейности изпълнява ИЕФЕМ – БАН в подкрепа на опазване на опазването, съхранението и развитието на нематериалните наследства в България?

На практика ИЕФЕМ – БАН е основното експертно звено в страната в областта на нематериалното културно наследство. Освен изготвянето на Националния регистър и дейностите по прилагане на Националната система експертите дават експертно мнение по въпроси, предоставени със запитване от държавните институции, а в отделни случаи – неправителствени организации и частни лица. Експертите са желани партньори в диалозите по експертни проблеми с основни структури в страната – каквито са напр. читалищата.

Кои са партньорите на Вашата институция в дейностите по изследване и популяризиране на живите наследства?

Читалищата са естествен партньор на експертите, тъй като именно там са концентрирани основна част от носителите на живо наследство днес. Партньор, разбира се, са националните административни структури в областта на културата, намиращи се под егидата на Министерство на културата. Важен партньор е Националната комисия за ЮНЕСКО.

Какви са перспективите за развитие на изследванията и приложните дейности, свързани с нематериалното културно наследство в България?

Изследванията и тяхното приложение под формата на (национални) културни политики не

isting Institute of Folklore of the Bulgarian Academy of Sciences undertook steps to develop a local version of the program. Their work resulted in the creation of the earliest version of the Bulgarian Inventory of the Intangible Cultural Heritage, officially presented to the State, as represented by the Minister of Culture in 2004. In 2006, Bulgaria delegated an expert to take part in the constituent assembly of the countries that had ratified the 2003 Convention and was elected to the Intergovernmental Committee in 2008 experts of the Institute of Folklore proposed to the Ministry of Culture the launch of a pilot project named ‘Living Human Treasures – Bulgaria’, which was officially started in the same year jointly with the Ministry. Since 2010, we have already been talking about a National System of ‘Living Human Treasures – Bulgaria’, a series of events that (with some disruption during the COVID-19 pandemic) have been held every even year.

By applying the National System of ‘Living Human Treasures – Bulgaria’, effected by the Ministry of Culture jointly with experts from the now existing Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum of the Bulgarian Academy of Sciences (IEFSEM-BAS), the Bulgarian State makes efforts to identify bearers and practitioners of the intangible cultural heritage and, where possible, to support them.

What other activities has IEFSEM-BAS been pursuing in support of the safeguarding, preservation and furtherance of the intangible cultural heritages of Bulgaria?

In practical terms, IEFSEM-BAS is the key expert institution in this country in the context of the intangible cultural heritage. In addition to compiling the National Inventory and applying the National System of ‘Living Human Treasures’, the Institute provides expert opinions on issues raised through the established channels by governmental institutions and, in some cases, by non-governmental institutions and individuals. Our experts are sought-after partners in discussing matters within their expertise with key structures in Bulgaria, such as our *chitalishta* (communal cultural centers).

Which are your institution’s partners in your efforts for exploring and promoting the living heritages?

The *chitalishta* are a natural partner for our experts, because of their role as centres for the activity of the majority of bearers and practitioners. Our partners, of

биха могли да се развият пълноценно без да има деклариран интерес от държавата за това. Тук трябва да се припомни, че самото понятие „културна политика“ не е статична а мобилна величина, тъй като то е обвързано с развитието на живи културни практики, които пък са обект на изследванията. За да има плодотворни резултати този кръг трябва да функционира в единство.

course, are also the national administrative structures in the cultural area under the auspices of the Ministry of Culture. An important partner is the National Commission for UNESCO.

What are the prospects for further studies and applied activities pertinent to the intangible cultural heritage of Bulgaria?

No studies in that sphere or their application in the form of (national) cultural policies could develop fully pledged in the absence of a declared interest on behalf of the State. We should remind ourselves that the very notion of 'cultural policy' is not a static but a mobile quantity, because it is interrelated with the furtherance of living cultural practices, which are the subject of such studies. In order to produce meaningful results, that cycle must function in unison.

Wiki обича културното наследство – Глобална кампания за нематериалното културно наследство В проектите на Wikimedia

Wiki Loves Living Heritage – Global campaign for the Intangible Cultural Heritage in the Wikimedia projects

Лена Марсио, Сузана Анас, Финландия / Leena Marsio, Susanna Engs, Finland

Като лица за контакт и координатори по прилагането на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство, ние често се изправяме пред поне три дилеми. Първата от тях е за видимостта на нематериалното културно наследство. Как да направим нематериалното културно наследство разбираемо и конкретно? Как да го направим видимо и видимо при положение, че материалното наследство е завоювало такива силни позиции в много страни?

На второ място, доколкото едно от задълженията ни е съставянето на регистри на нематериално културно наследство, как да направим тези регистри по-достъпни за широката публика? Ние отделяме много време за този процес и бихме желали светът да знае за нашите регистри и за богатството от изразни средства на нематериално културно наследство, което се съдържа в тях, но това не е лесна задача. Как да направим така, че посланието за тези прекрасни хранилища да стигне до още по-широка аудитория – до нови общности от носители, до учебни заведения, медии и до широката публика?

Трето, и най-важно: доколкото Конвенцията от 2003 г. се отнася до огромно многообразие на наследства във всички подписали я страни и в хиляди различни човешки общности, често сме изправени пред затруднения. Как да свържем работата по конвенцията с тяхната работа на теренно равнище? Как да намерим по-леки начини за участие извън съставянето на регистри?

За какво става дума всъщност

С приближаващата 20-та годишнина от Конвенцията от 2003 г., възникна идеята да обеду-

Брезови метлички и ароматна пара в традиционна финландска сауна. Wikimedia Commons. © Ст.: Виле Курки.

Traditional Finnish sauna whisking and löyly. Wikimedia Commons. © Ph.: Ville Kurki.

Leena Marsio works as a Senior adviser at the Finnish Heritage Agency. She has been coordinating the UNESCO 2003 Convention in Finland since 2014.

Susanna Engs coordinates projects advocating Open Access to cultural heritage at AvoinGLAM, a working group at Open Knowledge Finland.

Wiki Loves Living Heritage – Global campaign for ICH in the Wikimedia projects

As Focal Points and coordinators for the implementation of the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (ICH) we are often faced with at least three dilemmas. The first of them is the visibility of intangible cultural heritage. How to make ICH understandable and concrete? How to make

ним подходите и усилията на работещите по нематериално културно наследство и общностите на Wikimedia. Амбициозната обща цел би била да слеем в едно дейностите по повишаване на обществената осведоменост и по съвместното документиране, както онлайн, така и на място, в подкрепа на опазването на нашето наследство. Кампанията, базирана на общностите, Wiki обича културното наследство¹ стартира през пролетта на 2023 г. с призив към практикуващите носители на това наследство, към доброволците съставители на Wikimedia, и към културните институции по целия свят, за активно участие в документирането и прославянето на тяхното живо наследство.

Проектът започна като съвместна инициатива на Европейската мрежа на лица за контакти по Конвенцията на ЮНЕСКО (2003) и AvoinGLAM – работна група по културното наследство към Open Knowledge Finland. Той се финансира с малки доброволни вноски от няколко организации: Фондацията Wikimedia, Съвета на Европа/Дни на европейското наследство, Работилницата по нематериално културно наследство на Фландрия и Фламандската комисия за ЮНЕСКО в Белгия, Съвета за живото наследство на Квебек, Финландската агенция за културно наследство, Държавна агенция „Ирландска култура“, Холандския център за нематериално културно наследство и Федералната служба за култура на Швейцария.

Кампанията предоставя също връзки към Международното десетилетие на ЮНЕСКО на езиците на коренните населения² и към Европейските дни на културното наследство – тематична година 2023: „Живо наследство“³. Календарът на дейностите от април до ноември се добавя към наличните дейности на движението Wikimedia.

Да придадем видимост на списъците и регистрите на живото наследство

Кампанията „Wiki обича културното наследство“ придава глобална видимост на елементите на живото наследство, включени в списъците и регистрите на ЮНЕСКО, в националните регис-

¹ https://meta.wikimedia.org/wiki/Wiki_Loves_Living_Heritage

² <https://idil2022-2032.org/>

³ <https://www.europeanheritagedays.com/Shared-Theme/Living-heritage>

it seen and visible while tangible heritage has a strong foothold in many countries?

Secondly, as inventorying is one of our core duties, how could we make the ICH inventories more accessible to the general public? We spend a lot of time on this process and would love the world to know about our inventories and the wealth of ICH expressions they contain, but it's not that easy. How to get the message of these wonderful repositories to even wider audiences – to new bearer communities, educational institutions, media, and the general public?

Thirdly and most importantly, as much as the Convention is about a huge variety of heritages in all of our

Флагът на саамите (северен народ) в детските занимания по ръчен труд. Wikimedia Commons. ©Сн.: Елизабет Карера.

Sámi flag in childrens crafts. Wikimedia Commons. © Ph.: Elisabeth Carrera.

countries and thousands of different communities, we are often facing difficulties. How to connect the Convention's work with theirs at field level? How to find lighter ways of participation besides inventorying?

What is it all about

With the approaching twentieth anniversary of the 2003 Convention ahead, the idea emerged to combine the approaches and forces of the ICH work and Wikimedia communities. The ambitious common goal would be to combine awareness-raising and participatory documenting activities, both online and grassroots, to support safeguarding of living heritage. The community-driven Wiki Loves Living Heritage¹ campaign was launched in the spring of 2023 calling on heritage practitioners, Wikimedia volunteers, and cultural in-

¹ https://meta.wikimedia.org/wiki/Wiki_Loves_Living_Heritage

три или посочени от отделни лица. Глобалната мрежа на участници в движението Wikimedia подкрепя координаторите на живото наследство в осигуряването на свободен достъп до елементите, вписани в регистрите, на стотиците езици, ползвани от проектите на Wikimedia.

Базата данни Wikidata, свързана с Wikimedia, предоставя линкове към Wikipedia, изображения на Wikimedia Commons и към цялата информация, качена на останалите проекти на Wikimedia. Данните на Wikidata спомагат елементите на културното наследство да се появяват при търсения в интернет, като насочва онлайн посетителите към съответните регистри. Обозначените с връзки данни относно елементите предоставят контакт с материали в институции, архиви, речници и тезауруси, като се дава възможност за натрупване на знания относно елементите на това наследство. Същите данни правят възможно показването на елементите на сайта на проекта, но могат да се ползват от всички, вкл. от самите координатори по наследството.

Кампанията за документиране има за резултат богат, еволюиращ във времето архив на общодостъпни фото и видеоматериали на Wikimedia Commons относно културите и живото наследство на света. Могат също така да се намерят описания на медийните елементи на над 300 езика, обозначени с маркери за многоезично съдържание.

Новите връзки между практикуващите носители в участващите общности и мрежи заемат централно място в кампанията. Провежданите онлайн дейности приканват глобалната мрежа от лица за контакт по нематериално културно наследство и други ключови участници да сътрудничат с местните филиали на Wikimedia и общности от редактори за създаване на дейности на местно ниво.

Етиката на откритото споделяне

Кампанията „Wiki обича културното наследство“ е силно ангажирана с етичното споделяне на информация, насърчавайки свободния достъп до културното наследство. Проектът се стреми да осигури генерирането и споделянето на информационните материали в съответствие с изискванията на общностите от носители на наследството. Наличната документация, приложения и онлайн семинари насочват участниците към

stitutions throughout the world to actively participate in documenting and celebrating their living heritage.

The project was initiated jointly between the European network of focal points for the UNESCO 2003 Convention (ENFP) and AvoineGLAM, a culture & heritage working group at Open Knowledge Finland. It is funded by small contributions by a number of organizations: Wikimedia Foundation, Council of Europe / European Heritage Days, Workshop intangible heritage Flanders & Flemish Commission for UNESCO in Belgium, Quebec Council for Living Heritage, Finnish Heritage Agency, Culture Ireland, Dutch Centre for Intangible Cultural Heritage, and Federal Office of Culture in Switzerland.

The campaign also links to the UNESCO International Decade of Indigenous Languages² and the European Heritage Days 2023 theme year 'Living Heritage'.³ The calendar of activities from April to November adds to existing activities in the Wikimedia movement.

Bringing visibility to lists and inventories of living heritage

The Wiki Loves Living Heritage campaign brings global exposure to living heritage elements included in the UNESCO lists and registers, inventories in the countries, or highlighted by anyone. The global network of Wikimedia movement actors supports the living heritage coordinators in making elements from the inventories openly accessible in hundreds of languages through Wikimedia projects.

Wikidata, Wikimedia's linked database, links articles on Wikipedia, images on Wikimedia Commons and information on the other Wikimedia projects together. Data on Wikidata makes the heritage elements appear in internet searches and guides the online visitors to the inventories. Linked data about the elements connects materials in institutions, archives, vocabularies and thesauri, and allows knowledge about heritage elements to be accumulated. The same data allows the elements to be displayed on the project website, but it can also be used by anyone, including the living heritage coordinators themselves.

The documentation campaigns result in a rich, evolving archive of openly available photographs and videos on Wikimedia Commons about the world's cultures

² <https://idil2022-2032.org/>

³ <https://www.europeanheritagedays.com/Shared-Theme/Living-heritage>

подход относно дейностите по документиране със скоростта и в обхвата, съответстващи на волята на носителите на живото наследство, и при спазване на Етичните принципи на опазване на нематериалното културно наследство, залегнали в Конвенцията от 2003 г.⁴, Принципите на CARE за управление на данни за коренни населения⁵ и Принципите на свободното, предварително и информирано съгласие (FPIC)⁶.

Онлайн семинарът по етика на свободното споделяне⁷ бе организиран съвместно с Creative Commons през април 2023, като бе публикувана колода карти⁸ – помощно средство за обсъждане на етични въпроси при свободното предоставяне на материали за културното наследство в публично достъпни бази данни. Нова работна група, създадена в рамките на кампанията „Wiki обича културното наследство“, обсъжда деликатните етични въпроси, възникващи в хода на проекта.

Инициативи по света

Фото състезанията са сред най-популярните формати, избирани от местните организатори, като вече такива се провеждат във Финландия, Норвегия, Белгия, Австрия и Сингапур. Много организатори констатираха, че писането на статии за Wikipedia по време на редакционни събития е лесно достъпна дейност, която може да обедини хора около обща цел. GLAM Македония планира да назначи доброволец на Wikimedia в институция, отговаряща за културното наследство като постоянен кореспондент (Wikimedian-in-Residence).

Също във Фландрия (Белгия) „Wiki обича културното наследство“ постави началото на поредица от инициативи, свързани със събиране и обогатяване на елементи на данни и свързването им със страници в Wikipedia и със снимки, подбрани от фото състезание.

Много други форми на дейност също се изуча-

and living heritage. The media elements can also be described in over 300 languages and tagged with multilingual content tags.

The new connections among practitioners in the participating communities and networks are central to the campaign. The online activities invite the global network of ICH Focal Points and other key actors to collaborate with the local Wikimedia affiliates and editor communities to create local activities.

Ethics of Open Sharing

Wiki Loves Living Heritage makes a strong commitment to ethical sharing while it promotes open access to cultural heritage. The project tries to ensure that the materials are produced and shared in accordance with the heritage communities. Documentation, tools and webinars guide the participants to proceed in their documentation activities at the pace and scope of the will of living heritage practitioners and bearers, in line with the Ethical Principles for Safeguarding Intangible Cultural Heritage of the 2003 Convention⁴, the CARE Principles for Indigenous Data Governance⁵ and the Free, Prior and Informed Consent (FPIC)⁶.

The webinar on the Ethics of Open Sharing⁷ was arranged in collaboration with Creative Commons in April 2023, with a card deck⁸ published for discussing ethical questions when making cultural heritage materials openly available at memory institutions. A new working group within Wiki Loves Living Heritage discusses the tricky ethical questions arising throughout the project.

Initiatives around the world

Photo contests are among the most popular formats picked up by local organisers, arranged already in Finland, Norway, Belgium, Austria and Singapore. Many organizers are finding that writing Wikipedia articles at edit events is an easily approachable activity that can gather people together around a joint goal. GLAM Macedonia is planning to install a Wikimedia volunteer at a heritage institution as a Wikimedian-in-Residence.

⁴ <https://ich.unesco.org/en/ethics-and-ich-00866>

⁵ <https://www.gida-global.org/care>

⁶ https://ich.unesco.org/doc/src/U022-v2.0-FN-EN_Free_prior_and_informed_consent.docx

⁷ https://meta.wikimedia.org/wiki/Wiki_Loves_Living_Heritage/Ethics_of_Open_Sharing_with_Creative_Commons_%26_Wiki_Loves_Living_Heritage

⁸ https://meta.wikimedia.org/wiki/Wiki_Loves_Living_Heritage/Introducing_the_playing_card_deck_for_the_Ethics_of_Open_Sharing

⁴ <https://ich.unesco.org/en/ethics-and-ich-00866>

⁵ <https://www.gida-global.org/care>

⁶ https://ich.unesco.org/doc/src/U022-v2.0-FN-EN_Free_prior_and_informed_consent.docx

⁷ https://meta.wikimedia.org/wiki/Wiki_Loves_Living_Heritage/Ethics_of_Open_Sharing_with_Creative_Commons_%26_Wiki_Loves_Living_Heritage

⁸ https://meta.wikimedia.org/wiki/Wiki_Loves_Living_Heritage/Introducing_the_playing_card_deck_for_the_Ethics_of_Open_Sharing

ват и изпробват от организаторите. Wikimedia Швейцария свърза отбелязването на Международния ден на музеите 2023 с живото наследство, обсъждайки новата дефиниция за музей, която вече обхваща и живото наследство. Групата на ползващите Wikimedia от Западен Бенгал организира коректорска кампания за сканирани книги за живото наследство, написани на езика бангла.

Стени, които трябва да бъдат съборени

Идеята да съберем в едно тези два различни свята сама по себе си е гръзка. През годината ще си дадим поуки, както за ползите, които можем да извлечем от тези нови взаимодействия, така и за препятствията, които биха затруднили нашето сътрудничество.

Бихме желали да насърчим едно споделяно разбиране за значимостта на свободното споделяне на практиките по опазване на наследството, като същевременно култивираме отговорен подход към него.

Чрез този проект ние отдаваме дължимото на богатата мозайка от културни идентичности и взаимно преплитачи се традиции в нашия неразривно свързан свят, подхранвайки колективна признателност за културното наследство, обединяващо всички нас.

Лена Марсио работи като старши съветник към Финландската агенция за културно наследство. От 2014 г. тя координира дейностите по прилагане на Конвенцията на ЮНЕСКО (2003) във Финландия.

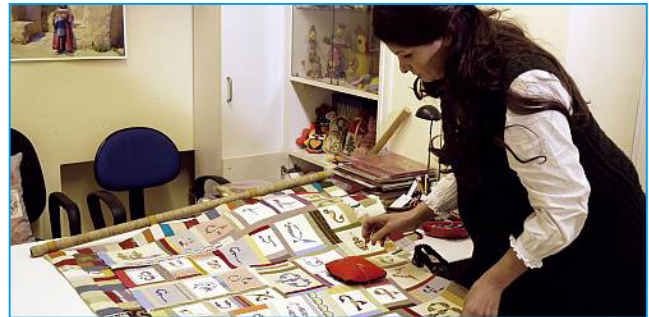
Сузана Анас координатор на проекти, застъпващи свободния достъп до базите данни за културно наследство към AvoinGLAM – работна група към Open Knowledge Finland.

Лена Марсио / Leena Marsio

Сузана Анас / Susana Engs

Арменското калиграфско изкуство като форма на културна изява. Wikimedia Commons. ©Сн.: Ашот Мкртчян/Министерство на културата РА.

Armenian letter art and its cultural expressions. Wikimedia Commons. © Ph.: Ashot Mkrтчyan/Ministry of Culture RA.

Also in Flanders (Belgium), Wiki Loves Living Heritage has given rise to a series of initiatives from ingesting and enriching the data elements and connecting them with Wikipedia pages and photos contributed through a photo contest.

Many other forms are explored by organizers. Wikimedia Switzerland connected the celebration of the International Museum Day 2023 to Living Heritage by discussing the New Museum Definition, which now also embraces living heritage. The West Bengal Wikimedians User Group arranged a proofreading campaign for scanned books about living heritage in the Bangla language.

Some walls to be broken

It's a bold idea to bring these different worlds together. During the year we shall learn both about the benefits that the new crossovers can bring as well as the obstacles that may hinder collaboration.

We wish to foster a shared understanding of the importance of open sharing for safeguarding practices, and cultivate a responsible approach to it.

Through the project we celebrate the rich tapestry of cultural identities and amalgamating traditions in the interconnected world, nurturing a collective appreciation for the cultural heritage that unites us all.

Leena Marsio works as a Senior Adviser in the Finnish Heritage Agency and has been coordinating the UNESCO 2003 Convention in Finland since 2014.

Susana Engs coordinates projects advocating Open Access to cultural heritage at AvoinGLAM, a working group at Open Knowledge Finland.

Опазване на живото наследство В Националния исторически музей на Армения – примерът с изложбата „Фрагменти от идентичност: килимът“

The living heritage safeguarding in the History museum of Armenia: case of the exhibition "Fragments of identity: carpet"

Лилия Аванесян, Нжде Еранян, Армения / Lilia Avanesyan, Nzhdeh Yeranyan, Armenia

Д-р Лилия Аванесян работи като изследовател в Етнографския отдел към Националния исторически музей на Армения. Провежда е теренни изследвания в районите на Армения-Сюник, Тавуш, Ширак и Вайоц Дзор, както и в Нагорни Карабах. В основата на нейната изследователска дейност е изучаването на въпросите, свързани с орнаментите и композицията на арменските килими и с килимарското и текстилното производство. Автор е на около 30 публикации: статии, монографии, илюстрирани албуми и др.

Д-р Нжде Еранян е заместник-директор по научната част на Националния исторически музей на Армения. Занимава се с изучаване на археологическия ландшафт на Южен Кавказ. Обхватът на научно-изследователските му интереси включва и проблемите на опазване на движимото и недвижимо материално наследство. Автор е на повече от дузина статии по тези теми.

Резюме

Националният исторически музей на Армения редовно представя различни елементи от колекциите си чрез разнообразни изложби, програми и публикации. От 2021 г. поредицата от изложби „Фрагменти от идентичност“ представя колекции, съдържащи различни елементи от националната идентичност и свързаното с тях нематериално културно наследство. В рамките на тази поредица бяха реализирани изложбите „Фрагменти от идентичност: Носии“, „Фрагменти от идентичност: Украшения“ и „Фрагменти от идентичност: Килимът“. По време на тези изложби не само бяха показвани пред публика експонати от фондовете на музея, а те се придружаваха и от допълнителни материали, образователни програми,

Lilia Avanesyan, Ph.D. works as a researcher at the Ethnography Department of the History Museum of Armenia. She conducted field research in Syunik, Lori, Tavush, Shirak, Vayots Dzor regions of Armenia and in Nagorno Karabakh. The basis of the research work is a study of the ornaments and compositions of Armenian carpets, and the production of fabrics and carpets. She is the author of about 30 works: articles, monograph, book-album, etc.

Nzhdeh Yeranyan, Ph.D., is the Deputy Scientific Director of the History Museum of Armenia. He is engaged in the study of the Archaeological Landscape of the South Caucasus. His scope of research includes the issues of mobile and immovable heritage protection and he is the author of over a dozen articles on these topics.

Abstract

The History Museum of Armenia regularly presents different components of its collection through various exhibitions, programmes and publications. The series "Fragments of Identity" has been presenting collections with various components of identity and associated intangible cultural heritage. Part of the series are the temporary exhibitions "Fragments of Identity: Costume," "Fragments of Identity: Adornment," and "Fragments of Identity: Carpet". Along with the museum collections, some additional materials, educational programmes, lectures and other related items were exhibited. Emphasising the continuity of the thousand-year history of Armenian carpet weaving in the Armenian Highlands, as well as the fact of its manifestation and continuity of tradition to this day, a selection of carpets from the collection was presented at the temporary exhibition "Fragments of Identity: Carpet" at The History Museum of Armenia.

лекции и други събития, представящи тези фрагменти от националната култура. Подборка от килими от нашата колекция бяха представени на временната изложба „Фрагменти от идентичност: Килимът“ в Националния исторически музей на Армения, за да подчертаят приемствеността в хилядолетната история на килимарството в арменските планински области, както и факта, че тази традиция е съхранена и се проявява и до наши дни.

Въведение

Килимът е съставна и неизменна част от арменската материална култура. Килимите с косъм и без косъм са част от националното наследство и заемат подобаващо място във фондовете на Националния исторически музей на Армения. Колекцията ни се състои от 1 497 експоната, сред които броят на килимите надвишава 650. Килимите могат да се категоризират по исторически периоди и географски региони, по съдържанието на художественото изображение, по семантиката и композицията на мотивите. Временната изложба, потвърждаваща арменската идентичност на килима, бе организирана в съответствие с изброените по-горе критерии.

Структура на изложбата „Фрагменти от идентичност: Килимът“

Килимарските традиции в планинските области на Армения

Ландшафтът на планинските области в Армения е бил винаги предпоставка за изобилието на дребен рогат добитък – кози и овце. А изобилието на суровина за текстилни влакна и багрила от растителен произход, както и такива, добивани от метални руди, насекоми и други източници, в съчетание с уседналия начин на живот и земеделско-скотовъдната икономика на местните общности, са една от основните предпоставки за развитие на производството на вълнени тъкани – както с косъм, така и без (Avanesyan, 2020, р. 6). Фрагменти от вълнени тъкани и тъкачни принадлежности, открити при археологически разкопки, хвърлят светлина върху важни въпроси относно произхода и развитието на арменския килимарски занаят. Парче вълнен плат, открито в гробницата на Артик (XII в. пр.н.е.) се отличава с цветната си орнаментация, повтаряща се в арменски килими от доста по-късни епохи. Върху

Изложба „Фрагменти от идентичност: Килимът“ в Националния исторически музей на Армения. Ереван, Армения, 2023. ©Сн.: Врам Хакобян.

“Fragments of Identity: Carpet” exhibition hall of the History Museum of Armenia. Yerevan, Armenia, 2023 © Ph.: Vram Hakobyan.

Introduction

The carpet is a constituent and integral part of Armenian material culture. Objects made of pile and pileless fabrics are of special value and have their rightful place in the collection of the History Museum of Armenia. The collection consists of 1497 items with the number of carpets exceeding 650. Carpets can be classified according to the historical and ethnographic regions, the period of origin, the content of the artistic painting, and the semantics of the compositions and patterns. The temporary exhibition confirming the Armenian carpet identity was made on the basis of all mentioned so far.

“Fragments of Identity: Carpet” – Exhibition Structure

Carpet-making traditions in the Armenian Highlands

Carpet-making traditions in the highland landscape is related to the abundance of small horned animals like sheep and goats. Also, the abundance of thread raw materials, dyes obtained from plants, ores and insects, as well as the sedentary lifestyle and agricultural-livestock economy of the locals provide the main

бронзова тока за дамски колан (VIII-VII в. пр.н.е.) е изобразен мотив на килим, а фрагментите от тъкани с или без косъм от крепостта Тейшебауни (Камир Блур) (VII в. пр.н.е.) свидетелстват за наличието на килими с косъм в кралство Ван (Урарту). Върху фрагмент от плоско тъкан (безкосмен) килим, открит при разкопки в Ани, се вижда червен орнамент във формата на стилизиран змей (XIII в.), напomniaщ стилизираните изображения на прочутите арменски килими със змейове.

Един от апогеите на арменското килимарство настъпва през XVII и първата половина на XVIII в., като е бил свързан с развитието на световната търговия със сурова коприна, в която приоритет са имали арменските търговци от Джуга. Изложбата представя килими с висока художествена стойност от XVI–XVII в. до XVIII в., като последните са отделени в самостоятелна група. Цялата художествена композиция и материален състав на арменския килим като текстура, мотиви, цветове и нишка са свързани с идеи от древността, митове за произхода на вселената, древни поверия и култове. Прегледът на вълнена нишка с чекрък и вретено и работата на вертикален стан са сравними с процеса на сътворението на света.

Структура на килима и семантика на орнаментите

По своята композиционна структура, идейна образност и символика, килимът изглежда като умалено копие на мирозданието. Арменският килим, също като представите ни за света, има правилна структура от три части, състояща се от:

1. Център – един или няколко медальона, разположени по протежение на централна ос, или набор от орнаменти, носещи идеята за център; в допълнение, при повтарящи се сегменти от полето на килима центърът на всеки сегмент също е обозначен;

2. Полето около центъра с изображения на космически обекти и елементи (образи на светци, фигури на животни, растения и хора);

3. Ивица, заобикаляща полето, която се сравнява с пояса, обозначаващ и защитаващ краищата на вселената.

Около центъра по правило са разположени символните стихии, олицетворяващи космическото пространство: земя, вода, огън, както и индивидуални елементи и обекти: светци, дървета,

conditions for the production of pile and pileless wool fabrics (Avanesyan, 2020, p. 6). Samples of wool fabrics and weaver's tools found in archaeological excavations shed light on the origin and development of the Armenian carpet craft. In the tomb of Artik (12th century BC) was found a piece of wool cloth with colourful ornamentation that was copied on late Armenian carpets. A woman's bronze belt from Mtsbin (8th-7th centuries BC) depicts a sample of carpet. The pile and pileless knotted fabric fragments from Teishebaini fortress (Karmir Blour) from 7th century BC testify to the existence of pile carpets in the Kingdom of Van (Urartu). A fragment of a flat weave wool carpet excavated in Ani has a red ornament with a stylised dragon (13th century) that is reminiscent of the stylised images of the famous Armenian dragon carpets. One of the heydays in the production of Armenian carpets was in the 17th and the first half of the 18th centuries. It is connected with the development of the world trading of raw silk and the special priority trade of the Armenian merchants of Jugha. The exhibition presents artistic high-value carpets from the 16th, 17th and the 18th century. As a matter of fact, the entire artistic and material composition of the Armenian carpet - texture, pattern, colour and thread - is related to ancient legends and myths about the origin of the universe, as well as some ancient beliefs and cults. Spinning a thread with a spindle and a spinning wheel and working on a vertical loom were comparable to the process of creating the world.

The carpet structure and the semantics of the ornaments

Due to composition structures, ideological images and symbols, the carpet appears as a copy of the model of the world. Its three-part structure consists of:

1. Centre - a medallion or medallions with a vertical centre line or other ornaments bearing the idea of a centre. In the repeated sections of the carpet, the centre of each section is emphasised.

2. Central surroundings - images of cosmic elements and objects (luminaries, animals, plants, people).

3. An enclosing belt around the carpet field - comparable to the belt demarcating and protecting the universe.

Around the centre, as a rule, the symbolic images of the elements embodying cosmic space - earth, water, fire, and other objects like luminaries, trees, plants, animals and anthropomorphic beings are placed.

The belt encircling the carpet field was usually dec-

растения, животни и антропоморфни същества.

Ивицата, обграждаща от всички страни полето на килима, най-често бива украсена с идеологически изображения, символизиращи слънцето и неговата животворна енергия. Възприятията на нашите предци за произхода на света, формирани в ранния стадий на развитие на земеделието, се проявяват чрез система от символи, датираща от V–III в. пр.н.е. и описвана като *аграрна* (Freudenberg, 1978, p. 26). Популярните простонародни названия на някои орнаменти – *волска стъпка*, *пруг*, *хляб (кошер)*, *вила*, *ябълка*, *нар*, *гата (арменски сладкиш)* и *пр.* (Davtyan, 1975), сочат връзката със земеделските култове. Един орнамент, изразяващ идеята за обработване на земята, представлява квадрат, изпъстрен с точкови мотиви или успоредни линии (НИМА №E-10200, 10058-5).

Митичната фигура на змея и митът за героя, който го побеждава, са формирани в земеделската икумена (вселена) на 4-то до 2-то хилядолетие преди новата ера. Роденият в земята змей излиза от земните недра или от морските дълбини, надарен с разрушителна сила, като се смята за първопричината за всякакви бедствия, мрак, земетресения, суши и наводнения. Заплахата от унищожение на природата и човека е предотвратена от противопоставящата се на змея сила – небесната спътница на Слънцето, олицетворяваща небесните сили – птицата (плоско тъкан килим, XIX в., Hadrut, НИМА №E-11178) или от антропоморфното божество, свързано с небесните стихии – светкавици и гръмотевици (килим, XIX век, Sevan, НИМА №E-11595-12). На медальоните по килима от Ехезнадзор (НИМА №E-9248) са изобразени стилизирани змейове, каквито могат да се намерят върху древните каменни стели на Армения.

Килимите „Аждахак“ от басейна на езерото Севан (източна Армения) наподобяват каменните стели с изображения на змейове (НИМА №E-10058-5). Изображението на многоглавия змей може да се види върху килими от XIX в. от провинция Битлис (НИМА №E-11019). Този специален тип килим е най-старият в арменското килимарско изкуство. Мотивът на битката със змея е широко разпространен в арменската литература и народни приказки (Armenian Folk Tales, 1979, pp. 71-72, 108, 434, 436, 448), и в традиционните предания (Ghanalanyan, 1969, pp. 11, 79, 82, 221).

По мнение на унгарския изкуствовед К. Гомбош,

Една от залите на изложбата „Фрагменти от идентичност: Килимът“. Ереван, Армения, 2023. © Сн.: Врам Хакобян

One of the exhibition halls "Fragments of Identity: Carpet". Yerevan, Armenia, 2023. © Ph.: Vram Hakobyan

orated with images symbolising the sun and its vital energy. The origin of the world's perception of our ancestors are evidenced in the ancient stage of agriculture by a system of symbols from the 5th to 3rd millennia BC and characterised as *grarian* (Freudenberg, 1978, p. 26). The folk names of some ornaments - *ox track*, *plough*, *bread (hive)*, *pitchfork*, *apple*, *pomegranate*, *gata*, etc. (Davtyan, 1975) point to the connection with agricultural cults. One of the ornaments expressing the idea of land cultivation is a square with dot patterns or parallel lines (HMA №E-10200, 10058-5). The mythical figure of the dragon snake and the mythical story of the dragon fight appeared in the agricultural ecumene of the 4th to 2nd millennia BC. The earthborn dragon snake comes out of the underground and from the depths of the water area. It is endowed with destructive power and as the cause of darkness, earthquake, drought and flood. The threat of the destruction of nature and man is prevented by an opposite force: the heavenly companion of the sun and the personification of the heavenly forces - the bird (flat weave carpet, 19th century, Hadrut, HMA №E-11178), or the anthropomorphic deity associated with the heavenly elements of thunder and lightning (carpet, 19th century, Sevan, HMA №E-11595-12). The me-

експерт по килими, създаването на килими с драконови мотиви има за основа дракона, или змея, като събирателен образ на Врага. Той отнася периода на създаване на „драконови“ килими към XIII–XIV в. (Gombos, 1978, p. 4). По вертикалната централна ос на килимите тип „Воротан“ (НИМА №E-11467) от XIX в. – началото на XX в. се наблюдават големи фигури с формата на жаба, с дърво в центъра. Това е отглас от митологичната образност, според която жабата носи върху себе си дървото, земята и планините.

Слънцето, този постоянен източник на животворна енергия, както и дървото и водата като символи на жизнена сила и власт, заемат семантично значимо място в композицията (НИМА №E-8057-48, 8463-117) (Antonova, 1984, pp. 116-117). Изображенията на семена, цветя, плодове, листа и клонки акцентират върху идеята за възпроизвеждането на живата природа.

Според християнското разбиране, дървото, изобразено на килимите с отрупани в плодове клони, е свързано с идеята за безсмъртието, с Божията майка, нейния единствен син Христос, апостолите и пророците. Флоралните мотиви в християнската образност са несъмнено свързани с Райската градина, с идеята за Рай. Много християнски ритуални предмети са украсени с флорални орнаменти (Korkhamizian, 1984, pp. 17, 21, 22, 37, 45, 87, 107, 98, 107-109, 111-119). А самият килим е важна част от украсата на арменската църква. Затова и църквата е била един от основните потребители на килимарското производство, като най-добрите килими са се произвеждали в работилници към манастирите.

Арменското килимарско изкуство се характеризира със синтеза между флорални и анималистични мотиви. Изображенията на птици, в съчетание с орнаменти с форма на палми и розетки, олицетворяват идеите за дървото на живота и слънцето (Petrosyan, 2008, pp. 277-279). Килимът от Нор Джуга (Нова Джулфа) от XVIII в. (НИМА №E-9296) се характеризира с повтарящи се изображения на дърво, разположени според правилата на средновековните миниатюри, като общата структура изразява идеята за трите сфери на мирозданието: корени, стъбло и корона. От всяка страна на всяка дървесна корона е поставено единично изображение на райска птица. Такива изображения могат да се видят и върху килимите с

dallions of the Yeghegnadzor carpet (HMA №E-9248) with stylised dragons found on the ancient stone stelae of Armenia and the “Azhdahak” carpets of the Sevan Basin are similar to the fish-shaped dragon stelae (HMA №E-10058-5). The image of a multi-headed snake is found on the carpets of the 19th century in Bitlis province (HMA №E-11019). This special type is one of the oldest in the Armenian carpet art. The motif of dragon fighting is widely spread in Armenian novels, folk tales (Armenian Folk Tales, 1979, pp. 71-72, 108, 434, 436, 448) and traditional stories (Ghanalanyan, 1969, pp. 11, 79, 82, 221). According to Hungarian carpet expert K. Gombos, the creation of dragon carpets is based on the idea of a dragon as a collective image of the enemy. He connects the period of creation of dragon carpets with the 13th-16th centuries (Gombos, 1978, p. 4). On the vertical centreline of *Vorotan* type carpets (HMA №E-11467) of the 19th and early 20th century, there are

Процесът на изтъкаване на килим в изложбената зала, където е изложбата „Фрагменти от идентичност: Килимът“. Ереван, Армения, 2023. ©Сн.: Врам Хакобян.

The carpet weaving process in the exhibition hall of the "Fragments of Identity: Carpet". Yerevan, Armenia, 2023. Ph.: Vram Hakobyan.

орли, сред които е килимът тип „Джраберг“ от Арцах, XVII в. (Forster, Hettinger, Hassler G., Schuster, Vidal, *Der Orientteppich*, 1947, pp. 120-121).

Основният елемент на украсата, наподобяващ крила на орел, е разположен в центъра на композицията и наподобява древния символ на слънцето с крила. Традицията на рода Артсрун, спомената от историка Мовсес Хоренаци (V в.) (Movses Khorenatsi, 1913, p. 104) свидетелства за култа към орела в Армения. Връзката между орела и небесните богове намира израз в християнската символика: орелът символизира Св. Йоан Евангелист. Много топоними в Армения са производни на арменските думи за *орел* и *лешояд* (Накобян Т., Melik-Bakhshyan S., Barseghyan H., 1986, pp. 255-256, 451-454).

Образователни програми и демонстриране на приемственост и традиция

Според всички дефиниции за музей, както съвременни, така и от предишни времена, функциите на музея включват следното: „...с участието на общността, музея предлага различни преживявания за целите на обучение, наслада, размисъл и споделяне на знания“. Тази декларация, приета на 26 Генерална асамблея на Международния съвет на музеите (Прага, 2-28.08.2022 г.) може да се намери на сайта на ICOM (Museum Definition 2022), като показва нарастващата значимост на образователните функции на музея.

От гледна точка на демонстриране на приемствеността в килимарската традиция и насърчаване на образованието в тази област, от изключителна важност са осъществяваните от музея образователни програми. Като част от изложбата „Фрагменти от идентичност: Килимът“, отделите за посетителски обиколки и научноизследователска дейност към музея са подготвили някои образователни програми за деца от различни възрастови и социални групи.

По-конкретно, в рамките на програмата за деца в предучилищна възраст, след обиколка със специалист от образователната програма, участниците „създават“ свой килим с предварително подготвени детайли. Ако нарисуват най-често срещаните символи в арменското килимарство и сглобят пъзел, ще получат оригинален килим, създаден с помощта на въображението. Програмата им позволява да подобряват паметта си, да запа-

large frog-shaped figures with a tree in the centre. It is an echo of the mythological image of the frog holding the trees, the earth, and the mountain.

The sun, a constant source of life energy, and the tree and water, the symbols of vital force and power, have a semantically important place in the carpet composition (HMA №E-8057-48, 8463-117) (Antonova, 1984, pp. 116-117). Images of seeds, flowers, fruits, leaves and branches emphasise the idea of reproduction in nature. In the Christian understanding, a tree with fruit is related to immortality, the Mother of God, Her only son Christ, the apostles, and the prophets. Floral motifs in Christian imagery are undoubtedly associated with the Garden of Eden or Paradise. Christian ritual objects are usually decorated with floral ornaments (Korkhamizian, 1984, pp. 17, 21, 22, 37, 45, 87, 107, 98, 107-109, 111-119), and the carpet itself was an important part of the decoration of the Armenian churches. They were among the main customers of carpet production, and the best carpets were made in the workshops attached to the monasteries.

Armenian carpet art is characterised by the synthesis of floral and animal motifs. The bird images, together with the palm ornament and the rosette, display the ideas of the tree of life and the sun (Petrosyan, 2008, pp. 277-279). The Nor Jugha carpet of the 18th century (HMA № E-9296) is characterised by repeated images of a created by the rules of medieval miniatures tree. Its structure expresses the idea of the three spheres of the world: root, trunk, and crown. There is a single image of a bird of paradise on either side of each crown. Such images are found on the so called „eagle carpets“, among which is the „Iraberd“ carpet of Artsakh of the 17th century (fig. 2) (Forster, Hettinger, Hassler G., Schuster, Vidal, *Der Orientteppich*, 1947, pp. 120-121). Eagle wings are placed in the centre of the composition and resemble the ancient winged symbol of the sun. The tradition of the Artsrun family that is mentioned by the 5th century historian Movses Khorenatsi (Movses Khorenatsi, 1913, p. 104), testifies to the worship of the eagle in Armenia. The connection of the eagle with the heavenly gods found its expression in Christian symbolism: the eagle is the symbol of John the Evangelist. In Armenia, many place names bear the names *eagle* and *vulture* (Накобян Т., Melik-Bakhshyan S., Barseghyan H., 1986, pp. 255-256, 451-454).

метяват основните мотиви и шарки с тяхното значение, както и да развиват въображението си.

В друга програма, разработена за деца от началното училище, те разглеждат временната изложба, придружавани от специалист по образователните програми на музея, и научават за килимите и особеностите на тяхното производство. След обиколката децата се опитват да приложат придобитите знания, като всяко трябва да изтъче свое килимче на малък стан. Тази програма помага на децата да научат основни положения в килимарството още на млада възраст и да развият интерес към килимарското поприще.

Програмата става малко по-сложна за децата в прогимназиална възраст като се увеличават очакванията към тях. След обиколката на изложбата участниците се разделят на две групи. Раздават им се кодове за символите на арменския килим, чрез които да разкрият съдържанието се в него послание. След като правилно разшифроват посланието, участниците се запознават със съответните поеми, от които то е извлечено.

В допълнение към образователни програми, всяка от които има специфично съдържание, сценарий и целева аудитория, в рамките на временната изложба се провежда и друга поредица от събития. На седмични сбирки специално поканен експерт представя доклад за килимарството и текстилното производство въобще, както и за орнаментите и традициите, свързани с тях.

Заклучение

В рамките на изложбата се осъществява и друга програма с образователен компонент. Националният исторически музей на Армения, в сътрудничество с една от частните килимарски фирми, е инсталирал в изложбената зала стан, на който всеки ден сядат тъкачи и изработват копия на изложените килими пред погледите на посетителите. Това дава възможност на посетителите да се запознаят с техниката на тъкане на килима, като по този начин се визуализира цялостният цикъл на килимарското производство, от добиването на суровината през подготовката на нишката до изработването и излагането на експоната. Така участниците в изложбата и в образователните програми се свързват с културата и традицията в няколко аспекта – от предаването на знания до придобиването на опит на

Educational programmes and demonstration of tradition continuity

According to both current and past definitions of museums, they can be described as institutions that „offer with community support varied experiences for education, enjoyment, reflection and knowledge sharing.” This declaration was adopted during the 26th General Assembly of the International Council of Museums (August 20-28, 2022, Prague) and is available on the ICOM website (Museum Definition 2022) to show the growing importance of museum education.

From the point of view of demonstrating the continuity of the carpet-making tradition and promoting further knowledge about the craft, the educational programmes of the museum are extremely important. As part of the exhibition “Fragments of Identity: Carpet,” the excursion and scientific departments of the museum have prepared some educational programmes for children of different ages and social groups.

Within the framework of the programme for preschool children, there is a tour with the museum’s educational programme expert and the participants create their own carpet with ready-made details (fig.3). They paint the most common symbols of the Armenian carpets and put together a puzzle to create their original carpet. The programme allows them to improve their memory and imagination and to remember the main patterns and their meaning. Children in primary school age take a tour of the temporary exhibition with the museum’s educational programme specialist and learn about carpet making. After the tour, the children try to apply the knowledge and make their own carpet on a small loom. Their interest in the craft deepens through getting the hang of basic carpet weaving..

The programme for secondary school age kids is more complicated and the expectations increase. After the tour, the participants are divided into two groups. They are given codes with the symbols of the Armenian carpet, a special secret message is revealed and the children get acquainted with some poetic lines.

In addition to the educational programmes, which have specific content, scenario, and target audience, there is another series of educational events within the framework of the temporary exhibition. At weekly meetings, carpet experts present a report on carpet weaving and textile making with their own specific traditional ornaments.

място (за подробности Вж. Kyal, 2006, pp. 345-349).

Литература / References

- Antonova E. (1984). *Essays on the Culture of the Ancient Farmers of Western and Central Asia, Moscow (in Russian).*
- Armenian Folk Tales (1979). *Armenian Folk Tales, volume VII (compiled by: A. Nazinyan, M. Arakelyan), Yerevan (in Armenian).*
- Avanesyan L. (2020). *The Etymology and Semantics of Ornaments in Armenian Carpets, Yerevan (in Armenian).*
- Davtyan S. (1975). *Armenian Carpet, Yerevan (in Armenian).*
- Forster, Hettinger, Hassler G., Schuster, Vidal, *Der Orientteppich (1947). Seine Herkunft und Eigenart, Beurteilung und Pflege ein Buch für Fachleute und Liebhaber. Hrsg. von den Importfirmen für echte Orientteppiche, Zürich (in German).*
- Freudenberg O. (1978). *Myth and Literature of Antiquity, Lecture IV, Moscow (in Russian).*
- Ghanalanyan A. (1969). *Avandapatum (Armenian Traditions), Yerevan (in Armenian).*
- Gombos K. (1978). *Ancient Armenian Carpets with Dragons, II International Symposium on Armenian Art, Yerevan (in Russian).*
- Hakobyan T., Melik-Bakhshyan S., Barseghyan H., (1986). *Dictionary of Place Names of Armenia and Adjacent Areas, volume 1, Yerevan (in Armenian).*
- Korkhamizian (1984). *Armenian Miniatures of the 13th and 14th centuries (by Korkhamizian E.), Leningrad.*
- Kyal (2006). *Museum Education.*
- Movses Khorenatsi (1913). *History of the Armenians, Tiflis (in Armenian).*
- Museum Definition 2022 – <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>*
- Petrosyan H. (2008). *Khachkar (Cross Stone). Origin, Function, Iconography, Semantics, Yerevan (in Armenian).*

За контакти:

Д-р Лилия Аванесян – lilia.a65@mail.ru
 Д-р Нжде Еранян – nzhdehyan@gmail.com

Conclusion

The History Museum of Armenia, in cooperation with one of the private carpet-making companies, has organized another educational programme. Every day in the exhibition hall a carpet weaver shows on a loom how to weave. That happens in front of the visitors and they become familiar with the entire technique starting from the raw material and thread preparation to the crafty ways of weaving and the final display. There is no doubt that the participants in the exhibition and in the educational programmes acquire both cultural knowledge and unique practical on-site experience (see Kyal, 2006, pp. 345-349 for details).

For contact:

Lilia Avanesyan: lilia.a65@mail.ru
 Nzhdeh Yeranyan: nzhdehyan@gmail.com

Един остров като кулинарна дестинация: изучаване, опазване и валоризиране на кулинарното наследство на остров Лемнос, Гърция

An island as a food destination: studying, safeguarding and valorising the food heritage of Lemnos Island, Greece

Ирини Лирацаки, Ригас Зафириу, Йоргос-Рафаил Янелис, Георг Димитропулос, Гърция /
Eirini Lyratzaki, Rigas Zafeiriou, Giorgos-Rafail Giannelis, George Dimitropoulos, Greece

Ирини Лирацаки е експерт по културно наследство, Средиземноморски институт за природа и антропология (MedINA), Ригас Зафириу е программен мениджър, устойчиви системи за изхранване, Средиземноморски институт за природа и антропология, Йоргос-Рафаил Янелис е служител на проекта „Лемнос“, Средиземноморски институт за природа и антропология, Георги Димитропулос е старши служител за предложения, Средиземноморски институт за природа и антропология

Резюме

Като използва интегриран подход MedINA гонпри-несе за съживяване на местната кулинарна система на остров Лемнос в Гърция, посредством изучаване, опазване и популяризиране на елементи на нематериалното му културно наследство. Проектният екип, съгласувано с партньори, осигури вписването на два елемента на живи наследства в Националния регистър на нематериално културно наследство и подаде заявка за още един. Бяха предложени и два местни сорта от остров Лемнос в Националния регистър на сортовете култури, като бяха подадени заявки за още четири. Тази дейност се придружаваше от обширни научни изследвания, разработване на система за сертификация на традиционни и устойчиви продукти, както и изграждане на капацитет, повишаване на осведомеността и застъпничество за провеждане на определени политики. Лемнос е остров с жива агропасторална традиция, датираща от древността. Местните хора, носители на съответните елементи на нематериално наследство, са изцяло ангажирани с опазването на тази традиция, която е залегнала в

Eirini Lyratzaki, Cultural Heritage Expert, Mediterranean Institute for Nature and Anthropos (MedINA), Rigas Zafeiriou, Sustainable Food Systems Programme Manager, Mediterranean Institute for Nature and Anthropos (MedINA), Giorgos-Rafail Giannelis, Lemnos project officer, Mediterranean Institute for Nature and Anthropos (MedINA), George Dimitropoulos, Proposal Senior Officer, Mediterranean Institute for Nature and Anthropos (MedINA)

Abstract

Following an integrated approach, MedINA contributed to the revitalization of the local food system of the island of Lemnos in Greece by studying, safeguarding and promoting elements of Intangible Cultural Heritage. The project team coordinated with partners the inscription of two Intangible Cultural Heritage elements in the National Inventory of Intangible Cultural Heritage, submitted one application and added two Lemnian landraces in the National Register of Crop Varieties, as well as four more applications. This work was accompanied by extensive research, the development of a certification system for traditional and sustainable products, capacity building, awareness raising and policy advocacy. Lemnos is an island with a living agro-pastoral tradition that goes back to ancient times. The local, bearers of the Intangible Cultural Heritage elements have embraced the safeguarding of this tradition, which lays at the core of their cultural identity.

Keywords: Intangible cultural heritage, food heritage, foodways, sustainable development, certification

сърцевината на тяхната културна идентичност.

Ключови думи: Нематериално културно наследство, кулинарно наследство, кулинарни практики, устойчиво развитие, сертифициране

Въведение – Лемнос и неговата агропасторална традиция

Лемнос се откроява сред останалите острови в Егейско море с факта, че до голяма степен е съумял да съхрани своята уникална земеделска идентичност. Елементи от живото му наследство, особено в земеделско-кулинарната област, са видими навсякъде, из цялата територия на острова, поддържайки на една смесена, относително самостоятелна система на земеделско и животновъдно производство.

Лемнос е гръцки остров, разположен в северната част на Егейско море, на пътя между Атон и Хелеспонт, като географски принадлежи към островния Северноегейски регион. Това е осмият по големина остров в Гърция, с обща площ от 478 кв. км. и население от приблизително 17 000 души. Поради стратегическото си географско разположение, Лемнос е запазил сериозната си икономическа и политическа значимост от древността до наши дни. Наричан Островът на Хефест, обявен за природен ландшафт с изключителна естествена красота – заоблени хълмове, долини с ниви и ливади, вулканични образувания, крайбрежни влажни зони със средиземноморска значимост, закътани заливчета, начупена брегова ивица и дори миниатюрна пустиня в северната част – Лемнос прави впечатление и с пълната си липса на гористи местности.

Известен някога като „житницата“ на древна Атика, Лемнос се отличава със земеделски и животновъдни традиции, водещи началото си отпреди хилядолетия. Островът е прочут с многото си сортове култивирани растения, земеделски продукти и животновъдни породи, сред които сортовете винено грозде „калабаки“ и александрийски мускат, които виреят отлично във вулканичните почви на Лемнос; сирената „калатаки“ и „мелихоро“; един специален сорт боб – „аспромитико“ (*Vigna unguiculata*), местни сортове листни зеленчуци (*Lathyrus ochrus* и *Lathyrus sativus*) (Vebeli & Thanopoulos, 2020), както и една рядка порода овце, наречена „орино“ (планинска), характерна единствено за Лемнос.

На Лемнос се е установила традиционна, устойчива система за организация на земеделско-животновъдното производство, така наречената „мандра“. Тя включва набор от тради-

Стаго от автохтонната порода овце „орино лемну“ (oreino Lemnou) край връх. Визла на остров Лемнос, Гърция. © Сп.: MedINA.

Herd of the autochthonous sheep breed “oreino Lemnou” on Lemnos. Greece, Lemnos Island, Vigla. © Ph.: MedINA.

Introduction - Lemnos and its agro-pastoral tradition

Lemnos stands out among Aegean islands, as it has maintained its unique agricultural identity to a high degree. Elements of living heritage, particularly agrifood heritage, can be readily observed everywhere on the island, supporting a mixed and relatively self-sustaining system of crop and livestock production.

Lemnos is a Greek island in the North Aegean Sea on the route from Mt. Athos to Hellespont and belongs to the insular North Aegean Region. It is the 8th largest island in Greece covering an area of 478 sq.km and its population reaches approximately 17.000. Due to its strategic geographical location, Lemnos has had significant economic and political importance since ancient times. The island of Hephaestus, designated as a landscape of outstanding natural beauty, features a vast array of landscapes - rolling hills, lowland farmlands and meadows, volcanic formations, coastal wetlands of Mediterranean

ционни селскостопански практики и е свързана с местния стил на териториално устройство – стопански сгради, разположени сред обработваема земя. В продължение на векове тя формира гръбнака на островната икономика, като е еволюирала и се е адаптирала и към условията на съвременната епоха, доказвайки своята жилавост. При системата „мандра“ земеделието и животновъдството се допълват взаимно, оформяйки мозайка от ландшафт и методи на земеползване (Dimitropoulos et al., 2018).

Основополагащи елементи на системата „мандра“ са практиките на сеитбообращение и угар (редуване на селскостопански култури и пропускане на година за засяване и жътва), смесването на земеделие и животновъдство в рамките на една ферма (основаващо се до неотдавна на местни сортове семена и породи добитък), поддържане на полуестествени елементи в нивите – необработени граници между тях, наречени „trafoi“ (синори), каменни стопански сгради, тераси, изкуствени езерца за водопой на добитъка; натуралното стопанство с обмен на селскостопанска продукция между домакинствата (елементи от което са оцелели и до днес), както и солидарността и сътрудничеството между местните хора (Sifounakis, 1993; Bebeli & Thanopoulos, 2020). Тази традиционна система е била основана на интензивност на ръчния труд, позволяваща оползотворяването на всички налични ресурси, при запазване на характера и естествените функции на ландшафта.

Агропасторалният сектор от икономиката на остров Лемнос е изучен задълбочено в рамките на проекта „Terra Lemnia“ (<https://terra-lemnia.net/en/>), реализиран в периода 2017–2022 г. от Средиземноморския институт за природа и антропология (MedINA) съвместно с партньори от Гърция и чужбина. Проектът поставя ударение върху съхранението и популяризирането на традиционните агропасторални практики на Лемнос като доказали благотворното си влияние върху биоразнообразието, оформяйки уникалния ландшафт на острова, като целта му бе да допринесе за неговото устойчиво развитие.

Видимостта на вписаните елементи на нематериалното културно наследство от Лемнос

На остров Лемнос, за разлика от други селскостопански райони на страната, духовните връзки между хората и земята си остават много силни. Агропасторалното наследство се предава

importance, secluded coves, rugged coasts and even a pocket-size desert to its north that surprises the visitors with its lack of forested areas.

Named “the grain field” of ancient Attica, its farming and stock-breeding traditions go back to millennia. The island is renowned for many local crop varieties, products, and breeds: vine varieties of “kalampaki” and Muscat of Alexandria, which flourishes in Lemnos’ volcanic soils, “kalathaki” and “melichloro” cheese, a special local variety of beans (“aspromytiko” bean, *Vigna unguiculata*), local legume varieties (*Lathyrus ochrus* and *Lathyrus sativus*) (Bebeli & Thanopoulos, 2020), and the rare breed of sheep “oreino” (i.e. mountainous) of Lemnos.

Lemnos is famous for its traditional and sustainable system for the organization of agro-pastoral production - the so called “mandra system”. The “mandra system” includes a set of traditional farming practices and is associated with vernacular buildings and farmland. It formed the backbone of the Lemnian economy for centuries and has evolved and adapted in the modern era, proving its resilience. In the “mandra system” farming and stock breeding complement each other and form a mosaic of land uses and landscapes (Dimitropoulos et al., 2018).

Fundamental elements of the mandra system are the practices of crop rotation and fallowing, the mixed crop-livestock farming (based until recently on local varieties of seeds and local breeds of farm animals), the maintenance of semi-natural elements in the fields (uncultivated field boundaries called “trafoi”, stone-built farming structures, terraces, water ponds), the household-barter economy (whose elements are present even today), as well as the solidarity and cooperation between local people (Sifounakis, 1993; Bebeli & Thanopoulos, 2020). This traditional system was based on the intensity of human labour that allowed the exploitation of every available resource while preserving its character and functions.

The agro-pastoral sector of Lemnos was thoroughly studied in the framework of the Terra Lemnia project (<https://terra-lemnia.net/en/>), implemented from 2017 to 2022 by the Mediterranean Institute for Nature and Anthropos (MedINA) in collaboration with several partners from Greece and abroad. The project focused on the conservation and promotion of the traditional agro-pastoral practices of Lemnos that are beneficial for the biodiversity, shape the unique landscape of the island and aim at the sustainable local development.

устойчиво между поколенията, а и, смело може да се каже, между различните социални слоеве. Жителите на двете най-големи населени места на острова – столицата Мирина и градеца Мурдос – в еднаква степен оценяват своето местно нематериално културно наследство, което е здраво свързано с агрохранителния сектор и се смята за част от тяхната културна идентичност.

В рамките на проекта „Terra Lemnia“, Институтът MedINA, в сътрудничество с местната културна асоциация Anemoessa, извърши обширни и задълбочени изследвания на живите наследства на острова, като успя да впише няколко елемента в Гръцкия национален регистър на нематериално културно наследство.

Традиционните познания, свързани с производството на сирене „мелипасто/мелихлоро“

Традиционните познания около производството на сиренето „мелипасто/мелихлоро“ са типичен пример за нематериалното културно наследство на Лемнос. Те са и първият елемент на нематериално културно наследство от острова, вписан в Националния регистър на Гърция.

Тази традиционна практика бе избрана, защото сиренето „мелипасто/мелихлоро“ винаги е играло много важно роля в местната икономика на натурален обмен, особено в миналото, но също и в съвременен Лемнос. Ползвало се е и още се ползва като платежно средство за поземлена рента. Знанията, свързани с неговото производство, се предават от старите към по-младите поколения, обикновено от родители на деца. В миналото децата са били посвещавани в практиката, малко по малко, от най-ранна възраст, обикновено преди да са навършили десет години. Тя е доста впечатляваща, като до ден днешен „мелипасто“ или „мелихлоро“ (напоследък второто име се е наложило главно по търговски причини) се произвежда от много домакинства за собствена консумация, особено от онези, които отглеждат по няколко овце или кози.

„Мелипасто/мелихлоро“ се е наричал процесът, чрез който животновъдите са могли да запазят млякото през зимния период и да разполагат по всяко време с млечен продукт като основен елемент на тяхната диета (и кулинарно наследство). Произвежда се през по-топлите месеци на пролетта до края на лятото, когато млякото е мазно, а температурите – високи и подходящи за неговото зреене. В миналото е съхранявано в плетени кошници и след първите няколко седмици, през които е меко и крехко, е можело да се кон-

The prominence of Lemnian Intangible Cultural Heritage – inscribed elements

Unlike some other rural areas in the country, the bond between Lemnos people and their land is still very powerful. The agro-pastoral heritage is transmitted across generations, and one would even dare say across different social strata. The people in the two largest urban areas of the island, the capital Myrina and the town of Moudros, appreciate their ICH that is highly linked to the agrifood sector and is considered a significant part of their cultural identity.

In the framework of Terra Lemnia project, MedINA, in collaboration with the local cultural association Anemoessa, carried out an extensive research on the ICH of Lemnos and managed to inscribe a number of elements in the Greek Inventory of ICH.

The traditional knowledge of melipasto/melichloro cheese making

The traditional knowledge of melipasto/melichloro cheese is a typical example of the Intangible Cultural Heritage of Lemnos and the first element of the island that was inscribed in the Greek Inventory of ICH. This traditional practice was chosen because melipasto/melichloro cheese has always had a very important economic role in the barter economy. It was, and still is, used for paying the rent for farmland. The knowledge of cheese making is transmitted from older to younger generations, usually from parents to their children. In the past, children were initiated into the practice from an early age, usually before the age of ten. It is rather impressive that even today, melipasto or melichloro (the latter name has prevailed mainly for commercial reasons) is made in many households for the family's needs, and especially by those who raise sheep and/or goats.

Melipasto/melichloro was used to preserve milk throughout winter and keep a dairy product as a staple in the diet and as culinary heritage. It is made in the warmer months of spring until the end of summer, when the milk is fat and the temperatures are high enough for maturation. In the past, it was preserved in woven baskets. In a few weeks it became very hard and could only be grated. Nowadays, after its maturation for 6-10 days (depending on weather conditions), melichloro is placed in plastic vacuum bags, preserved in the fridge, and stays rather tender for at least a year. Because of its high economic value and subsequently its symbolic importance it lies at the heart of the Lemnian social identity and is a significant element of the local culinary heritage, used in many traditional recipes. Melichloro was inscribed in the National Inventory of ICH in 2020.

сумира единствено в настързан вид, тъй като става извънредно твърдо. Понастоящем, след периода на узряване, който трае от 6 до 10 дни (в зависимост от метеорологичните условия), то се вакуумира в найлонови торбички и се съхранява в хладилник, като се запазва сравнително меко и крехко поне година. Поради високата си икономическа стойност и произтичащата от нея значимост като местен символ, това сирене е основен белег на социалната идентичност на населението на острова и определящ елемент от местното кулинарно наследство, като се използва в много традиционни рецепти. Вписано бе в Националния регистър на нематериално културно наследство през 2020 г.

Системата „мандра“ на остров Лемнос

От стотици години на острова е установена традиционна система на земеползване и управление на селското стопанство. Лемноската „мандра“ е култов ансамбъл от земеделска инфраструктура и епицентър на агропасторалната дейност на жителите на острова. Тази инфраструктура – пасища, хамбари, заграждения за добитък, обори, жилища и складови помещения, съоръжения за млеконадой и производство на сирене, хармани за вършеене на зърно – улесняват работата на „кехаята“, традиционния фермер животновъд на Лемнос.

Животът на острова никога не е бил лесен. Тежък труд и внимателно планиране на всички селскостопански дейности са били нужни на жителите му, за да оцеляват и да са в състояние да живеят в миналото в условия на самодостатъчност. Но местните хора са запазили много силни духовни връзки със земята и стагата си, връзки, които прозират в техните обичаи и практики. Тези ценни традиционни познания и практики, еволюирали и пригодени към съвременните нужди, бяха документирани и представени за оценяване от гръцкото Министерство на културата през лятото на 2020 г., след което бяха включени в Националния регистър на нематериално наследство през 2021 г.

Лозаро-винарската традиция на Лемнос

Отглеждането на лозя на остров Лемнос води началото си от древността. Омир споменава лемноското вино в „Илиадата“, докато от Аристофан научаваме за местния сорт винено грозде „калабаки“, който също се отглежда в Атика от V в. пр.н.е. Богатата вулканична почва на Лемнос се превръща в идеална среда за отглеж-

Приготвяне на сирене „мелихлоро“ в традиционните, изплетени от папур кошници „тирволдия“. „Мелихлоро“ се е ползвало в натуралното стопанство за заплащане на рента за ползване на селскостопански земи. Гомати, остров Лемнос, Гърция. © Сн.: MedINA.

Melichloro cheese making in 'tyrvolia', the traditional woven bulrush baskets. Melichloro has been used in barter economy for paying the farmland rent. Greece, Lemnos Island, Gomati. © Ph.: MedINA.

The mandra system of Lemnos

On the island of Lemnos, a traditional agricultural management system has been in place for hundreds of years. The Lemnian mandra is the iconic ensemble of farming infrastructures and the epicentre of the agro-pastoral activities of the inhabitants. These infrastructures – pastures, barns, fenced yards, stables, living and storage spaces, milking and cheese making facilities, the threshing floor, etc. – facilitate the work of the “kehaghias”, the traditional farmer of Lemnos.

Life on the island has never been easy. In the past, much work and careful planning of all farming activities were needed for its inhabitants to survive and live a life of self-sufficiency. Lemnians maintain very strong bonds with their land and their herd and these bonds

дане и на привнесения сорт мускат от Александрия, пристигнал на острова в началото на XX в. и допринесъл за налагането на лемноските вина на гръцкия пазар. Александрийският мускат доминира местното лозарство през всички следващи десетилетия, като сортът се превръща в синоним на лемноските вина в цяла Гърция. Традиционните знания на местното население се вливат в познанията на умелите лозари, дошли от Раис Деро (Мала Азия) през 1922 г. В резултат от двустранната миграция, протичала в онези смутни и бурни времена. Лозарската практика, предавана от поколение на поколение, почти не се е променила във времето. Един много древен метод на винопроизводство, при който ширата се оставя да ферментира в изработени на ръка бъчви, заровени в земята, е оцелял до ден днешен.

Местните хора на Лемнос са съхранили лозарството в сърцевината на местната култура, като почти всеки жител на острова отглежда малко лозе за собствени нужди. Част от продукцията се запазва за дестилиране на местни спиртни напитки и други традиционни продукти като „ципура“, „мусто“ или „петимези“ (гроздова меласа), а също и за сушене на стафиди. „Мусто“ и „петимези“ са основни елементи на местното кулинарно наследство, използвани в специални рецепти за солени и сладки блюда, като традиционното тествено ястие „афтудия“¹.

Макар че Лемнос не е много голям остров, на него се произвеждат повече от 60 марки вино. Струва си да се отбележи, че в последно време винарните възприемат традиционните методи на винификация (ферментирание и зреене на ширата) в заровени в земята резервоари и произвеждат вина, които се продават на по-високи цени от останалата им продукция.

През есента на 2022 г. MedINA, съвместно с Апетоеса, представи на Министерството на културата номинацията за вписване на лозаро-винарската традиция на остров Лемнос в Националния регистър на нематериално културно наследство на Гърция.

Вписването на местни сортове от остров Лемнос в Националния сортов регистър

Лемноските сортове растения със селскостопанско значение са продукт на многовековна селекция, съхранение и неформално подобряване

¹ Афтудия (aftoudia) се е ползвала и в натуралната размяна като заплащане за труд или рента за ползване на харман.

are evident in their customs and practices. The valuable traditional knowledge and practices have evolved and adjusted to modern needs. They were recorded and submitted for evaluation to the Greek Ministry of Culture during the summer of 2020 and were included

Традиционно земеделско стопанство „мандра“ във Факос, остров Лемнос. Факос, остров Лемнос, Гърция. © Сн.: MedINA.

Traditional mandra in Fakos, Lemnos Island Greece. Greece, Lemnos Island, Fakos. © Ph.: MedINA.

in the National Inventory of ICH in 2021.

The viticultural/vinicultural tradition of Lemnos

The cultivation of vineyards started in Lemnos in ancient times. Homer mentions Lemnian wine in Iliad, while we learn from Aristophanes that the local vine variety “kalampaki” has been cultivated in Attica since the 5th century BC. The rich volcanic soil of Lemnos also became the ideal environment for the imported variety of Muscat of Alexandria, which arrived on the island at the beginning of the 20th century and helped establish Lemnian wines in Greece. Muscat of Alexandria dominated local cultivation for the following decades and the variety became synonym of Lemnian wines for all consumers in Greece. The traditional knowledge of

на култивираните растения от местните фермери, като са тясно свързани с местни знания и традиционни, нискоразходни земеделски практики (Zimmerer and de Haan 2017; Thanopoulos et al., 2021). Местните сортове са признати като живи съкровища на безценен генетичен материал. Те са изцяло адаптирани към местните условия на средата и са носители на уникални агрономически, органолептични и хранителни характеристики (Bohra et al., 2022).

Непрекъснатото през Вековете използване на местните сортове на Лемнос е наследство на местните фермери и ценен капитал за устойчивото развитие на острова. Институтът MedINA, в сътрудничество със Селскостопанския университет в Атина и Анемоеса, се зае със задачата да впише някои по-важни местни сортове от Лемнос в Националния сортов регистър към Министерството на развитието на селските райони и храните, като целта е съхранение на агроборазнообразието (*in situ* и *ex situ*) и укрепване на местната система на производство на храни. Вписването в регистъра позволява производство на сертифицирани сортови семена и дава възможност на фермерите да получават субсидии за отглеждане на местни сортове.

След години на теренна работа и наблюдения в регистъра бяха вписани два местни сорта: ечемикът „панаяс“ и бобът „аспромитико“. Проектният екип е подал заявления за вписване на още четири растителни сорта: кипърския фий „афкос“ (*Lathyrus ochrus*), два сорта сладък грах „лафири“ (*Lathyrus sativus*), и боба „гифтофасуло“. В допълнение, MedINA е събрал и изпратил семена от сусам, анасон, леблебия и горчив фий за оценяване от Националната генетична банка.

Институтът MedINA издаде книга за агроборазнообразието на остров Лемнос (Bebeli and Thanopoulos, 2020), като мотивира две местни земеделски кооперации да станат официални пазители и производители на семенен материал за ечемика „панаяс“ и боба „аспромитико“. Понастоящем ечемикът „панаяс“ официално е одобрен за по-високи земеделски субсидии, а произведените от този сорт ечемичени сухари се продават на по-висока цена на пазара. Бобът „аспромитико“ играе важно роля в традиционната система на сеитбообращение и в поминъка на селските стопани, тъй като е важна част от ресторантските менюта и се изнася за близкия туристически остров Лесбос.

Елементите на нематериално културно

the local population was infused with the knowledge of the skilled practitioners that arrived from Reis Dere in Asia Minor in the turbulent times of 1922. The practice, transmitted from one generation to the next, has barely changed through time. The old method of wine making with the must maturing in handmade tanks buried in the earth is still used.

Lemnians keep vine cultivation at the heart of local culture and almost all of them cultivate a small vineyard to cover their family needs. They save part of the production to make local spirits and other traditional products such as “tsipouro”, “mousto” or “petimezi” (grape molasses) and raisins. “Moustos” or “petimezi”, is an essential part of the local culinary heritage, used in several salty and sweet recipes, such as the traditional pasta dish of “aftoudia”¹

Lemnos isn't a very big island, but it produces more than 60 wine labels. It is worth noting that wineries have lately adopted the traditional method of must maturation in the earth tanks and produce wine labels that are sold at higher prices.

MedINA, in association with Anemoessa, submitted in the autumn of 2022 a file to the Greek Ministry of Culture for the inclusion of the viticultural/vinicultural tradition of Lemnos to the Greek Inventory of ICH.

The inscription of Lemnian landraces in the National Register of Crop Varieties

Local crop varieties (landraces) are the product of centuries-long selection, conservation, and informal improvement of cultivated plants by farmers. They are associated with local knowledge and traditional, low-input farming practices (Zimmerer and de Haan 2017; Thanopoulos et al., 2021). Landraces have been recognised as living treasure troves of valuable genetic material. They are adapted to local environmental pressures and bear unique agronomic, organoleptic and nutritional characteristics (Bohra et al., 2022).

The uninterrupted use of landraces on Lemnos is a legacy for local farmers and an important asset for sustainable development. MedINA, in collaboration with the Agricultural University of Athens and Anemoessa, undertook the task of inscribing important Lemnian landraces in the National Register of Crop Varieties of the Ministry of Rural Development and Food, aiming at conserving agrobiodiversity (*in situ* and *ex situ*) and strengthening the local food system. The inscription allows the production of certified seeds and enables

¹ “Aftoudia” was also used in barter economy for exchanging labour or for using threshing floors.

наследство на остров Лемнос – една жива, бликаща от енергия традиция

Деятелността на Института MedINA, в сътрудничество с Anemoessa, допринесе в значителна степен за популяризиране на живото наследство на Лемнос. През учебната 2022-2023 г. се проведоха поредица от семинари в осем училища на Лемнос, адресирани към разнообразна ученическа аудитория, от първоначални през основни училища до гимназии и лицей, както и „училища на втория шанс“ - за деца на семейства в неравностойно социално положение. Тези семинари, които съдържат в себе си теоретични лекции и практически упражнения, бяха посрещнати с голям ентузиазъм от ученици и преподаватели, давайки възможност на учениците да се запознаят със своето наследство, понякога недооценявано, в рамките на официалната образователна система, и така да укрепят културната си идентичност. Много е важно да се отбележи, че основната цел на MedINA през времетраенето на проекта бе да спомогне за опазване на традиционните знания чрез изтъкване на тяхната важност в очите на сегашните носители на елементите на нематериално наследство – младото поколение жители на Лемнос, които получиха възможност да ги осмислят и оценят в една различна светлина.

„Terra Lemnia“ – една визия за устойчивото развитие на Лемнос на основата на кулинарното му наследство

Изучаването и опазването на нематериалното културно наследство на Лемнос е една от основните дейности по проекта „Terra Lemnia“; това, обаче, е просто част от по-голям набор дейности. В партньорство с университети и други организации се проведоха широкомащабни научни изследвания за осмисляне и оценяване на целия земеделски сектор на остров Лемнос, за документиране и анализиране на традиционните селскостопански практики и оценка на тяхното въздействие върху биоразнообразието, почвите и ландшафта. Така например, след години на задълбочени изследвания, към момента на острова са регистрирани 250 нови растителни вида. В допълнение бе изследвана хранителната стойност на местни продукти, като бе подготвено пазарно проучване за установяване на възможностите и предизвикателствата пред уникалните местни продукти. В същото време се проведоха множество семинари за повишаване на капацитета на местните фермери и дейности за обществено осведомяване и прокарване на правителствени

farmers to receive subsidies for landrace cultivation.

After years of fieldwork and monitoring, two local varieties were inscribed: “panagias” barley and “aspromytiko” bean. The project team has submitted applications for another four varieties: “afkos” (*Lathyrus ochrus*), two varieties of “lafyri” (*Lathyrus sativus*), and “gyftofasoulo” bean. Additionally, MedINA has collected and sent seeds of sesame, anise, chickpea and bitter vetch to the National Gene Bank.

MedINA published a book about the agrobiodiversity of Lemnos (Bebeli and Thanopoulos, 2020) and motivated two local cooperatives to become official custodians and seed producers of “panagias” barley and “aspromytiko” bean. “Panagias” barley is now eligible for higher subsidies and barley rusks are produced and sold at a higher price in the market. “Aspromytiko” bean plays a significant role in traditional crop rotation systems and in farmers’ livelihoods as it is part of local restaurants menus and is also exported to Lesvos Island.

Intangible Cultural Heritage elements in Lemnos - a vibrant tradition

The work of MedINA in collaboration with Anemoessa has significantly contributed to the promotion of the living heritage of Lemnos. During the school year 2022-2023, a series of seminars took place in eight Lemnos schools. They were addressed to a broad range of students in primary schools, secondary schools (high schools and lyceums, general and vocational ones) and second chance schools. The seminars, which comprised of theoretical and practical seminars, were received with great enthusiasm by both students and educators, as they allowed the students to learn about their heritage and strengthen their cultural identity. It is very important to note that MedINA’s main project goal was to safeguard the traditional knowledge by highlighting its importance in the eyes of the current bearers of the ICH elements, the younger generation of Lemnians, so that the young people get to know it and value it much better.

Terra Lemnia – a based on food heritage vision for the sustainable Lemnos development

Studying and safeguarding the ICH of Lemnos has been one of the core activities of Terra Lemnia and it was part of a larger series of actions. In partnership with universities and other organizations, extensive research took place to understand and evaluate the whole agricultural sector of Lemnos, to record and analyse traditional farming practices and assess their impacts on biodiversity, soils and the landscape. For instance, after years of extensive research on the island, 250 new

политики.

На основание на гореспоменатите изследвания, и в резултат от усилията за валоризиране на наследството на Лемнос, се роди сертификацията „Terra Vita – земеделска традиция и биоразнообразие“. Разработена от MedINA, тя се прилага по отношение на ферми, които прилагат традиционни и устойчиви земеделски практики, опазват биоразнообразието и съхраняват земеделските ландшафти. Сертификацията „Terra Vita“ е първата по рода си в Гърция, като в момента се прилага от 70 земеделски и животновъдни ферми на островите Лемнос и Китера (на последния, в рамките на дейност по трансфер на знания). Това е една система за сертификация, която подкрепя производството на висококачествени, щадящи биоразнообразието продукти, като допринася за изграждането на вериги на стойността, даващи увереност и сила на местните производители и спомагащи за самостоятелността на фермерската общност. Сертификацията се основава на набор от стандарти (общи и специфични за региона), които трябва да бъдат покрити от производителите, като сертификатът се издава от трети организации, акредитирани от MedINA.

В рамките на проекта бяха разработени база данни и приложение за смартфон „Farm Geo Balance“, които да подпомагат управлението на фермите (чрез регистриране на вложени средства и получени резултати) и мониторинг на практики в съответствие с протокола за сертификация. По този начин процедурата на издаване на сертификат се улеснява, ускорява и става по-ефективна, с което в значителна степен се намаляват разходите. Като мярка за допълнително намаляване на разходите и стимулиране на сътрудничество бе приложена и групова сертификация, която носи след себе си множество други ползи (Meinshausen et al., 2019).

Стартира кампания за популяризиране на бранда „Сертификация Terra Vita“ и на всички сертифицирани по тази система продукти във виртуалната среда и на място. MedINA оказва съдействие на местни търговци на дребно с рекламни материали, като разработи и менюта за местни ресторанти, включващи рецепти на основата на сертифицирани продукти.

Нови инициативи: изграждане на мостове между кулинарното наследство, пазарите и туризма

Надграждайки върху постигнатото до момента, MedINA стартира нови проекти на остров

„Афтудия“ е името на традиционно местно местено изделие, приготвено от бяло брашно от пшеничния сорт „маврагани“ на остров Лемнос. В натуралното стопанство „афтудия“ е била средство за заплащане на селскостопански труд или рента за ползване на харман. Гомати, остров Лемнос, Гърция. © Сн.: MedINA.

„Aftoudia“ is traditional local pasta made of Lemnian ‘mavragani’ wheat flour. Aftoudia was used in barter economy in exchange for labour or for the use of a threshing floor. Greece, Lemnos Island, Gomatí. © Ph.: MedINA.

plant species have been recorded. Furthermore, the nutritional value of local products was researched, and a marketing study was prepared to highlight opportunities and challenges for the unique local products. At the same time, capacity building workshops for farmers took place along with numerous raising awareness activities and policy actions.

Based on all the aforementioned research, and in an effort to valorise the heritage of Lemnos, the “Terra Vita – Agricultural Tradition and Biodiversity” certification was born. It was developed by MedINA and it is applied to farms, which follow traditional and sustainable farming practices, supporting biodiversity and conserving agricultural landscapes. Terra Vita certification

Лемнос в рамките на програмата „Terra Graeca“. Проектът „Да идем на училище!“, както бе споменато и по-горе, доведе нематериалното културно наследство на Лемнос до всяко училище на острова с поредица от теоретични и експериментално-практически семинари. До момента са проведени над 35 семинара с общо 80 учебни часа, като са обхванати над 150 ученици. Медина (Medina, 2009) споменава, че при стратегиите за запазване на нематериалното културно наследство, особена роля за ефективното опазване и предаване на знанията, свързани с нематериално културно наследство, изграят образователните инициативи, както и проектите за повишаване на обществената осведоменост и изграждане на капацитета.

„От малката ферма до пазара“ е проект, който ще даде увереност и сила на дребните селски стопани, стимулирайки занаятчийските производства във фермите, кулинарния туризъм и продажбите на продукцията, сертифицирана по програмата „Terra Vita“. Под занаятчийско производство във фермите се разбира вертикална интеграция в малък мащаб на производството и преработката на уникални местни продукти, така че фермерът да може сам да произведе и изкара на пазара завършен продукт. В допълнение към това, MedINA планира да създаде мрежа за сътрудничество между различни професионалисти с подходящ профил (производители, хотелиери, ресторантьори, търговци на дребно и др. под.) с цел популяризиране на местното кулинарно наследство. Ще се разработи пилотен прототип на „кулинарна пътека“, която да предлага поредица от кулинарни преживявания по подготвен маршрут и по този начин да разказва историята на местното кулинарно наследство, като същевременно генерира приходи за всички участници в начинанието.

Същевременно ще се подобри пазарното предлагане на продуктите със сертификация по „Terra Vita“, като ще се развият по-къси вериги на стойност, приближавайки производителя до крайния потребител, като се промотира брандът „Terra Vita“ онлайн и чрез местни рекламни кампании. Ще участваме в кулинарни изложби и ще продължим да градим доверие сред потребителите и потребителските групи (потребителски кооперации, сдружения и пр.).

Дискусия: Лемнос като кулинарна дестинация

Според ЮНЕСКО, дадена кулинарна традиция

is the first of its kind in Greece and is currently being implemented by 40 farmers and stock breeders on the islands of Lemnos and Kythera (the latter, as part of a knowledge transfer activity).

It is a certification system which supports the production of high-quality, biodiversity-friendly products and contributes to the development of value chains, empowering local producers and sustaining the farming community. The certification is based on a set of standards (general and regional) that must be met by producers, and is issued by accredited by MedINA.

third-party organisations.

In the framework of the project the ‘Farm Geo Balance’, geodatabase and a smartphone app was developed to assist farm management (recording inputs and outputs) and monitoring of practices according to the certification protocol. The certification process

Традиционно земеделско стопанство „мандра“ на остров Лемнос. Виждат се отделните части на сградата, ползвани като домове и помещения за отглеждане на животни. Остров Лемнос, Гърция. © Сн.: MedINA.

A traditional mandra on Lemnos island. Buildings used as homes and cattle housing can be seen. Greece, Lemnos Island. © Ph.: MedINA.

може да се определи като нематериално културно наследство, стига да бъде осмислена като културна система (Medina, 2009): като комплексна културна парадигма, обединяваща в себе си няколко елемента: фермерски практики, ритуали, традиционни умения, кулинарни методи и семейни (общностни) обичаи и поведенчески особености. И се смята за такова само когато е в състояние да осигури колективно участие по цялата традиционна хранителна верига от селскостопанското производство до приготвянето и консумацията на храната (Oliveira et al., 2018).

Кулинарната традиция на Лемнос включва в себе си множество елементи на нематериално културно наследство и затова островът може с пълно право да бъде възприеман като кулинарна дестинация. Следвайки интегриран подход, Medina допринесе за съживяването на местната кулинарна система чрез изучаване, опазване и популяризиране на елементи на живото наследство. Местните знания и традиционни практики за производство на храна са валоризирани, с оглед пазарното предлагане на висококачествени, с добавена стойност продукти и развиване на къси вериги на стойност. С доста голяма доза удовлетворение си даваме сметка, че след пет години работа с местните хора в рамките на проекта „Terra Lemnia“, собствениците на ресторанти гордо включват в менютата си традиционни продукти като сиренето „мелихлоро“ под автентичното му название, а не като „саганаки“², както е в останалата част на Гърция.

Проектният екип понастоящем работи по разработване на преживявания в областта на кулинарния туризъм по установена кулинарна пътека, същевременно подкрепяйки собственото занаятчийско производство на фермите с цел диверсифициране на възможностите за поминък и генериране на допълнителен доход за местните фермери. Кулинарният туризъм бележи бързо развитие в глобален мащаб (СЗО, 2019). Проучвания сочат, че свързаните с храна туристически преживявания са катализатор за промяна на възприятията на посетителите от дадена дестинация, като имат потенциала да засилят лоялността и готовността им за повторни посещения. Кулинарното наследство на дадена дестинация може да обогати нейната идентичност и да разно-

became easier, faster, more efficient and significantly the cost-cutting. In an effort to further decrease costs and stimulate collaboration, a group certification with numerous other benefits was applied (Meinshausen et al., 2019). A campaign was launched to promote the Terra Vita certification brand and all the certified products digitally and locally. Medina supported small local retailers with promotional material and created special menus with certified products for the local restaurants.

New initiatives: bridging food heritage with markets and tourism

Building on the insights gained so far, Medina has launched new Lemnos projects under the banner of the “Terra Graeca” programme. As mentioned above, the project “Let’s go to school!” has brought the ICH of Lemnos in the local schools, offering a series of theoretical and experiential seminars. More than 35 seminars and a total of 80 teaching hours have been carried out so far, reaching more than 150 students. Medina (2009) mentions that among ICH preservation strategies, education initiatives, awareness-raising and capacity building projects advance the effective preservation and transmission of ICH knowledge.

“Small Farm to Market” is a project that will empower smallholders, by promoting on-farm artisanal production, culinary tourism and marketing of the Terra Vita certified products. On-farm artisanal production refers to small-scale vertical integration of the production and the processing of unique local products, so that farmers can successfully sell their final goods. Next to that, Medina plans to create a collaborative network of different relevant professionals (producers, hoteliers, restaurateurs, small retailers, etc.) to promote local food heritage. A food trail will be prototyped and used as a pilot where a series of culinary experiences will unfold along a proposed route, thereby telling the story of local food heritage and generating income for all stakeholders.

At the same time, the marketing of Terra Vita products will be improved by developing short value chains, bringing closer producers and consumers, promoting the Terra Vita brand and the certified products online and running local campaigns. We are going to participate in food exhibitions and continue building trust with consumers and consumer groups (cooperatives, associations etc.).

Discussion: Lemnos as a food destination

According to UNESCO, a culinary tradition can be established as ICH, as long as it is understood as a cultural system (Medina, 2009) - a comprehensive cultural

² В гръцката кухня саганаки е предястие, което се приготвя в малък тиган и включва разнообразие от сирена, като сирене фета, гравьера, кефалогравьера, касери или кефалотири.

образи туристическото продуктово портфолио, създавайки у посетителите така търсено то усещане за автентичност и принадлежност.

Преживяванията, свързани с кулинарния туризъм, са „ритуали“ за посвещаване и потапяне на посетителите в местната култура, на физическо докосване до елементите на нематериално културно наследство като например занаятчийското производство на сиренето „мелихлоро/мелипасто“. Ако трябва да перифразираме Уотър (Water, 2016), кулинарните училища, обърнати към посетителя, могат да се превърнат в „пространства на живото наследство с висока степен на взаимодействие, ярки сетивни преживявания и усещане за игра“.

Кулинарните преживявания могат да имат за резултат по-продължителен престой, по-голяма склонност на посетителите да похарчат пари и оттам, за допълнителен доход на местния хранителен бизнес (Agyeiwaah et al., 2019). Подкрепата за вертикална интеграция в малък мащаб на производството и преработването на уникални местни продукти може също да донесе множество ползи за фермерите, като напр. добавена стойност, ограничаване на риска и по-голям капацитет за разработване на преживявания по кулинарната пътека. Туристическите преживявания и услуги по кулинарната пътека ще допринесат за изграждане на една екосистема на сътрудничество, обхващаща целия остров, в която се оформят двупосочни връзки отпред назад и отзад напред, като с това ще се засили способността ѝ да задържа приходите в дестинацията (Anderson, 2018; Tchoatou & Nikitas, 2020).

Литература / References

- Agyeiwaah E., Felix E., Otoo, W. S. & Wei-Jue H. (2019). *Understanding culinary tourist motivation, experience, satisfaction, and loyalty using a structural approach. Journal of Travel & Tourism Marketing*, 36:3, 295-313. DOI: 10.1080/10548408.2018.1541775
- Anderson, W. (2018). "Linkages between Tourism and Agriculture for Inclusive Development in Tanzania: A Value Chain Perspective." *Journal of Hospitality and Tourism Insights*. 1:168-184.
- Andrinos M., Metaxas, T. & Duquenne, M.N. (2022). *Experiential food tourism in Greece: the case of Central Greece. Anatolia*. 33:3, 480-492. DOI: 10.1080/13032917.2021.1969253
- Bebeli, P. J. & and Thanopoulos, R. (eds.) (2020). *The plant wealth of Lemnos Island. A source of prosperity for the local society. MedINA (in Greek)*.

paradigm, which brings together several elements like farming, rituals, traditional skills, culinary methods and family (or community) customs and behaviours. And it is considered as such, only when collective participation is ensured along the entire traditional food chain: from farming to cooking and eating (Oliveira et al., 2018).

Lemnos' culinary tradition incorporates many ICH elements and can rightfully be considered a culinary destination. Following an integrated approach, MedINA contributed to the revitalisation of the local food system by studying, safeguarding and promoting ICH elements. Local knowledge and traditional food production practices have been valorised to market high-quality and value-added products, and to develop short value chains. It is rather fulfilling to realise that after five years of working with locals in the Terra Lemnia project framework, restaurant owners proudly include in their menus traditional products such as "melichloro" (with the local name, not as "saganaki"² as in the rest of Greece).

The project team is currently working on developing food tourism experiences along a food trail and supporting on-farm artisanal production in order to diversify livelihood options and generate complementary income for local farmers. Culinary tourism is rapidly developing on a global scale (UNWTO, 2019). Research has shown that food-related tourism experiences are catalysts in changing visitors' perceptions of a destination and has the potential to increase loyalty and repeated visits. The culinary heritage of a destination can enrich its identity and diversify the tourism product portfolio, generating for the visitors a much sought after sense of authenticity and belonging.

Food tourism experiences are 'rituals' of initiation to or immersion of visitors in the local culture, practicing hands-on elements of ICH, e.g., the craft of making Melichloro/Melipasto cheese. To paraphrase Water (2016), cooking schools geared towards visitors can become "living heritage spaces, with a high degree of interaction, vivid sensory experiences and a sense of play."

Food tourism experiences can result in a prolonged stay, higher visitor spending and a complementary income for local food businesses (Agyeiwaah et al., 2019). The support for small-scale vertical integration of the production and processing of unique local products can also provide multiple benefits for the farmers, such as added value, risk reduction and a greater capacity to develop experiences along a food trail. Experiences and

² In Greek cuisine, saganaki is an appetizer that is prepared in a small frying pan and includes a variety of cheeses, such as feta cheese, graviera, kefalograviera, kasseri or kefalotyri.

Bohra A, Kilian B, Sivasankar S, Caccamo M, Mba C, McCouch SR and Varshney RK (2022). Reap the crop wild relatives for breeding future crops. *Trends in Biotechnology*, 40:4, 412-431: <https://doi.org/10.1016/j.tibtech.2021.08.009>

Dimopoulos, Th., Dimitropoulos, G. & Georgiadis N. (2018). The Land use systems of Lemnos Island. Terra Lemnia Project, MedINA. <https://med-ina.org/wp-content/uploads/2020/12/Terra-Lemnia-1.1.1-Land-Use-Systems-of-Lemnos-Dec-2018.pdf>.

Medina, X. (2009). Mediterranean diet, culture and heritage: Challenges for a new conception. *Public Health Nutrition*. October 2009. DOI: 10.1017/S1368980009990450

Meinshausen F., Richter, T., Blockeel, J. & Huber, B. (2019). Group Certification □ Internal Control Systems in Organic Agriculture: Significance, Opportunities and Challenges. *Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick*.

Oliveira, B., Tricárico, L., Sohn, A. P. & Pontes, N. (2018). The culinary intangible cultural heritage of UNESCO: a review of journal articles in EBSCO platform. *Journal of Culinary Science & Technology*, 18, 1-19. 10.1080/15428052.2018.1513882.

Sifounakis, N. (1993). An unknown architecture. *The mandres in Lemnos and other Northeastern Aegean islands*. Kastaniotis Editions (in Greek).

Tchouamou, N. E., & Nikitas, A. (2020). Assessing Agriculture–Tourism Linkages in Senegal: A Structure Path Analysis. *GeoJournal*, 85:6, 1469–1486.

Thanopoulos, R., Chatzigeorgiou, T., Argyropoulou, K., Kostouros, N.-M., Bebeli, P.J. (2021). State of Crop Landraces in Arcadia (Greece) and In-Situ Conservation Potential. *Diversity* 2021, 13, 558. <https://doi.org/10.3390/d13110558>

World Tourism Organization (2019). *Global Report on Food Tourism*. AM Reports: Volume 4. Madrid, Spain.

Walter P. (2016). Culinary tourism as living history: staging, tourist performance and perceptions of authenticity in a Thai cooking school. *Journal of Heritage Tourism*, 12:4, 365-379. DOI: 10.1080/1743873X.2016.1207651

Zimmerer, K., & de Haan, S. (2017). Agrobiodiversity and a sustainable food future. *Nature Plants* 3, 17047. <https://doi.org/10.1038/nplants.2017.47>

За контакти:

Ирини Лирацаки - ilyratzaki@med-ina.org
 Ригас Зафеириу - rigas@med-ina.org
 Йоргос-Рафаил Янелис - rafail@med-ina.org
 Георг Димитропулос - georged@med-ina.org

tourism services along a food trail will contribute to an island-wide collaborative ecosystem, where forward and backward linkages are formed and the ability to keep revenues at the destination will definitely strengthen. (Anderson, 2018; Tchouamou & Nikitas, 2020).

Полезни линкове / Useful Links

Сертификация „Terra Vita“ - <https://terravita.gr/>
 Проект „Terra Lemnia“ - <https://terra-lemnia.net/>
 Средиземноморски институт за природа и антропология - <https://med-ina.org/>

For contact:

Eirini Lyratzaki: ilyratzaki@med-ina.org
 Rigas Zafeiriou: rigas@med-ina.org
 Giorgos-Rafail Giannelis: rafail@med-ina.org
 George Dimitropoulos: georged@med-ina.org

Мобилизиране на научните изследвания за опазване на нематериалното културно наследство в ерата на климатичните изменения: Международен изследователски център за нематериалното културно наследство в Азиатско-тихоокеанския регион (МИЦН)

Mobilizing Research for Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the Era of Climate Change: International Research Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia-Pacific Region (IRCI)

Йоко Ножима, Цумоту Хашида, Япония / Yoko Nojima and Tsutomu Hashida, Japan

Международният изследователски център за нематериалното културно наследство в Азиатско-тихоокеанския регион (МИЦН) бе открит през октомври 2011 г. като Център Категория 2 под егидата на ЮНЕСКО. Създаден бе като международно погръдделение на Националния институт за културното наследство на Япония, който се състои от четири национални музея, два научно-изследователски института и Международния изследователски център. Седалището му е в Сакаи, голям град в съседство с Осака, и в близост до Групата Мозу-Фуруичи Кофун – комплекс от надгробни могили, представляващи древна Япония през периода IV-V век от н.е., обект на Световното културно наследство. По инициатива на Генералния директор, дейността му се осъществява от 11 щатни служители.

Този център е уникален между осемте центъра Категория 2, ангажирани в областта на нематериалното културно наследство по целия свят, защото е единственият, който се занимава с научни изследвания за неговото опазване. Според дефиницията в Чл. 2 ал. 3 от Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (2003), научните изследвания са една от мерките за неговото опазване, а задачата на МИЦН е да развива и мобилизира научно-изследователски потенциал като ефективен инструмент за опазване на живите наследства. Центърът осъществява научно-ориентирани проекти и е ангажиран в тясно сътрудничество с изследователски институти, музеи, неправителствени организации и държавни учреждения, както и с мест-

The International Research Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia-Pacific Region (IRCI) was inaugurated in October 2011 as a Category 2 Centre (C2C) under the auspices of UNESCO. It was established as an international arm of the National Institutes for Cultural Heritage of Japan, which is composed of four national museums, two research institutes and IRCI. Its office is located in Sakai, a major city neighbouring Osaka, and in the vicinity of the World Heritage site of Mozu-Furuichi Kofun Group, a complex of mounded tombs representing ancient Japan during the 4th and 5th centuries AD. With the initiative of the Director-General, eleven staff members are working for its activities.

IRCI is unique among the eight C2Cs working in the field of intangible cultural heritage (ICH) around the world in the sense that it is the only centre dedicated to research for safeguarding ICH. As defined in the Article 2.3 of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (the 2003 Convention), research is one of the measures for safeguarding, and IRCI's objective is to develop and mobilize research as an effective tool for safeguarding ICH. Thus, IRCI has been implementing research-oriented projects, by extensively working with research institutions, museums, NGOs, and government organizations as well as local communities, to contribute to UNESCO's strategic objectives.

Promoting research for safeguarding ICH

IRCI has been promoting research for safeguarding ICH since its establishment. At the beginning, it was typ-

ните общности, с което допринася за постигане на стратегическите цели на ЮНЕСКО.

Насърчаване на научна дейност за опазване на нематериалното културно наследство

От самото си създаване Центърът насърчава научно-изследователската дейност за целите на опазване на живите наследства. В началото това най-често се извършваше чрез набелязване на съществуващи изследователски проекти в сътрудничество с учени от Азиатско-тихоокеанския регион, паралелно с идентифициране и обсъждане на по-сериозни проблеми и предизвикателства на експертни срещи. Събраната информация, например налична литература, изследователи и научни звена, свързани с опазването на наследствата, е направена публично достояние чрез Научната база данни на МИЦН/IRCI. Впоследствие, през 2019 г. бе създаден устойчив механизъм за събиране и споделяне на научна информация, който в течение на три години се прилагаше в Югоизточна Азия и понастоящем е в процес на прилагане и в Централна Азия. Проектът се разшири допълнително, за да обхване и малките развиващи се островни държави, където текущото състояние на научните изследвания не е напълно опознато и систематизирано.

Научната база данни на МИЦН може да се използва от учени изследователи на живи наследства и професионалисти за изучаване на цялото многообразие от научни изследвания, осъществени в региона за целите на опазването на наследствата или за издирване на потенциални партньори за сътрудничество по конкретни изследователски проекти. Тази пригодена за търсене база данни към 31 март 2023 г. съдържаеше 3 026 архивни единици от 48 държави. Тя се актуализира ежегодно благодарение на сътрудничеството между широка гама от институции. Над половината от архивните единици в базата данни са материали, написани на различни езици от Азиатско-тихоокеанския регион. Чрез добавянето на резюме на английски език, данни за научни изследвания, които иначе биха останали незабелязани извън страната на произход, сега те са широко достъпни и разпознаваеми благодарение на базата данни.

МИЦН се стреми също така да развива солидна база за научни изследвания, допринасящи за опазване на нематериалните културни наследства, като предоставя възможности за академични и интердисциплинарни дискусии. Първото мероприятие беше *Форумът на изследователите на МИЦН*, като през 2017 г., 2019 г. и 2021 г. бяха организирани международно-

ically done through mapping existing research in cooperation with researchers in the Asia-Pacific region, while identifying and discussing major issues and challenges through expert meetings. Collected information such as existing literature, researchers and institutions related to ICH safeguarding has been publicly accessible through the IRCI Research Database. Subsequently, a sustainable mechanism to collect and share research information involving inter-institutional cooperation was devised in 2019 and was applied for three years for collecting information in Southeast Asia. It is currently in progress in Central Asia. The project is further extended to the Small Island Developing States where the current situation of research has not been fully captured.

The IRCI Research Database (Figure 1) can be utilized by ICH researchers and professionals to explore a variety of research for safeguarding ICH in the region or to search for potential collaborators in specific research projects. This searchable database contains 3,026 entries from 48 countries as of 31 March 2023 and is updated annually thanks to the cooperation of a wide range of institutions. Notably, more than half of the database entries are on materials in various Asia-Pacific languages. By providing an English summary, the research information that might be otherwise unknown outside

RESEARCH DATABASE

AND OR

AUTHOR NAME :

RESEARCH FOCUS :

ICH GENRE :

COUNTRY :
Multi

RESET

SEARCH

This database aims at enhancing researches pertaining to the safeguarding of ICH in the Asia-Pacific region. This database is supported by the Partnership Programme for Intangible Cultural Heritage, the Agency for Cultural Affairs, Japan.

База данни за НКН и устойчиво развитие. ©Сн.: IRCI.
 ICH and sustainable development database. © Ph.: IRCI.

ни симпозиуми по теми като договарянето между различни действащи лица и заинтересовани страни за опазване на живите наследства, развитието на човешките общности и напредъкът в областта на изследванията на нематериални културни наследства. Неотдавна МИЦН разработи нова рамка за засилване на функциите му като средище на научни изследвания в региона, а именно, *Азиатско-тихоокеански изследователски форум за опазване на нематериалните културни наследства*, в който се разработват различни програми като семинари, конференции и работилници, съобразени с интересите и нуждите на региона. *Онлайн семинарите за опазването им в Азиатско-тихоокеанския регион*, стартирани през декември 2022 г., са първата от програмите, разработени от форума, която привлича широка и разнообразна публика от всички краища на региона.

До момента са проведени три семинара: „Привличане на общностите в изследването на нематериалните наследства“, „Живите наследства в климат на извънредни ситуации“ и „Да се поучим от инициативите за добри практики по опазване на живите наследства в духа на Конвенцията от 2003 г.“, чиито записи могат да се намерят на официалния канал на института в Ютюб. Този форум си поставя за цел да ускори взаимодействието и обмена между изследователите, а тази негова функция понастоящем се улеснява от група във Фейсбук, където неговите членове могат да качват и споделят информация, свързана с изследванията си в областта на живите наследства. Надеждите са този нов форум да придобие популярност през идните години, привличайки все по-голям брой учени изследователи по темата за смислени дискусии.

Нематериалното културно наследство и устойчивото развитие

Центърът осъществява практически казуси по отношение на нематериалното културно наследство, допринасящи за устойчивостта и съобразени с наличните понастоящем и свързани помежду си международни рамки, като Рамката от Сендай за ограничаване на рисковете от бедствия, Парижкото споразумение и Целите за устойчиво развитие (ЦУР).

Още през 2019 г. се реализират серия от проекти, които обвързват нематериалното наследство и постигането на целите за устойчиво развитие. Марка то да не се споменава изрично в текстовете на ЦУР, то се смята за един от двигателите на устойчивото развитие, защото живите наследства са продукт на трайното взаимодействие на човека с

the country is widely recognized through the database.

IRCI is also trying to develop a solid foundation for research contributing to ICH safeguarding by providing opportunities for academic and inter-disciplinary discussions. The first of such efforts was the *IRCI Researchers Forum*, and international symposia dealing with topics such as the negotiation between various actors and stakeholders for safeguarding ICH, community development, and the progress in the field of ICH research were organized in 2017, 2019, and 2021 respectively. More recently, IRCI developed a new framework to strengthen its function as a hub of research for safeguarding ICH in the region, namely *the Asia-Pacific Research Forum for ICH Safeguarding*, in which various programmes such as seminars, conferences and workshops are developed to reflect the interests and needs in the region. *Online Seminars for Safeguarding ICH in the Asia-Pacific Region* were launched in December 2022 and are the first programme under this forum to invite a wide range of audiences from anywhere in the region. Three seminars were held thus far, covering the topics of 'Community Involvement in ICH Research', 'ICH in a Climate of Emergency', and 'Learning from the Initiatives of Good Safeguarding Practices in the 2003 Convention', whose recordings are available on the official YouTube channel. This forum also aims at accelerating interaction and exchange among ICH researchers, and the function is currently facilitated by a Facebook group, where members can post and share information on ICH research. This new forum is believed to be popularized in the following years by accommodating a greater number of ICH researchers for meaningful discussions.

Intangible cultural heritage and sustainable development

IRCI has been implementing practical case studies of ICH contributing to sustainability and resilience and in consideration of ongoing and inter-related international frameworks such as the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction, the Paris Agreement, and the Sustainable Development Goals (SDGs).

IRCI has been conducting a series of projects examining the contribution of ICH to SDGs since 2019. Although ICH is not explicitly mentioned in the text of SDGs, it is nevertheless considered a driver for sustainable development, since it represents the outcomes of people's long-term interaction with their local environment. At the same time, sustainable development could bring a better understanding of ICH safeguarding. At first, IRCI

неговата среда. Същевременно, устойчивото развитие може да допринесе за по-добро разбиране на процеса на опазване на наследства. За начало Центърът реализира проект с фокус върху приоритет 4, с оглед включването на наследствата във формалното и неформалното образование.

В сътрудничество с партньори от Виетнам и Филипините, проектът успешно разработи насоки, които в момента се прилагат пълноценно в съответните страни. Впоследствие проектът разшири обхвата на сътрудничество с партньори в Бангладеш, Индонезия и Киргизстан, с цел изучаване на взаимовръзките между нематериалното наследство, образованието (приоритет 4) и развитието на човешките общности (приоритет 11). Разгледаните казуси показват, че живите наследства са важен фактор за постигане на множество цели на устойчивото развитие, а не само цитираните.

През 2022 г. стартираме нов проект – *Нематериалното културно наследство за устойчиви градове и общности*, при който ударението е поставено върху подцел 11.4: укрепване на усилията за опазване на световното културно и природно наследство за постигане на устойчиви градове и човешки общности.

По смисъла на въпросната подцел, под „наследство“ най-често се има предвид „материално“ наследство – като обекти в списъка на Световното наследство. Необходимо е, обаче, в това понятие да се включи и нематериалното културно наследство, доколкото материалното наследство е продукт на нематериални знания и практики, а неговата значимост се поддържа от хората. За да се демонстрира критично важната роля на живите наследства в оформянето на културен пейзаж, който се наследява, и понастоящем се провеждат изследвания по конкретни казуси в района Ангкор в Камбоджа и в Джордж Таун, Малайзия. Проучват се и отделни казуси в Тихоокеанския регион. Този проект би трябвало да допринесе за обсъждане на интегрирана политика на опазване на културното наследство, чрез демонстриране на управление на живите наследства, основано на общността.

Нематериалното културно наследство и бедствията

За нас в Азиатско-тихоокеанския регион, бедствията, предизвикани от опасни природни явления като циклони, тайфуни, земетресения и вулканични изригвания, се смятат за основна заплаха за нематериалното културно наследство. В този кон-

implemented a project focusing on SDG 4, to incorporate ICH into formal and non-formal education. In cooperation with partners in Viet Nam and the Philippines, the project successfully developed the guidelines that are now widely used in the respective countries. Subsequently, the project extended its cooperation with partners in Bangladesh, Indonesia, and Kyrgyzstan to explore the relationship between ICH, education (SDG 4) and community development (SDG 11). Case studies suggested that ICH is significant for achieving multiple goals of SDGs, not just Goals 4 and 11.

In 2022, a new project was launched - *Intangible Cultural Heritage for Sustainable Cities and Communities*, focusing on target 11.4 that calls for strengthening efforts to safeguard the world's cultural and natural heritage for sustainable cities and communities. As referred to in this target, heritage is often taken as 'tangible' heritage such as World Heritage sites; however, ICH should be included due to the fact that tangible heritage represents the outcomes of intangible knowledge and practices and its significance has always been sustained by people. To demonstrate the critical role of ICH in shaping the heritage landscape, case studies are currently being underway in the Angkor region of Cambodia and George Town, Malaysia. Some cases are explored in the Pacific. This project should contribute to the discussion on the integrated safeguarding of cultural heritage through showcasing the community-based management of 'living' heritage.

Intangible cultural heritage and disasters

Being in the Asia-Pacific region, disasters triggered by severe natural hazards such as cyclones/typhoons, earthquakes and volcanic eruptions are considered a crucial factor threatening ICH. In this context, IRCI has been investigating ICH in relation to natural hazards and disasters since 2016. UNESCO raised its voice for safeguarding ICH in emergencies and in Japan the revitalization of traditional folk performances highlighted the community recovery after the 2011 Great East Japan Earthquake that had devastated nearly the entire Pacific coast of northeast Japan.

We started the project by understanding how ICH could be damaged by disasters. Unlike tangible cultural heritage, damage to ICH held among people as knowledge and skills would be invisible and difficult to measure (Figure 2). At the same time, we also tried to identify ICH contributing to the community's disaster risk reduction, whose importance has been acknowl-

текст Международният център изследва връзката между живите наследства и природните заплахы и бедствия от 2016 г. насам. Това започна по времето, когато ЮНЕСКО надигна глас за опазване на наследствата от природни бедствия, а в Япония съживяването на традиционни фолклорни представления бе сочено като пример за възстановяване на общностите след Голямото земетресение в Източна Япония, опустошило почти цялото тихоокеанско крайбрежие на североизточните области на страната през 2011 г.

Ние стартирахме проекта, водени от разбирането как нематериалните наследства могат да бъдат увредени от природни бедствия, доколкото, за разлика от материалното културно наследство, вредите за наследството, притежавано от хората във вид на знания и умения, биха били невидими и трудни за измерване. В същото време се опитвахме да идентифицираме такива елементи на живите наследства, които да допринасят за намаляване на рисковете от бедствия за общността, чиято важност е призната от системите за управление на риска от бедствия като културно наследство на коренното население. Сред констатациите, направени при нашите изследвания, трябва да се отбележи, че някои елементи на нематериалните наследства са били изгубени или застрашени от изгубване в процеса на възстановяване поради различни фактори. Например, навлизането на външни материали за преодоляване на последиците от бедствие, които заместват традиционни материали и практики от областта на живите наследства, реконфигуриране на съществуващи преди социални системи, които предизвикват трансформация на общностите. В отчет за постигнатото от организираната през 2018 г. работилница, се изброяват редица препоръки за по-нататъшно проучване и популяризиране на активната роля на нематериалните наследства в мерки, основани на общността, за ограничаване на риска от природни бедствия и за възстановяване след тях, както и за засилване на диалога между живите наследства и управление на риска от бедствия.

Втората фаза от проекта протече на фона на пандемията от Ковид-19. Водени от очакването, че теренни изследвания няма да бъдат възможни поне година–две, ние разработихме работен лист за оценка на потенциални рискове от природни бедствия и идентифициране на положителни аспекти на наследствата в процесите на управление този риск – готовност, реагиране и възстановяване. Този

Членове на общността обсъждат природни бедствия на о.Гауа, Вануату, 2017. ©Сн.: IRCI.

Community members discussing disasters in the island of Gaua, Vanuatu, 2017. ©Ph.: IRCI.

edged in disaster risk management (DRM) field as local indigenous knowledge. Among various findings, it should be noted that some elements of ICH were lost or threatened during the recovery process, due to various factors such as the influx of external relief materials replacing traditional ones for ICH practices and reconfiguration of pre-existing social systems transforming the communities. The outcome document of the workshop held in 2018 listed a series of recommendations that called for further exploration and promotion of the active roles of ICH in community-based disaster risk reduction, the post-disaster recovery and the enhancement of ICH-DRM dialogue.

The second phase of the project progressed amid the COVID-19 pandemic. Anticipating that field research would not be possible for at least one or two years, we

работен лист бе раздаден на нашите сътрудници от държавите в Азиатско-тихоокеанския регион за провеждане на кабинетни проучвания. Процесът се оказа ефективен и подобни методики за оценка могат да се прилагат, за да могат общностите и носителите на наследство да бъдат наясно с рисковете, пред които са изправени.

Положителен факт е, че културата, включително нематериалното културно наследство, сега е част от оценката на нуждите след разразило се природно бедствие, както и че повече усилия са насочени към опазване на живите наследства по време на бедствия. По-съществена е тенденцията към насърчаване на общностите да бъдат по-добре подготвени за потенциални бедствия, като текущият проект на Центъра ще допринесе за разработване на такива изпреварващи мерки.

Пандемията от Ковид-19 сама по себе си бе бедствие, което оказва сериозно въздействие върху практикуването на наследство, доколкото социалните контрамерки ограничиха възможностите за публични събирания и контакти между хората. Центърът реагира светкавично на това непредвидено предизвикателство, като разработи проект за изследване на въздействието на пандемията върху живите наследства. В сътрудничество с институти и учени от девет страни в Азиатско-тихоокеанския регион, проектът започна с въпросник анкета, последван от теренни изследвания на подбрани елементи на наследство в ситуация на продължителна пандемия.

С конкретни казуси бе илюстрирана динамиката на практиките по живи наследства в непрестанно изменящите се ситуации на пандемията, при които някои елементи бяха ценностно преосмислени, други бяха преобразувани в резултат от активната адаптация на носителите им към новите ситуации, а при трети просто бяха изгубени възможностите за тяхното практикуване. Без да се ограничават до придобиването на практически познания за справяне с бъдещи пандемии, резултатите от проекта следва да демонстрират гъвкавата и адаптивна природа на нематериалното културно наследство.

Заклучение

Международният изследователски център е натрупал значителни познания и конкретни казуси, доказващи критичната важност на нематериалното наследство за живаостта и устойчивостта на човешките общности, като ще продължи да работи и напред за популяризиране на неговата

developed a worksheet for assessing potential disaster risks and identifying positive aspects of ICH in the DRM processes of preparedness, response, and recovery. It was then distributed to the collaborators in the Asia-Pacific countries for desk studies. This process turned out to be effective and it seems that similar assessment methodologies could be used for communities and ICH practitioners to understand the potential risks. It is welcomed that culture including ICH is now part of the post-disaster needs assessment and that more efforts are taken to safeguard ICH in emergencies. More significant is the trend to encourage communities to be better prepared for potential disasters in the future, and the current IRCI project will certainly contribute to the elaboration of such pre-emptive measures.

The COVID-19 pandemic was a disaster that severely impacted the practice of ICH, as social countermeasures restricted gatherings and interactions. IRCI rapidly responded to this unforeseen challenge by developing a project on the impact of the COVID-19 pandemic on ICH. In cooperation with institutes and researchers in nine countries in the Asia-Pacific region, the project began with a questionnaire survey, followed by field research on selected ICH elements in the prolonged pandemic situation. Case studies illustrated the dynamics of the practices of ICH in ever-changing pandemic situations. Some ICH elements were revalued, some were transformed by practitioners' active adaptation to new situations, and others simply lost opportunities to be practiced. Accumulating practical knowledge to cope with future pandemics, the project should also demonstrate the flexible and adaptive nature of ICH.

Conclusion

IRCI has accumulated considerable knowledge and the studies proved the critical importance of ICH for the resilience and sustainability of communities. Its work will continue to highlight the significance of ICH in this rapidly changing world, where climate factors are increasingly threatening the practice and transmission of ICH in addition to other existing globalization and urbanization risks that are transforming our traditional lifeways. The impact of climate change is often experienced as more frequent or extreme natural hazard causing disasters, and the outcomes of the current project on ICH and DRM would be highly informative. However, the biggest challenge would be that the climate change is slowly but certainly changing the weather pattern and environment of our planet. This may eventually make

значимост в един бързо променящ се свят, където климатичните фактори представляват все по-голяма заплаха за неговото практикуване и предаване между поколенията, в допълнение към другите съществуващи рискове, свързани с процесите на глобализация и урбанизация, преобразяващи традиционния бит. Въздействието на климатичните промени често се проявява като зачестяващи или екстремни природни заплахи, водещи до бедствия и катастрофи, а в този контекст резултатите от текущия проект за нематериалните наследства и управлението на рисковете и бедствията биха били твърде информативни.

Най-голямото предизвикателство, обаче, би бил фактът, че климатичните изменения бавно, но сигурно променят времето и природната среда на нашата планета, което би могло да доведе до невъзможност за практикуване на някои елементи на нематериалното наследство, включително дейности, свързани с ежедневно изхранване, занаятчийски производства, изискващи специфични природни ресурси, и дори традиционни знания, оказали се в миналото ефективни за ограничаване на рисковете от бедствия. За да осигурим жизнеспособността на живите наследства е необходимо да включим в нашата работа понятието за адаптация, като следващият ни проект ще разгледа и този въпрос.

Йоко Ножима, ръководител на Научно-изследователска секция, Международен изследователски център

Цумоту Хашида, научен сътрудник по международни отношения, Международен изследователски център

За контакт

Ножима: nojima-y35@nich.go.jp

Хашида: irci@nich.go.jp

some ICH practices infeasible, including subsistence-related activities, craft productions requiring specific natural resources, and even traditional knowledge that has been effective for reducing disaster risks. To ensure the viability of ICH, it is necessary to incorporate the concept of adaptation, and our next project should be exploring this important issue.

*Yoko Nojima, Head of Research Section, IRCI
Tsutomu Hashida, Associate Fellow of International Relations, IRCI*

For contact:

Nojima: nojima-y35@nich.go.jp

Hashida: irci@nich.go.jp

Живото наследство и Музеят на фолклорното изкуство на Армения

Living Heritage and the Folk Arts Museum of Armenia

Назели Утужян, Армения / Nazeli Utujyan, Armenia

Ако разглеждаме арменската култура като дебела книга, ще видим колко взаимно свързани са отделните страници в нея, всяка със съответните си текстове и илюстрации. Същото се отнася и до фолклорното изкуство, което е част от тази култура. В него се преплитат различни елементи от нематериалното културно наследство: от фолклора, изкуството на народната музика и тани, театралните представления и фестивали, през поверия, обичаи и идеи, та до бита и уменията, свързани с традиционните занаяти.

Музеят на фолклорното изкуство на Армения е културната среда, в която живее цялото това наследство. Експозициите на декоративно/приложно изкуство представят не само творбите на майсторите, но и отразяват идеите на обикновените хора за света и природата, техните вярвания и обичаи. Понякога по тези образци човек може да „разчете“ едно цялостно фолклорно повествование.

Още през 2010 г. в Представителния списък на ЮНЕСКО на нематериалното културно наследство на човечеството бе вписан елементът „Изкуството на арменските каменни кръстове. Символизъм и майсторство на хачкарите“. В музея същият хачкар изненадващо промени размера и материала, от който е изработен, като от каменен се превърна в дървен и текстилен, но запазвайки орнаментацията и символното си значение. Тук имаме работа с начина на мислене на една цяла нация, олицетворен чрез различни културни експонати.

Бродиран хачкар – това словосъчетание може да звучи странно за някого, незапознат с арменската култура. Майсторът на хачкари със своите груби ръце е изрязал орнаментите с такава умелост, че кръстът изглежда избродиран. А в женските ръце конецът и иглата са се движили с такава грация, че се е родила дантела, сякаш „откъсната“ от същия хачкар. Бордюрът на хачкара очертава свещеното пространство, в което е изобразен

If we look at the Armenian culture as a thick book, we'll see how interconnected all the pages are with their texts and illustrations. The same refers to folk art, which is a part of that culture. The components of intangible cultural heritage are always intertwined: from folklore, the art of folk music and dance, theatre performances and festivals to beliefs, customs and skills that implement unique ideas and imagination.

The Folk Arts Museum of Armenia represents the cultural environment of this heritage. The exhibits of decorative-applied art represent not only the work of folk masters but the people's ideas and beliefs about the world and nature. Sometimes one can read an entire folklore narrative on these samples.

Back in 2010, "Armenian cross-stones art: Symbolism and Craftsmanship of Khachkars" was included in the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. In the Museum, khachkar surprisingly changed its size and material, turning from stone into wood and thread, but preserving its significance just because cross-stones embody the way of thinking of an entire nation. „Embroidered khachkar“ may sound strange if we are not familiar with the Armenian culture. The coarse hands of the master carve the ornaments with an exceptional mastery and the khachkar looks like a fine embroidery. Women work with the thread and needle so skillfully that a delicate lace, as if torn from the same cross-stone, is born. The khachkar outlines the sacred space in which the almighty cross is depicted. The borders of the rugs also protect the borders of the "sacred", embracing the space of the narratives of the world core, that is frequently stylized with crosses. The altar rug, knotted with a woolen thread, is intertwined with the idea of the sacred altar of the church. Even the traditional Armenian bread lavash has a cross on the top. The combinations, the materials and the master may be different, but the root, the depth and the contents come from the same source. The Muse-

Всемогъщият кръст. Бордюрите на килимите също пазят границите на „свещеното“, обхващайки пространството, покриващо повествованията за структурата на света, която често също се стилизира с кръстове. В олтарния килим традиционното арменско килимарско изкуство, с неговите навързани към основата вълнени нишки, се преплита с идеята за свещения църковен олтар. Дори когато пече лаваш (традиционния арменски хляб), жената оформя от тестото кръст. Има множество примери. Комбинациите от форми, материалите и майсторът са различни, но коренът, дълбочината и съдържанието идват от един и същ източник.

В Музея, докато разглеждате различните изложбени зали, може да проследите пътуването през същите етапи: от камък, метал и вълна до вълна, памук и коприна.

Очевидно е, че мотивите не са просто част от орнаментацията на експонатите, а допълват и обогатяват съдържанието им с идеи за борбата между добро и зло, за четирите посоки на света, четирите природни стихии, за митични животни, за светското и божественото, за плодородието, безсмъртието и вечността.

Така тук фолклорното изкуство оживява, но сега в себе си и едновременно предавайки от поколение на поколение многовековната мъдрост на нацията. Това изкуство, обаче, не може да живее своя пълноценен живот, ако остане само музеен експонат. В обкръжаващата експонатите среда често се провеждат множество събития, представящи фолклорни празници, ритуали и игри, както и четения на народни приказки.

Много важен начин за съживяване на експонатите е провеждането на майсторски класове. В продължение на много години Музеят на фолклорното изкуство, в допълнение към основната си дейност, служи като платформа за неформално образование в тази област.

През 2021 г. към музея бе създадена школа под името „Лаборатория по идентичност“. Тя дава възможност музея да се преустрои по-ефективно в социално и образователно пространство, осигурявайки общуването на индивида с нематериалното културно наследство, както в теоретичен, така и в практически смисъл. В лабораторията се предават знания и умения, свързани с различни традиционни художествени занаяти: килимарство, бродерия, изработване на дантели, филцоване, дърворезба, керамика и така нататък. Тук посетителят може да общува и с особените светове на народните песни, танци и театъра

Урок по филцоване. Гр. Ереван, Армения, 2021. ©Сн.: Гагик Гаспарян.

Felting Lesson. Yerevan, Armenia, 2021. © Ph.: Gagik Gasparyan.

um exhibition halls show the same motifs from stone, metal, wood, wool, cotton and silk.

It is obvious that the motifs are not just a part of the ornamentation of the exhibits. They complete and enrich them with ideas about the struggle between good and evil, the four corners of the world, the four elements, the mythical animals, the secular and the sacred, as well as fertility, immortality and eternity. Folk art lives and breathes in the halls, carrying and transmitting the centuries-old wisdom of the nation.

However, this art cannot live fully if it remains in the museums. That is why numerous events like folk festivals, traditional rituals, games and readings of folk tales take place. A very important way to revive the exhibits is to conduct master classes. For many years, the Museum of Folk Arts, in addition to its main activity, has served as a platform for non-formal education.

In 2021 a museum school under the name "Identity Lab" began functioning and it reorganized the Museum into a social and educational space, ensuring the communication of the individual with the intangible cultural heritage in both theoretical and practical ways.

In the "Identity Lab" knowledge and skills of various folk crafts are transmitted: rug and carpet weaving, ceramics, embroidery, lace making, felting, woodworking,

на сенките.

Учебният процес в „Лабораторията по игентичност“ се провежда във формат както на краткосрочни, така и на дългосрочни майсторски класове. Вратите са отворени за всички, независимо от тяхната възраст, пол, професия или етническа принадлежност. Нейното предназначение е да създаде нов модел на музея, който да се отличава с активното участие на публиката: наследството не може да живее без своите носители.

От 2021 г. музеят стартира нова инициатива, допълнително активирайки приобщаващия компонент на учебната дейност. В лабораторията се записаха да учат военнослужещи, ранени при бойни действия, заедно със семействата си, бенефициенти на различни центрове за социално подпомагане за деца и възрастни, както и деца от семейства в неравностойно социално положение. Програмата се осъществява под егидата на Министерството на образованието, науката, културата и спорта на Република Армения. Програмата ще продължи в столицата и в регионите на Армения и през 2023 г., като към имащите право на участие ще се добавят и пълнолетни лица с психически и физически проблеми.

Участниците в тази програма могат да се запишат в следните курсове: дърворезба, килимарство, бродерия и филцоване, както и в майсторски класове по театър на сенките. Елементите „Филцоване“ и „Театър на сенките“ са включени в списъка на нематериалното културно наследство на Република Армения, нуждаещо се от спешна защита. В същия списък е и „Килимът Шулал“, като необходимите знания и умения за неговата изработка се предават на деца в рамките на програмата.

Всички социални групи, включително уязвимите, имат право да участват в културния живот на страната. От друга страна, фолклорното изкуство е запазено и му е осигурена приемственост благодарение на това, че живее и „присъства“ в бита на широки слоеве на обществото.

Възникна нужда тези две понятия да се съчетаят по такъв начин, че уязвимите групи от обществото да могат да участват в процеса на осигуряване на приемственост на нематериалното културно наследство. Необходимо беше също да се подобри качеството на живота на тези групи не само във финансов, но и в морален и в психологически аспект, а културата, и по-конкретно фолклорното изкуство, притежават необходимите ресурси за тази цел, които трябва да бъдат активно оползотворени.

and so on. One can also immerse in the fairy world of folk songs, dances and shadow theatre performances.

The teaching process at the “Identity Lab” is carried out both in the format of long-term and one-time masterclasses. The doors are open to everyone, regardless of age, gender, profession or ethnicity. The purpose of the “Identity Lab” is to create a new model of the Museum, which is distinguished by the active participation of the audience: heritage cannot live without its bearers.

Since 2021, the Museum has launched a new initiative on its educational pursuits. Servicemen who participated in hostilities and were injured, their family members, beneficiaries of various social assistance centers for children and the elderly and children from socially disadvantaged families were engaged in a program at the “Identity Lab”. The program is implemented under the auspices of the Ministry of Education, Science, Culture and Sport of the Republic of Armenia. It will be continued in the capital and in the regions of Armenia in 2023, and the beneficiaries will include adults with mental and physical problems. The following courses will take place: woodworking, rug and carpet weaving, embroidery, felting and master classes of Shadow Theatre. By the way, “Felting” and “Shadow Puppet Theatre” are included in the list of the intangible cultural heritage in urgent need of protection by the RA. The list also includes “Shulal Carpet” that is especially transmitted to children within the framework of the program. Even the most vulnerable society members have the right to participate in the cultural life of the country, and folk art is preserved and has continuity due to its presence in the everyday life of the broad masses of society. The vulnerable social groups could and should be involved in the process of ensuring the continuity of the intangible cultural heritage. It is also necessary to improve the quality of life of these groups not only financially, but morally and psychologically. Culture, in particular folk art, has the necessary powerful resource for all this. At the end of the program the participants acquire new knowledge and skills and become assured in the possibility of improving their lives through the positive influence of art. The courses are highly successful since they are conducted according to the capabilities of each group.

Another interesting example is the format of the summer school organized by the Museum. “Identity Lab: 7 Secrets of Masters” takes children and folk masters to 7 different worlds. The youngsters get acquainted with folk crafts, national songs and dances, and discover important human qualities in the depths

В допълнение към факта, че при завършване на програмата участниците придобиват нови знания и умения в областта на народните художествени занаяти, те повишават усещането за собствената си значимост в обществото, възможностите да подобрят живота си, както и положителното въздействие на изкуството върху вътрешния им свят. Курсовете се водят с всяка група съобразно с нейните способности, така че в крайна сметка всеки да постигне определен резултат, участниците да разберат, че и те са способни да творят, така както правят майсторите на художествени занаяти. По този начин участниците в програмата възвръщат към живот своето наследство, а наследството на свой ред възвръща тях към живота.

Друг интересен пример е форматът на лятното училище, организирано от музея под името „Лаборатория по идентичност: седем тайни на майсторите“, в което деца, придружавани от майстори на художествени занаяти, „пътуват“ до седем различни свята, запознават се с традиционни занаяти, народни песни, танци, като разкриват и по едно важно човешко качество в дълбините на всеки занаят.

В обобщение, може да се каже, че в Музея на фолклорното изкуство на Армения нематериалното културно наследство живее чрез свои различни елементи, свързани един с друг. А това наследство живее благодарение на ярките експонати, тяхната символика, чрез множеството събития и непрекъснатите учебни дейности. По пътя към ревитализиране на това наследство, музеят често излиза извън тесните географски граници, включвайки колкото е възможно по-широки и многослойни обществени групи.

Назели Утужян завършива Еревански държавен университет с бакалавърска и магистърска степен по културология, културен антрополог и координатор на научните и образователни програми към Музея на фолклорното изкуство „Ованес Шарамбеян“. Нейните професионални интереси включват области на културната политика, културното наследство, националната идентичност, музейните изследвания, фолклорното изкуство и образованието.

За контакт: n.utujyan@gmail.com

of each traditional craft.

Summing up, it can be stated that in the Museum of Folk Arts of Armenia, the intangible cultural heritage lives in different interconnected components. It lives thanks to the vivid exhibits, numerous events and continuous educational activities. On the way of reviving

Лятно училище в музея. Гр. Ереван, Армения, 2021. ©Сн.: Лусине Тороян.

Summer school at the museum. Yerevan, Armenia, 2021. © Ph.: Lusine Toroyan.

this heritage, the Museum goes beyond its geographical boundaries, including as large and multilayered groups of society as possible.

Nazeli Utujyan, graduated from Yerevan State University with a Bachelor's degree and a Master's degree in Culturology, is a cultural anthropologist and coordinates the scientific and educational programs at the Hovhannes Sharambeyan Museum of Folk Arts. The author's professional interests include cultural policy, cultural heritage, national identity, museum studies, folk art, and education.

For contact: n.utujyan@gmail.com

Служба за подпомагане на занаятите на Кипър Cyprus Handicraft Service

Дамианос Зисиму, Кипър / *Damianos Zisimou, Cyprus*

Службата за подпомагане на занаятите на Кипър е държавен орган към Министерството на културата (СПЗК), натоварен със съхранението и популяризирането на богатото занаятчийско наследство на Кипър. Приела за своя мисия популяризирането и опазването на автентични кипърски занаяти, Службата си поставя за цел да подкрепя и спомага за развитието на местното занаятчийско производство, като същевременно отбелязва еволюиращата природа на тази уникална форма на изкуство.

За постигане на тези цели, СПЗК осъществява набор от разнообразни дейности, насочени към насърчаването на гребни местни производства, пазарна реализация на занаятчийски продукти, обучение на млади занаятчии, както и засилване на националната промишленост с оглед заместване на вносните стоки с такива местно производство.

През 2020 г. Службата стартира прилагането на нов план от политики, насочени към модернизирване на институцията, засилване на конкурентоспособността и развитие на търговския потенциал на занаятчийския сектор. Планът се фокусира върху няколко основни оси, насочени към съхранение, развитие и популяризиране на кипърските занаяти и дизайн, засилване на конкурентоспособността чрез изследователска дейност и иновации в дизайн, и в крайна сметка, насърчване на предприемаческия дух.

Съществена част от работата на СПЗК е съхранението на богатото наследство от знания, свързани с местните занаяти, които се предават от поколение на поколение. Традиционният занаят се разглежда като жив организъм, който еволюира и се изменя заедно с хората, които го практикуват. Институцията е ангажирана не само да способства за запазване и предаване на идните поколения на традиционните знания и умения, но

The Cyprus Handicrafts Service (CHS) is a governmental body under the authority of the Deputy Ministry of Culture and is responsible for promoting and preserving the rich heritage of Cypriot craftsmanship. With a commitment to promoting and preserving authentic Cypriot crafts, the CHS aims to support and develop the local craft industry, while celebrating the evolving nature of this unique art form.

To achieve this goal, the CHS has implemented a variety of activities aimed at encouraging small local industries, marketing handicrafts, training young craftspeople, and strengthening domestic production to substitute imports with locally produced handicrafts.

In 2020, the CHS launched a new policy plan aimed at modernizing the institution and increasing the competitiveness and the commercial development of the craft sector. This plan focuses on several main axes that are related to preserving, developing, and promoting Cypriot craft and design, enhancing competitiveness through research and design innovation and finally encouraging entrepreneurship.

The preservation of the rich local craft knowledge that has been passed down from generation to generation is an essential part of the CHS's work. Traditional

тя съзнава също така и ролята на съвременните майстори в създаване на иновативни подходи, позволяващи на традиционните занаяти да запазят своята актуалност и динамика.

През 2021 г. Службата формулира и стартира осъществяването на нов план от политики, насочени към модернизирване на институцията и задаване на ясни цели за следващите пет години (2021-2026). Новият политически план не просто поставя ударение върху опазването и развитието на традиционните кипърски занаятчийски умения, но поставя нуждите на местните майстори* в центъра на дейностите и инициативите на Службата. По-долу са описани някои неотдавнашни нейни действия, набелязани по силата на нашия нов план от политики.

Усилията на Службата за интернационализиране на кипърското занаятчийско производство и дизайн

Тя направи значителни крачки към интернационализиране на кипърското занаятчийско производство и дизайн след приемането на своя нов политически план. Чрез активното му популяризиране на международни форуми, изложби и програми за развитие на занаятите се разшири мрежата от контакти с различни международни заинтересовани лица и институции, в полза на местните майстори. Нашето членство в Световния съвет на занаятите – Европа, водеща европейска организация за насърчаване и разпространение на европейските занаяти, ни отваря вратите за тясно сътрудничество в международен план със сродни организации, музейни уредници и майстори на художествени занаяти. Чрез това сътрудничество Кипър бе вписан в справочника „Хомо Фабър“ (Homo Faber Guide – справочник на европейските майстори занаятчии) – една инициатива на Фондация „Микеланджело“, с която Службата поддържа тясно сътрудничество.

В допълнение, като резултат от тези усилия, кипърски производители и дизайнери, след които широко известни фигури като Маргарита Рауна (бродерия), Васос Деметриу, Елизия Атанатос и Валентинос Харалампус (керамика), Иро Каскари (бижутериен дизайн) Йоана Лука (текстилен дизайн), Навид и Сахад Голупур (дърворезба), Малвина Мидълтън (стъкларство) получиха възможност да покажат творбите си на международни изложби

craft is seen as a living organism that evolves and changes alongside the people who practice it. The CHS is not only committed to ensuring that traditional know-how is preserved and passed on to future generations but it acknowledges the relevance of contemporary makers in fostering innovative approaches that allow traditional craft to remain relevant and dynamic.

In 2021 the CHS formulated and began implementing a new policy plan aiming to modernize the institution and set clear goals for the next five years (2021 - 2026). The new policy plan does not only focus at the safeguard and development of traditional Cypriot craftsmanship but it puts the needs of local makers* at the core of the Service's activities and operations. Below you can find some of the recent actions of the CHS as drafted by our new policy plan.

The CHS's Efforts in Internationalizing Cypriot Craftsmanship and Design

The CHS has made significant strides in internationalising Cypriot craftsmanship and design since the implementation of its new policy plan. Through active promotion in international forums, exhibitions and craft development programs, the CHS has expanded its network with various international stakeholders to benefit the local makers. The institution's membership in the World Craft Council-Europe, a leading European organisation for the promotion and dissemination of European craft, has opened doors for close collaborations with similarly minded institutions, curators and makers internationally. Cyprus was introduced to the Homo Faber guide (a guide dedicated to European makers), an initiative by the Michelangelo Foundation with whom the CHS collaborated closely. As a result of these efforts, Cypriot makers and designers, including renowned figures such as Margarita Raouna (embroidery), ceramists Vassos Demetriou, Elysia Athanatos and Valentinos Charalampous, Iro Kaskani (jewelry designer), Joanna Louca (textile designer), Navid and Sahand Gholipour (woodworkers), Malvina Middleton (glass maker) among others had their works featured in international exhibitions such as the 5th and 6th Biennale 'Rūvūlations' in Paris and the Homo Faber in Venice.

Preserving and Passing on Cyprus' Intangible Heritage: CHS Trains Next Generation of Craft Makers

The CHS is dedicated to preserving and promoting local craft techniques, many of which are registered in Cyprus' Inventory of Intangible Cultural Heritage (IICH). Nevertheless, many traditional craft techniques of the island are in danger of disappearing due to a lack of in-

като Петото и Шестото биенале „Ревеласион“ в Париж и „Хомо Фабер“ във Венеция.

Съхранение и предаване на кипърското нематериално културно наследство: Службата обучава следващото поколение занаятчии

Службата е изцяло ангажирана със съхранението и популяризирането на местните занаятчийски техники, много от които са вписани в Националния регистър на нематериалното културно наследство на Кипър. Въпреки това, много традиционни занаятчийски техники на острова са застрашени от изчезване, поради липса на интерес от страна на младите майстори. За да предотврати това, тя поема инициативата да обучи следващо поколение занаятчии.

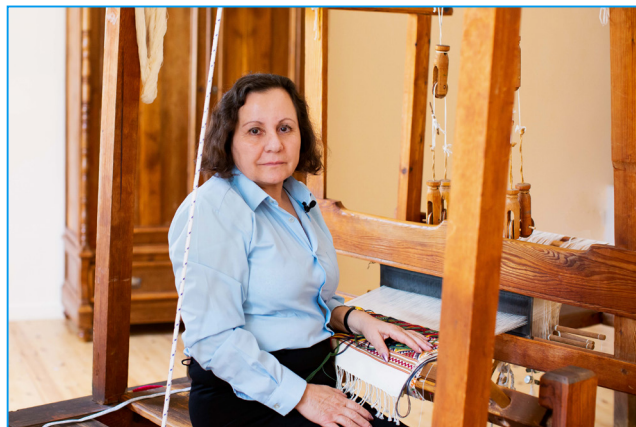
По време на пандемията Службата стартира образователна програма в село Лефкара, за да свърже млади хора с опитни майсторки на дантелата, които да им предадат техниката на традиционната бродерия от региона. Програмата се прие много добре, положителният ефект от нея беше очевиден. Впоследствие се инициира сътрудничество със Службата за развитие на човешките ресурси на Кипър и с Кипърския държавен университет, с основна цел разработване на програми за професионално обучение за безработни. Към този момент са създадени три програми: по бродерия, керамика и текстил, като през близките месеци ще последват още. Тези програми са предназначени да предоставят на кандидатите за работа необходимите знания и умения за стартиране на собствена частна практика в малка работилница и да изградят финансово успешен бизнес.

Завладяващи късометражни филми показват богатото многообразие на кипърските занаяти

Като част от мисията си за популяризиране и подкрепа на многообразието на кипърските занаяти, Службата потърси партньорството на знаменития кипърски моден критик и музеен уредник Филеп Мотвари за заснемане на поредица от завладяващи късометражни фирми. Заедно с него ние продуцирахме серия от кратки документални филми, възпяващи уменията и артистизма, залегнали в основата на разнообразни занаяти, сред които керамика, бродерия, текстил, дърворезба, сребърна и златна бижутерия, кошничарство. В

interest among young people. This is why the CHS has taken the initiatives to train the next generation of craft makers.

During the pandemic, the CHS launched an educational program in the village of Lefkara to connect young people with experienced craftswomen and pass on the traditional embroidery technique of the area. The program was well-received, and its positive impact was evident. Subsequently, the CHS initiated a collaboration with the Human Resources Development Authority of

Флора Хаджифилипу е една от майсторките тъкачки към Службата. Тя работи на традиционен стан, за да създава „Тъканите изделия от Фиткиотика“. © Сн.: Филеп Мотвари.

Flora Hadjifilippou is one of the master artisans weavers of the Cyprus Handicraft Service working on the traditional loom creating 'Fythkiotiko Weaving'. © Ph.: FilepMotwary.

Cyprus (HRDA), and the University of Cyprus with the main aim to develop vocational training programs for the unemployed. Currently, three programs in embroidery, ceramics, and weaving have been established, with additional programs to follow in the coming months. The programs aim to provide candidates with the knowledge and skills that are necessary to set up their own professional practice in small workshops and create a financially successful business.

Captivating Short Films Showcase the Rich Diversity of Cypriot Craftsmanship

As part of its dedication to showcasing and supporting the diverse range of Cypriot craftsmanship, the CHS has partnered with the renowned Cypriot fashion critic and curator Filep Motwary to produce a captivating series of short films. We have produced a series of short films that celebrate the skills and artistry behind a variety of crafts, including ceramics, embroidery, weaving, woodwork, silver and goldsmithing and basket weaving.

допълнение, тези филми се превърнаха в платформа, на която местните занаятчии да споделят свои истории и преживявания на острова и в чужбина. Чрез тези късометражни филми Службата си поставя за цел да популяризира и спомага за опазване на традиционните кипърски занаяти и същевременно ги показва като еволюираща и жизнена сфера на човешка дейност, която съвременните майстори и дизайнери продължават да разширяват.

В сътрудничество с Министерството на енергетиката, търговията и промишлеността и с Пресслужбата на правителството на Република Кипър, Службата разпространява филмите сред широката публика, както национална, така и международна, чрез съответните канали в социалните медии и на различни изложби, форуми и панаири. С тези свои усилия си поставяме за цел да привлечем общественото внимание към изключителното качество на местните занаяти и тяхната важност за кипърската култура.

Службата за подпомагане на занаятите на Кипър насърчава местните занаяти чрез сътрудничество с туристическата индустрия

Като част от своята нова политика, Службата се ангажира да подкрепя финансовото развитие на местните майстори и разширяването на пазара – както местен, така и международен – за кипърски занаятчийски произведения. Тя успешно стопанисва магазини в основните градове на острова, предоставяйки на местните майстори платформа за реализация на техните продукти. С оглед по-нататъшното разширяване на пазара за местно занаятчийски произведения се иницират нови партньорства с процъфтяващата туристическа индустрия на острова.

В момента се реализират интересни инициативи, като предстоящото откриване на магазин за кипърските занаятчийски изделия на най-голямото летище на острова. Постигнати са договори с местните луксозни хотели за обзавеждането им с предмети, изработени от местни майстори. Заслужава да се отбележи, че Службата, съвместно с музейния уредник Христос Кириякис и групата „Танос Хотелс енд Ризортс“, неотдавна организираха в един от най-престижните кипърски курорти изложбата „Земя на занаяти: да си представим бъдещето на традиционното

In addition, the films became a platform for local artisans to share their stories and experiences on the island and abroad. Through these films, the CHS aims to promote and preserve traditional Cypriot crafts with a highlight on their evolving and vibrant nature and on the valuable skills of the contemporary makers and designers.

In collaboration with the Ministry of Energy, Commerce & Industry and the Press and Information Office (PIO) of the Republic of Cyprus, the CHS has disseminated the films both locally and internationally, through social media channels and various exhibitions, forums and fairs. The aim is to draw attention to the exceptional quality of locally produced craftsmanship and its importance in Cypriot culture.

CHS Promotes Local Craftsmanship through Collaborations in Tourism Industry

As part of its new policy, the CHS is committed to supporting the financial development of the local makers and expanding the market for Cypriot craft locally and internationally. The CHS has been successfully running stores in the major cities of the island, providing local makers with a platform to sell their crafts. To further expand the market for local craftsmanship, the CHS has initiated new partnerships with the thriving tourism industry on the island.

Exciting initiatives are currently underway, such as the upcoming opening of a craftsmanship store at the

Георге Георгиу и Савас Христу, майстори от работилницата по дърворезба към Службата, използват традиционни резбарски техники. ©Сн.: Снимка: Филеп Мотвари.

George Georgiou and Savvas Christou are the Master Artisans at the woodcarving workshop at the Cyprus Handicraft Service working on the traditional wood carving techniques. © Ph.: Filep Motwary.

занаятчийство чрез съвременните изкуства и занаяти“. Тази изложба предостави платформа на майстори и художници да експериментират с местните занаятчийски умения за създаване на нови изделия и съвместни проекти. По време на изложбата, както местни жители, така и туристи имаха възможност да се запознаят с работата на съвременни художници и майстори, а в магазина на хотела гостите можеха да си закупят уникални предмети от участниците в изложбата, с което активно да ги подпомогнат.

Всички тези партньорства са насочени към демонстриране и популяризиране на творбите на местни майстори пред многобройните туристи, посещаващи острова в течение на цялата година и така да се помогне на местните майстори да разширят своята клиентела и да подобрят финансовата си устойчивост.

***Според дефиницията на СПЗК, под „майстори“ се разбира широк спектър от творчески личности, като занаятчии, художници и дизайнери, споделящи обща ангажираност с производството на висококачествени предмети, отличаващи се с изключително високо ниво на изработка. Терминът се използва, за да обхваща широка гама творци и творчески практики, насърчавайки иновацията и еволюцията на традиционните занаяти.**

Дамианос Зисиму е художник и учен изследовател, понастоящем базиран в Ротердам и Никозия. Бакалавър по изящни изкуства от Художествената академия в Рим, Италия, и магистър културна социология от университета Еразмус в Ротердам, Нидерландия. Основните му научни интереси гравитират около деколониялно мислене, генериране на интердисциплинарни знания и културно наследство. В последните години е активно ангажиран в пресечната точка на изкуство и академична дейност, като сътрудничи суважавани академични и културни институции като Университетите на Агдер, Норвегия, и Университета на Амстердам, Нидерландия, Международната асоциация по фотография и теория и Службата за подпомагане на занаятите на Кипър.

За контакт: damianos.zisimou@gmail.com

island's biggest airport. Meanwhile, the CHS has made various agreements with local luxury hotels to provide them with objects that are crafted by local masters. Notably, the CHS, in collaboration with curator Christos Kyriakides and the group 'Thanos Hotels & Resorts,' recently organized the exhibition 'Craftland: envisioning a Future for traditional handicrafts through contemporary Art & Craftsmanship' at one of the most prestigious resorts in Cyprus. This exhibition provided a platform for both makers and artists to experiment with local craftsmanship and produce new works and collaborations. During the exhibition, local people and tourists had the opportunity to explore the work of contemporary artists and makers and the hotel shops offered their unique pieces of art.

All these partnerships aim to showcase and promote the work of local makers to the large number of tourists visiting the island throughout the year, thereby expanding their clientele and improving their financial sustainability.

Note: Makers, as defined by the CHS, encompass a broad spectrum of creative individuals, including craftsmen, artists, and designers. These individuals share a commitment to producing high-quality objects that exhibit exceptional craftsmanship. The term is used to encompass a broad range of creative individuals and practices, promoting innovation and the evolution of traditional craft

Damianos Zisimou is a visual artist and researcher currently based in Rotterdam and Nicosia. He holds a BFA from the Art Academy in Rome, Italy, and an MA in Cultural Sociology from Erasmus University in Rotterdam, the Netherlands. His primary research interests revolve around decolonial thinking, interdisciplinary knowledge production, photographic archives and cultural heritage. In recent years, he has actively engaged in the intersection of art and academia, collaborating with esteemed academic and cultural institutions such as the University of Agder, University of Amsterdam, the International Association of Photography and Theory, and the Cyprus Handicraft Services.

For contact: damianos.zisimou@gmail.com

Изложба: Обичаят „Сирни заговезни“ във Врбица, Словения

Exhibition: Shrovetide custom in Vrbiца, Slovenia

Адела Пукл, Словения / Adela Pukl, Slovenia

Петта поредна година Словенският етнографски музей (наричан по-нататък за краткост СЕМ) подготвя нова изложба на тема карнавални маски и обичаи. В СЕМ се съхраняват карнавални маски от цялата територия на Република Словения, както и от чужбина. Систематичната колекция от карнавални маски и носии на традиционни карнавални персонажи води началото си от 50-те години на XX в. През 2018 г., с финансовата подкрепа на Министерството на културата на Република Словения, ние подновихме закупуването на традиционни маски и костюми. Сътрудничеството между СЕМ и Карнавалната трупа в село Врбица датира от ранните години на XXI в., а от 2006 г. маските „Белият ловец“ и „Глинен костюм“ са част от постоянната ни експозиция „Между природата и културата“.

През 2023 г. СЕМ¹, в качеството си на координатор по опазването на нематериалното културно наследство и в сътрудничество с носители на това наследство, подготви временна изложба, посветена на обичая „Сирни заговезни“ в село Врбица. Представени бяха нови музейни експонати: 7 цялостни персонажи, свързани с обичая: бял и черен ловец, двойка бели персонажи, циганка, циганин с мечка и някои други карнавални костюми; различни видове гървени калъпи за изработване на кожени лицеви маски, снимки и видеоклипове. За нуждите на изложбата и за подреждане на архива цифровизирахме голям обем стари материали (снимки и филми от 1979 и 1983 г.), които са достъпни за ползване както от музея, така и от самите носители.

На откриването на изложбата присъстваха много носители на традициите, някои от които

¹ Автор на изложбата: Адела Пукл, уредници на изложбата: Адела Пукл, Миха Спичек, магистър на хуманитарните науки

For the fifth year in a row, the Slovene Ethnographic Museum (hereinafter SEM) prepared a new exhibition with carnival masks and customs. SEM keeps carnival masks from the entire territory of the Republic of Slovenia and from abroad. The planned collection of carnival masks and traditional carnival characters began in the 1950s. In 2018, with the financial support of the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia, we resumed the purchase of traditional masks and outfits. The collaboration between SEM and Vrbiца carnival group dates back to the beginning of the 21st century and since 2006 the characters of a white hunter and clay bass became permanent items in the exhibition „Between Nature and Culture“.

In 2003, the Coordinator for the safeguarding of the Intangible Cultural Heritage SEM¹ with the valued cooperation of the bearers of the heritage, prepared a temporary exhibition about the Shrovetide custom in Vrbiца. The new museum objects presented 7 complete Vrbiца Shrovetide characters: a white and a black hunter, a pair of white characters, a gypsy woman, a gypsy and a bear, carnival personalities, wooden moulds for making leather face masks, photos and films. For the needs of the exhibition and the editing of the archive we digitized a lot of older materials (photos and films from 1979 and 1983) to be used by the museum and the bearers.

Many bearers came to the opening of the exhibition, and some were dressed in carnival outfits and wore masks. The carnival group demonstrated their attire and played the local carnival song Vrbiška polka.

Why is Vrbiца carnival group so special? This is because they have as many as 60 different characters and as far as I know, there is no similar carnival group in Slovenia. They are especially famous for their leather face masks. Their creation requires special knowledge, skills and imagination. I am really glad that this special craft

¹ Author of the exhibition: Adela Pukl, curators of the exhibition Adela Pukl, Miha Špiček.

дойдоха облечени в карнавални костюми и с маски. Карнавалната група обиколи площадката пред музея, изпълнявайки местната песен „Врбишка полка“, която също се пее през карнавалния сезон.

Кое отличава карнавалната труппа от село Врбица? Особеното при нея е, че тя включва над 60 различни персонажи и че, поне доколкото на мен ми е известно, в цяла Словения няма подобна на нея карнавална труппа. Тяхна специалност са и кожените карнавални маски. Самото изработване на такива маски изисква специални познания и учения, и – преди всичко – креативност. Аз съм доволна, че тези знания, както и знанията, свързани с изработването на други части от маските, се предават от поколение на поколение.

Миналата година носителите на тази традиция бяха продали маските си на СЕМ, така че тази година трябваше всичко да се прави отначало. А това насърчи сътрудничеството и контактите между членовете на трупата през тяхното свободно време. Сериозно предизвикателство беше набавянето на подходящи материали, защото не всичко може да се купи от магазина. Но те успяха. И, ако съм правилно информирана, тазгодишните маски са изработени със съвместните усилия на цели три поколения носители.

Персонажите, свързани с обичая „Сирни Заговезни във Врбица“ са обединени в карнавална труппа от село Врбица, недалеч от Илirsка Бистрица, Словения. Трупата се състои от около шейсет

Персонажи, свързани с обичая „Сирни заговезни“. Врбица, Словения, 2022. ©Сн.: Миха Шпичек, Словенски етнографски музей.

Group photograph of Shrovetide characters. Vrbsica, Slovenia, 2022. © Ph.: Miha Špiček, Slovene Ethnographic Museum.

has been passed down from generation to generation for many years now.

Last year, the bearers sold their masks to SEM and this year they had to make new ones. This activity encouraged the cooperation and association of members in their free time. It was a real challenge to get suitable materials, since lots of necessary stuff is hard to find in the stores. It seems that the masks were made by as many as three generations and were a big success.

The Vrbsica Shrovetide characters are a Carnival group from the village of Vrbsica near Ilirska Bistrica, Slovenia. Nearly sixty characters and masks are divided into white or noble, and black or serf characters. The most recognisable and oldest characters are the white and the black hunter.

The oldest known preserved document about the Shrovetide characters from Vrbsica is a 1935 photograph taken in Ilirska Bistrica. At the time, the group included 28 male participants, and only after World War Two, when the Shrovetide customs were revived, women were also included (starting from 1968).

The special preparations in Vrbsica begin when the members of the Vrbsica Shrovetide Characters Cultural and Tourist Society examine the equipment and the masks, while fixing things or adding new items. Making the characteristic Vrbsica leather carnival masks is

маскирани персонажи, разделени на бели (благородници) и черни (слуги, или крепостни селяни). Най-старите и различни персонажи са белият и черният ловец.

Най-старият запазен документ относно свързаните с обичая „Сирни заговезни“ от Врбица персонажи е снимка от 1935 г., изобразяваща тяхно посещение в Илирска Бистрица. По онова време трупата е включвала 28 души, като за участие са се допускали само мъже. След Втората световна война, обичаят „Сирни заговезни“ е бил възроден, а след 1968 г. в него са се включили и жени.

Подготовката за карнавала в с. Врбица започва, като членовете на Културно-туристическото дружество на персонажите около обичая „Сирни заговезни“ в с. Врбица преглеждат реквизита и маските си, поправят някои неща и добавят дргуи. Изработването на характерните за с. Врбица кожени карнавални маски е продължителен процес, изискващ специални знания и умения, творчество и изобретателност. През първия етап от изработването на маската се използва дървен калъп с форма и големина на човешка глава (различен за всеки персонаж). Кожата се накусва във вода, за да омекне, след което се изпъва върху калъпа и се прикрепва със специални пирончета, докато изсъхне и придобие желаната форма. После се изрязват отвори за очите и устата, оформят се чертите на лицето като мустаци, бръчки и пр., и накрая маската се оцветява.

Преди Сирни заговезни членовете на сдружението се договарят кой ще вземе участие в празненствата и кой какъв костюм ще носи. В миналото не се е допускало да се знае кой носи дадена маска, затова са криели косите си под дамски чорап.

В неделята на Сирни Заговезни участниците в карнавала от Врбица се събират при селската вада. Белият ловец дава знак да започне пантомимата, в която отделните персонажи показват с жестове и език на тялото своята роля в ритуала. Тичайки през селото под ритмичните звуци на хлопките си, Белият ловец обявява началото на карнавала, след което останалите персонажи започват да прииждат от всички страни към селската вада, извършвайки комични движения или изпълнявайки отредените им роли: дяволът гони малки деца, орачите „орат“, жените на фермерите събират шума с гребла, дърварят „сече“

Откриване на изложбата „Обичаят Заговезни във Врбица“. Врбица, Словения, 2023. ©Сн.: Блаж Вербиц, Словенски етнографски музей.

Opening of the exhibition: Shrovetide custom in Vrbiца. Vrbiца, Slovenia, 2023. © Ph.: Blaž Verbič, Slovene Ethnographic Museum.

a lengthy process demanding special knowledge and skills, as well as creativity and inventiveness. During the first stage of mask-making, a wooden mould with the size and shape of a head is used (every character has a different mould). The leather is soaked in water and stretched over the mould. It is attached with special nails to dry and acquire the right shape. The openings for the eyes and mouth are cut out, some features like moustaches and wrinkles are added, and finally the mask is coloured.

Days before Shrovetide, the society decides who will take part and what costume they will wear. In the past, no one was allowed to know who was the disguised person and the participants used to cover their hair and face with stockings.

Once Shrove Sunday comes, the Vrbiца characters gather by the village trough. The beginning of their performance is only through gestures and led by the white hunter. Accompanied by the rhythmical sound of the traditional bells, he announces the beginning of the carnival festivities, while other characters join the group. They fool around playing scenes - the devil chases children, the ploughmen show how to plough, the farmers' wives rake, the lumberjacks saw trees, hawkers from Ribnica sell woodenware, etc. Finally, the black and the white hunter stop in the upper part of the square to jump up and down with the bells on their costumes and to announce the end of the show. The group photo is a special memory for all the participants.

The photo is taken and the procession goes to the

и „реже с трион“ дървета, амбулантни търговец от Рибница продават дървени артикули и пр. След това Белият и Черният ловец заемат позиции в горната част на площада, където подскачат в ритъм един срещу друг, а хлопките на костюмите им дрънчат, обявявайки края на представлението и събирането на участниците за групова снимка.

След като се снимат, участниците оформят шествие към долната част на селото. Най-отпред върви знаменосец, развяващ знамето, след когото се подреждат белите персонажи, после идват черните персонажи, които вършат всевъзможни пакости в движение. В долната част на селото пантомимата се повтаря.

Във вторник преди Пепеляна сряда членовете на сдружението се събират във Врбица, този път не са гощшоблечени в традиционните костюми за Заговезни, а във всякакви други (като палячовци, индианци, пощенски куриери и пр.), без да си слагат кожените маски, и тръзват от къща на къща да събират подаръци. Шествието се води от акордеонист и тъпанджия, за да се знае по звука точно в коя част на селото се намират. При пристигане в някоя от къщите, те поздравяват живеещите в нея и танцуват с домакинята. Гощават ги с прясна храна и питие, получават и подаръци (яйца, наденички, хляб, мед и пр.). Всички подаръци се вписват надлежно в специална книга, където се съхраняват данни за даренията от всяко домакинство. Вечерта се организира празненство с танци в селския салон за публични събирания.

На Пепеляна сряда членовете на сдружението, без костюми, се събират около символа на Карнавала – сламена кукла, която в началото на празничния период се окачва на стълб в средата на селото. Местният католически или православен свещеник, мюфтията или председателят на сдружението произнасят реч, в която всички лоши неща, случили се в селото и по света през изтеклата година се приписват на Карнавала. След това куклата се отнася до края на селото, където се „убива“ и изгаря. Следва бдение в селския салон.

Многообразието на словенското карнавално наследство е отразено в множество, макар и по-малки, традиционни карнавали. Те илюстрират голямата значимост и жизнеността на карнавалните обичаи и събития в живота на хората, като без съмнение са важни фактори за формиране на местната идентичност. Така е и във Врби-

lower part of the village. The flag bearer leads the white characters, followed by the mischievous black ones and once the lower part of the village is reached, the silent performance is repeated.

On Shrove Tuesday afternoon, the participants gather in Vrbiца and this time they are dressed in a range of various costumes - clowns, Red Indians, postmen, etc..They don't wear leather masks and go from house to house to collect gifts. At the head of the procession

Изложба „Обичаят Сурни заговезни във Врбица“, Словения, 2023. ©Сн.: Блаж Вербич, Словенски етнографски музей.

The exhibition: Shrovetide custom in Vrbiца. Vrbiца, Slovenia, 2023. © Ph.: Blaž Verbič, Slovene Ethnographic Museum.

there are an accordion player and a drum player. Upon arriving at a household, the participants greet the inhabitants and dance with the lady of the house. They are offered food, drinks and gifts (eggs, sausages, bread, money, etc.). The gifts are entered in a special book that keeps the record of the village houses. In the evening,

ца, където

„Vrbiške šeme“ са „у дома си“. Впечатлена съм от привързаността на местната общност към нейното карнавално наследство, от стремежа ѝ да го опази, а в случая на Карнавалната трупа от с. Врбица – и да не се отклонява от традицията. Пантомимата се провежда всяка първа неделя от Сирните пости, независимо от времето, условията или ангажираността на носителите. Във Вторник са посещенията от къща на къща за събиране на гарове, а на Пепеляна сряда трупата погребва куклата – символ на Карнавала. Носителите на тази традиция копнеят да си имат свой музей, където тяхното богато наследство да бъде изложено целогодишно. Пожелавам им успех.

Адела Пукл, магистър на хуманитарните науки, е съветник и уредник към Словенския етнографски музей.

За контакт: adela.pukl@etno-muzej.si

there is a dance party at the village hall.

On Ash Wednesday, the society members gather around Carnival – a stuffed puppet, which at the start of the festive period was hung on a pole in the middle of the village. An address is delivered (by either priest - and/or orthodox priest and/or mufti and/or the society chairman), and all the bad things that happened in the previous year locally, in the country or around the world, are ascribed to Carnival. Then, the puppet is taken to the edge of the village and burnt. There follows a wake in the village hall.

The diversity of the Slovenian carnival heritage is reflected in numerous, but smaller, local traditional carnivals. They show the great liveliness and importance that carnival customs and festive events have in people's lives, and they are undoubtedly important co-formers of local identity. This, of course, relates to Vrbica and the »Vrbiške šeme« .

I am impressed by the Vrbica community's dedication to the carnival heritage and its desire to safeguard it. Silent play takes place every Shrove Sunday - regardless of the weather conditions or bearers' obligations. The visits to every village house are on Shrovetide Tuesday, while on Ash Wednesday the Carnival is buried. The bearers are striving for their own museum, where the rich heritage could be on display throughout the year, and I hope and believe that they will succeed.

Adela Pukl (M.A.), a museum adviser and curator at the Slovene Ethnographic Museum

For contact: adela.pukl@etno-muzej.si

Даниела Джуканович – координатор на проекта за номинацията на елемента „Змиянска бродерия“ за Представителния списък на ЮНЕСКО на нематериалното културно наследство на човечеството

Daniela Dzhukanovic – the coordinator of the Zmijanje Embroidery Project nomination to the UNESCO list of the World Intangible Heritage of Humanity

Божана Джузелович, Босна и Херцеговина / Bozana Djuzelovic, Bosna and Herzegovina

Даниела Джуканович е етнолог, музеен съветник в Музея на Република Сръбска, гр. Баня Лука. Тя е родена в гр. Баня Лука през 1972 г. През 2002 г. завършва Факултет по точни науки, специалност география и етнология, и започва работа като музеен етнолог в Музея на Република Сръбска в Баня Лука. През 2003 г. издържа изпита за уредник на Националния музей в Белград. Сферите ѝ на интерес са традиционни (фолклорни) и градски носии.

През 2009 г. Джуканович придобива статут на старши уредник-етнолог, даден ѝ от Комисията на националните музеи на Босна и Херцеговина, а през 2015 г. същата Комисия утвърждава статута ѝ на музеен съветник. Тя е създател на две постоянни етнологички експозиции – едната в Музея на Република Сръбска в Баня Лука, другата в Градския музей на Зеница.

Разработила е общо 13 изложби, сред които „Змиянската бродерия като световно нематериално наследство“ в Народното събрание на Баня Лука, август 2015 г.; „Ризи – сбирка от дамски ризи от края на 19 и началото на XX в.“ в Музея на Република Сръбска в Баня Лука, 2013 г.; „Украсата – символ и духовна връзка между селската и градската носии“ в Етнографския музей в Белград, октомври 2015 г.; „Престилки от колекцията текстилни произведения на Отдела по етнология към Музея на Република Сръбска“ в Музея на Република Сръбска в Баня Лука, 2007 г.; „Либаето – женска градска християнска носия от края на XIX-началото на XX в.“ в Музея на Република Сръбска в Баня Лука, 2006 г.; „Колекцията от бижута от края на XIX-начало-

Danijela Djukanovic is an ethnologist and a museum advisor at The Museum of Republic of Srpska, Banja Luka. She was born in Banja Luka in 1972 and in 2002 graduated from the Faculty of Sciences with a degree in Geography and Ethnology to become the museum ethnologist at the Museum of Republic of Srpska in Banja Luka. She has passed her curatorial exam in 2003 at the National Museum in Belgrade. Her areas of interest are both traditional and urban costumes respectively.

In 2009 Ms Djukanovic obtained the status of a senior curator-ethnologist by the Commission of the National Museums of Bosnia and Herzegovina, and in 2015 the same Commission approved her status of a museum advisor. She is the author of two permanent ethnological displays, one at the Museum of Republic of Srpska in Banja Luka, and another one at the Zenica City Museum. Danijela Djukanovic has authored 13 exhibitions, including: Zmijanje Embroidery as the World's Intangible Heritage, The National Assembly of Banja Luka, August 2015, Shirts – the Collection of Women's Shirts from the End of the 19th and the Beginning of the 20th Century, the Museum of Republika Srpska, Banja Luka, 2013, Adorning – a Symbol and a Bond between Rural and Urban Costume, Ethnographic Museum in Belgrade, October 2015, Aprons from the Textiles Collection of the Ethnology Department of the Museum of Republika Srpska, the Museum of Republika Srpska, Banja Luka, 2007, Libade, an Urban Women's Christian Robe from the End of the 19th and the Beginning of the 20th Century, the Museum of Republika Srpska, Banja Luka 2006, The Jewelry Collection from the Ethnology Department of the Museum of Republika Srpska from

то на XX в. на Отдела по етнология към Музея на Република Сръбска“, 2005 г.

Даниела Джуканович е координатор на проекта за подготовка и номиниране на елемента „Змиянска бродерия“ за вписване в Представителния списък на ЮНЕСКО на нематериалното културно наследство на човечеството. Проектът стартира през 2011 г. с вписването на змиянската бродерия в Регистъра на нематериалното културно наследство на Република Сръбска, който въпросната година съдържа седем елемента, а към днешна дата вече наброява 26 елемента. През периода 2011-2012 г. Даниела Джуканович системно работи по анализирани на 270 образеца на змиянската бродерия, съхранявани в Музея на Република Сръбска като част от „Текстилна колекция“ на етнологията от отдел към музея. Всички образци от музейната сбирка са изработени в края на XIX в. и са закупени в началото на XX в. Сбирката включва мъжки и дамски ризи, ръкави, забрадки (bošča) и нагръдници (ošva).

В хода на своята изследователска работа тя констатира, че вълната, от която са изработени бродериите, е била боядисана в тъмносин цвят с естествени багрила, като за основа са използвани платове от естествени материали – лен и коноп. При анализа на самата бродерия е констатирана приемственост в техниката на бродирание (кръстосан бод), като орнаментите и мотивите остават неизменни от образците, датиращи от края на XIX в., до наши дни. При анализа се установява също така, че мотивите и орнаментите на бродерията не са повлияни от мотиви и орнаменти от съседни географски области. След системното проучване на колекцията от змиянска бродерия през 2012 г., бе проведено теренно изследване с участието на неправителствени организации, ангажирани в нейното производство с автентични орнаменти и разпространение. Констатирано бе, че няколко сдружения работят трайно по предаване на знанията и уменията за изработване на бродерията, осмисляйки я като част от местната културна идентичност.

След подробен анализ на материалите и методите на работа на сдруженията, постъпи искане от сдружение „Zavičajno udruženje Zmijanje“ за вписване на змиянската бродерия в Списъка на ЮНЕСКО на световното нематериално наследство. Проектният координатор Даниела Джука-

Детска работилница по змиянска бродерия. Баня Лука, Република Сръбска, Босна и Херцеговина. ©Сн.: Даниела Джуканович.

Children's workshop on Zmijanje embroidery. Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina. © Ph.: Danijela Djukanovic.

Работилница по змиянска бродерия. Баня Лука, Република Сръбска, Босна и Херцеговина. ©Сн.: Даниела Джуканович.

Workshop on Zmijanje embroidery. Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina. © Ph.: Danijela Djukanovic.

the End of the 19th and the Beginning of the 20th Century, 2005, The Collection of Women's Shirts of the Dinaric Type from the End of the 19th until the Beginning of the 20th Century, The Collection of Textiles of the Ethnology Department of the Museum of Republic of Srpska, Newsletter of the Ethnographic Museum in Belgrade, book 76, 2012, Historical Development of the Museum of Republic of Srpska with a Review of the Ethnology Department, International Scientific Sym-

Работилница по змијанска бродерија. Бања Лука, Република Српска, Босна и Херцеговина. ©Сн.: Даниела Джуканович.

Zmijanje embroidery workshop. Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina. © Ph.: Danijela Djukanovic.

нович, съвместно с екипа от експерти на Музея на Република Српска, успешно подготви номинацията за ЮНЕСКО и змијанската бродерија бе вписана през 2014 г.

През 2015 г. Даниела Джуканович подготви и представи изложбата „Змијанската бродерија – световно нематериално наследство“ в Народно-то събрание на Република Српска. На изложбата бяха представени изделия на сдрусенията, произвеждащи тази бродерија в наши дни, както и музейни експонати от края на XIX в. От 2015 г. до днес тази изложба, показваща процеса на съхранение, обучение и предаване на знания, свързани с изработването на змијанската бродерија, е показана в няколко музея в Босна и Херцеговина, в Сърбия, както и в Австрия, Гърция, България и Русия. При представянето на изложбата Даниела Джуканович организира и работилници, които бяха успешно проведени в музеите на изброените страни.

Тя участва в разработването на проекта за представяне и популяризиране на бродерията в посолството на Босна и Херцеговина в Брюксел през 2015 г. Представяла е „Змијанската бродерија като световно нематериално наследство“ като гостуваща изложба в Етнографския музей на Белград през 2015 г. и в музейния резерват Коломенское в Москва през 2018 г., както и по покана на Регионален център София – ЮНЕСКО в Етнографския музей в София през 2019 г. През същата година тя бе представена като първи елемент в Представителния списък на ЮНЕСКО, Включен от Босна и Херцеговина, на Международния фес-

posium „The Encounter of Ethnology and Museums“, Cultural Heritage Without Borders, National Museum, Sarajevo 2005. Her participation in scientific conferences includes Ethnographic Museums and Modernity – Contemporary Ethnological Displays, Ethnographic Museum in Belgrade, November 2015, Experiences and Methods Used for Collecting of National Treasure from Ethnology, Ethno-music and Folklore Sciences Domain, 2nd International Folklore Festival, the Museum of Republika Srpska, Banja Luka 2009, Travelling Exhibitions – Practical Elaboration, Cultural Heritage without Borders), the Zenica City Museum, 2008, Experimenting in Space, Museum Society of Serbia, Ethnology Section, Open air Museum Sirogojno, 2008.

Ms Djukanovic was the coordinator of the project for the preparation and nomination of the Zmijanje Embroidery to the UNESCO list of world intangible heritage. It began in 2011 with the entry of the Zmijanje Embroidery to the List of Intangible Heritage of the Republic of Srpska. The project started with only seven elements, and their number today is already twenty-six. From 2011 to 2012, Danijela Djukanovic worked on the analysis of 270 items of the Zmijanje Embroidery, which are kept in the Museum of the Republic of Srpska as part of the Textile Collection of the Ethnological Department of the Museum. She worked on the collection of the Zmijanje Embroidery, which was made at the end of the 19th century and bought by the Museum at the beginning of the 20th century. The collection consists of women's and men's shirts, sleeves, headscarves (bošča) and breastplates (ošva). The research showed that the wool for the embroidery was dyed with a natural dark blue color, and that the embroidery was presented on natural materials - flax and hemp. The analysis of the embroidery proved a continuity of the cross-stitch technique and the ornaments and motifs that had not changed since

Работилница по змијанска бродерия. Баня Лука, Република Сръбска, Босна и Херцеговина. © Сн.: Даниела Джуканович.

Zmijanje embroidery workshop. Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina. © Ph.: Danijela Djukanovic.

тивал на нематериалното културно наследство в Клайпеда, Литва.

Даниела Джуканович е автор на 19 научни публикации, сред които „Змијанската бродерия“, поместена в Енциклопедията на Република Сръбска, издание на Академията на науките и изкуствата на Република Сръбска, 2016 г.; „Етнологията в Босна и Херцеговина“, в Енциклопедията на Република Сръбска, изд. на Академията на науките и изкуствата на Република Сръбска, 2016 г.; „Етнографски колекции на Музея на Република Сръбска и възможността за тяхното подобряване в контекста на изложбената дейност, към нова постоянна експозиция в Етнографския музей“, сборник статии, издание на Етнографския музей в Белград, 2016 г.; „Змијанската бродерия като световно нематериално наследство“, каталог към изложбата, издание на Музея на Република Сръбска, август 2015 г.; и „Змијанската бродерия – нематериално културно наследство на човечеството в списъка на ЮНЕСКО“, Брюксел, май 2015 г.

Автор е и на следните публикации и научни доклади: „Сбирка от гамски ризи от динарически тип от края на XIX в. до началото на XX в.“; „Сбирка от текстилни произведения на Отдела по етнология към Музея на Република Сръбска“; „Бюлетин на етнографския музей в Белград“, книжка 76, 2012 г.; „Историческо развитие на Музея на Република Сръбска и преглед на Отдела по етнология“, изнесен на Международен симпозиум „Среща на ет-

the middle of the 19th century. Moreover, the motifs and the ornaments were not influenced by the motifs and ornaments in the neighboring ethnographic areas. After the systematic research of the Zmijanje Embroidery collection in 2012, a field research was started with some non-governmental organizations. The research showed that there are several Associations that continuously work on transferring knowledge and skills in the making of the Zmijanje Embroidery as an important part of the cultural identity. After a detailed analysis of the materials and work methods of the Associations, there was a request from the Association Zavičajno Udruženje Zmijanje for the Zmijanje Embroidery to be included in the UNESCO World Intangible Heritage List. As a project coordinator, Danijela Djukanovic and the expert team from the Museum of the Republic of Srpska prepared a successful nomination for UNESCO and Zmijanje Embroidery entered the UNESCO Intangible Heritage List in 2014. In 2015, Danijela Djukanovic prepared the exhibition “Zmijanje Embroidery - World Intangible Heritage” at the National Assembly of the Republic of Srpska. The exhibits were from the Association that makes Zmijanje Embroidery today along with some items from the end of the 19th century. Since 2015, the dedicated to Zmijanje Embroidery exhibition has been presented in several museums in BiH, Serbia, Austria, Greece, Bulgaria and Russia. Ms Djukanovic was also the organizer of the Zmijanje Embroidery workshops, which were successfully held at the museums of the mentioned countries. She has also participated in the development of the project of the presentation and promotion of Zmijanje embroidery at the Embassy of Bosnia and Herzegovina in Brussels in 2015 and exhibited Zmijanje Embroidery as the World’s Intangible Heritage at a guest exhibition

нологията и музеите, културно наследство без граници“ в Националния музей в Сараево, 2005 г.

Участвала е в научни конференции, включително в „Етнографските музеи и съвременното – съвременни етнологични експозиции“, проведена в Етнографския музей на Белград през ноември 2015 г.; „Опит и методи за събиране на национални съкровища от областта на етнологията, етномузикалните и фолклорни науки“ проведена в рамките на Втория международен фолклорен фестивал в Музея на Република Сръбска, Баня Лука, 2009 г.; „Пътуващи изложби – практическа разработка, културно наследство без граници“ в Градския музей на Зеница, 2008 г.; „Експериментирание в пространството“, Сръбско музейно дружество, Етнологична секция, Музей на открито в Сирогойно, 2009 г.

Даниела Джуканович е лауреат на наградата на град Баня Лука – Златен герб на Баня Лука, за своя изключителен принос към популяризирането на културното наследство на града.

Божана Джузелович, етнолог, музеен съветник, Музей на Република Сръбска, Баня Лука

За контакт: bozanicap@yahoo.com

at the Ethnographic Museum in Belgrade in 2015, at the Kolomenskoe Museum Reserve in Moscow in 2018, and at the Sofia Ethnographic Museum at the invitation of the Center for Intangible Heritage of Southeastern Europe. In the same year, Zmijanje embroidery has been inscribed on the UNESCO's Representative list as the first element from Bosnia and Herzegovina and was presented as such at the International Festival of Intangible Cultural Heritage in Klaipeda, Lithuania in 2019.

Danijela Djukanovic is the author of 19 papers including Zmijanje Embroidery, The Encyclopedia of Republika Srpska, Academy of Sciences and Arts of Republic of 2 Srpska, 2016, Ethnology in Bosnia and Herzegovina, The Encyclopedia of Republika Srpska, Academy of Sciences and Arts of Republika Srpska, 2016, Ethnographic Collections of the Museum of Republic of Srpska and the Possibility of Their Improvement in the Context of Exhibiting Activity, Towards a New Permanent Display of the Ethnographic Museum, Collected Volume, Ethnographic Museum, Belgrade, 2016, Zmijanje Embroidery as the World's Intangible Heritage, exhibition catalogue, the Museum of Republika Srpska, August 2015, Zmijanje Embroidery – UNESCO's Intangible Cultural Heritage of Humanity, Brussels, May 2015,

She is the 2018 recipient of the Banja Luka City Award „The Golden Coat of Arms of Banja Luka City“ for her highest contribution to the promotion of the city's cultural heritage.

Bozana Djuzelovic, Ethnologist, Museum advisor, The Museum of Republic of Srpska, Banja Luka

For contact: bozanicap@yahoo.com

Проектът „Арар“ за нематериалното културно наследство на арменските общности

Intangible Cultural Heritage Project “Arar” in the Communities of Armenia

Гаяне Асланян, Армения / Gayane Aslanyan, Armenia

За осигуряване на жизнеността и приемствеността на нематериалното културно наследство в процеса на неговото опазване и предаване между поколенията в Армения се осъществяват множество проекти, насочени към развитие на народното творчество и занаяти, разпространение на фолклорното наследство, развитие на традиционните изпълнителски изкуства, опазване на жизнеността на традиционния фолклор в местните общности и международното популяризиране на нематериалното културно наследство.

Една от ефективните програми, насочени към опазване на нематериалното културно наследство, се нарича „Арар: съхранение, разпространение, развитие и популяризиране на националната култура на регионите на Република Армения“ и се осъществява от неправителствената организация Център „Арар“ за опазване на арменското национално изкуство. Центърът „Арар“ бе създаден и функционира по идея и инициатива на заслужил артист на Република Армения Арсен Григорян с финансовата подкрепа на Министерството на културата на Република Армения и в сътрудничество с Музея на фолклорното изкуство „Ованес Шарамбеян“. Центърът стартира през 2017 г. и е един от най-добрите примери за сътрудничество между държавата и частния сектор. Основната му функция е да осигури жизнеността на фолклорното изкуство чрез предаването му на младите поколения.

Армения има богато нематериално културно наследство и чрез неговите носители (отделни лица и групи) предоставя възможности то да бъде съхранено. Програмата „Арар“ способства за неговото разпространение, популяризиране и

In order to ensure the viability and continuity of the safeguarding and the transmission of intangible cultural heritage, a lot of projects are carried out in Armenia. They are aimed at the development of creative work (folk art) and craftsmanship, the dissemination of folklore heritage, the development of traditional performing arts, the protection of the viability of traditional folklife in the communities and the international popularization of intangible cultural heritage.

One of the effective programs aimed at safeguarding the intangible cultural heritage is the program “Arar: Preservation, Dissemination, Development, and Popularization of National Culture in the Regions of the Republic of Armenia” that is carried out by the “Arar Centre for the Safeguarding of Armenian National Art”, NGO. “Arar” operates according to the idea and initiative of the Honored Artist of the Republic of Armenia Arsen Grigoryan and with the financial support of the Ministry of Culture of the Republic of Armenia with cooperation with the Museum of Folk Arts named after Hovhannes Sharambeyan. It was launched in 2017 and this is one of the best examples of cooperation between the private sector and the state. The main function is to ensure the viability of folk art by transmitting it to young people.

Armenia has a rich intangible cultural heritage and through the bearers of this heritage (individuals and groups) it is possible to preserve it, to promote its dissemination, popularization, and transmission, and to introduce it into the daily lives of children and adolescents. For the effective implementation of the program, observations were carried out in different communities of Armenia. Despite the fact that folk art bearers live in the communities, there are no regular cultural activities in these communities and no information and transmission of folk traditions to younger generations. It was on

предаване между поколенията, като го представя във Всекидневието на деца, юноши и млади хора. За нейното ефективно реализиране бяха извършени наблюдения в различни общности в Армения. Отбелязано бе, че въпреки наличието в тези общности на носители на фолклорно изкуство, в тях липсва културен живот като част от ежедневието, не се прави нищо за повишаване на обществената осведоменост за тях и за предаване на наследството им на идните поколения. Въз основа на данните, събрани при това изследване и представени във формата на доклад, в различни общности бяха създадени центрове „Арар“. Идеологията на програмата е насочена към предоставяне на равни условия за обхващане на различни слоеве на обществото от националното културно образование. Самите курсове, както и учебните материали и помагала, са безплатни.

Понастоящем центрове „Арар“ функционират в 44 населени места в 8 района на страната. Осемнайсет специалисти по фолклорно изкуство преподават традиционни песни и танци, тъкане на черги и килими, изработване на дантели, бродерия, керамика, художествена дърворезба, каменоделство, изработване на „хачкар“ (каменни кръстове) и рисуване на цветни миниатюри.

От създаването си централите „Арар“ са организирали безплатни курсове за около 5 000 бенефициенти. Понастоящем в курсовете са включени около 900 деца и юноши, както и възрастни. Курсовете формират атмосфера на уважение към нематериалните форми на националната култура, стимулират тяхното естествено развитие и насърчават създаването на обща културна платформа. Днес носителите на фолклорно изкуство вече са наясно, че на тях е възложен важният процес на предаване между поколенията на нематериалното културно наследство, защитено и съхранено от държавата, което представлява ненакърнимо национално богатство.

С овладяването на уменията, свързани с традиционните художествени занаяти, във Всекидневието се връща използването на неща като дървени лъжици, щампи за оформяне на сладкиши, кутии, бродирани покривки, одеяла, калъфки за възглавници, черги, килими, колани, чанти и декоративни комплекти, създадени от курсистите по програмата. Изработените от тях хачкари се поставят в църковни дворове в населените

Изтъкана приказка - деветгодишната Нора от град Абовян, район Котаук, обича да твори по свои собствени рисунки. Създаването на килима е важно събитие в живота на Нора и на майсторката Нарине Погосян. Нора показва своя килим в съпровод на традиционна песен и е готов да бъде изложен. гр. Абовян, район Котаук, 2022. © Сн.: Арсен Григорян

Woven Fairy Tale - nine-year-old Nora, one of the students of the rug and carpet weaving course "Arar" in the city of Abovyan, Kotayk region likes to weave patterns of her own sketches sketches. The creation of each carpet in the life of Nora and master Narine Poghosyan turns into an important event. The photo was taken after Nora's carpet was finished and according to the tradition, it was cut over her head while singing a traditional Armenian song. Abovyan city, Kotayk region, 2022. © Ph.: Arsen Grigoryan.

the basis of the data in this report that "Arar" centers were founded in different communities. The ideology of the program is to create equal conditions and make national cultural education accessible to beneficiaries of different strata of society. The courses, as well as the necessary materials, are free.

The "Arar" centers currently operate in 44 communities of 8 regions. 18 local folk art experts teach traditional songs and dances, rug weaving, carpet weaving, lace making, embroidery, ceramics, artistic woodworking, stone carving, khachkar (cross-stone cross making), and miniature painting.

Since its establishment, more than beneficiaries have been taught in the "Arar" centers. Nowadays, there are about 900 children, adolescents and adults in the courses.

The courses form an atmosphere of respect for the intangible forms of national culture, stimulate their natural development and encourage the creation of a com-

места и в други исторически обекти.

Благодарение на „Арар“, прави впечатление и разчупването на определени стереотипи. Така например, изработването на *хачкар* (каменни кръстовете) винаги се е смятало за „мъжки занаят“, но към днешна дата в курсовете по каменоделство и дърворезба, основани на традициите от района Табуш, са били включени повече от десет момчета, които вече са овладели занаята.

Друг положителен пример е участието в курсовете на възрастни граждани, които се стремят да придобият нова професия. Като резултат, жени, придобили умения на килимарки в курсове, организирани в село Тех в района Сюник, вече са в състояние да започнат самостоятелна предприемаческа дейност благодарение на програмата.

В древността с килимарство, което се е смятало за тежък труд, са се занимавали най-вече мъже. Постепенно в занаята навлизат и жени, които днес са неговите основни носителки. През последните години, благодарение на програмата, древните килимарски традиции са възстановени, а включването на момчета в курсовете се увеличава с всяка година. Майсторските класове под открито небе в центровете „Арар“ по места формират културния образ на общността и стимулират развитието на селски туризъм. Благодарение на придобитите умения, значителна част от завършилите курсове на „Арар“ могат да се ориентират при избора на професия.

Опазването на ценностите на нематериалното културно наследство и участието на обществеността в процеса на неговото възпроизводство по нов начин са забележими факти в общностите, където функционират центровете „Арар“. Въздействието на програмата се отразява също и в напреварата между селските общности: коя от тях има най-богати фолклорни традиции, както и в активното използване на тези традиции. Това на свой ред е универсално средство за „преподаване“ на нематериалното културно наследство, осигуряващо предаването на знания от знаещи към обучаеми, от стари към млади.

Благодарение на „Арар“ става видимо запознването на широки кръгове хора, съхраняването и използването на ценностите на нематериалното културно наследство. Доказателство за това са резултатите, постигнати от обхванатите

mon cultural platform. Today the bearers of folk art in the communities are well aware that they have been entrusted with the important process of transmitting the protected and preserved by the state intangible cultural heritage as an inviolable national wealth.

Having mastered the skills of folk arts and crafts, the use of wooden ladles, spoons, pastry stamps, embroidered tablecloths, covers, pillows, rugs, carpets, belts and bags, all created by the students of the program, is getting back to everyday life. The khachkars are installed in the courtyards of churches and in other monument sites.

Thanks to „Arar“, the breaking of certain stereotypes is undoubtedly noticeable. For instance, khachkars used to be created only by men, but nowadays, girls in the Tavush region have been showing interest in this craft and attend courses both in khachkar making and wood carving.

Another positive example is the involvement of adults, so that they can acquire a new profession. Wom-

Когато камъкът и дървото оживяват - участници в курсовете по изработване на хачкар научават да възпроизвеждат орнаменти, типични за арменската средновековна скулптура, както и мотиви от външното оформление на арменските църкви. с. Армени, р-н Арагацотн, 2023. ©Сн.: Арсен Григорян.

When Stone and Wood Revive - students in the courses of khachkar (cross stone making, woodworking and stone carving) with their master Suren Saroyan learn to reproduce the ornaments of ancient Armenian medieval sculptures and motifs of the exterior of the Armenian churches. Aragatsotn region, Arteni Community, 2023. © Ph.: Arsen Grigoryan.

en who got skills in rug weaving and carpet weaving courses in the village of Tegh in the Syunik region will now start individual entrepreneurial activity thanks to the program.

Традициите на нашите предци - „Един епизод от уроците по бродерия на Арар“: благодарение на майсторката на традиционни занаяти, талантиливата Армине Хачатрян, момичета от селището Баграмян, район Армавир, изучават основните стилове арменска бродерия с бог от видовете Ван, Мараш, Айнтап, Уфра. с. Баграмян, р-н Армавир, 2023. ©Сн.: Арсен Григорян.

Traditions of Our Ancestors - "One episode from the embroidery lesson of Arar " with girls from the Bagramyan community of Armavir region, who are taught different kinds of Armenian embroidery by their talented teacher Armine Khachatryan (stitch types of Van, Marash, Aintap, Urfa). Armavir region, Bagramyan community, 2023. © Ph.: Arsen Grigoryan.

В програмата „Арар“ лица в рамките на различни изложби, културни събития, както и на общоарменски и международни конкурси и фестивали.

Курсовете по дърводелство и дърворезба, организирани по програмата „Арар“, също са описани подробно в рамките на събитието „Дни на Армения“, част от проекта „Дни на нематериалното културно наследство“, представен от Регионалния център на ЮНЕСКО в София.

През 2021 г., три видеофилма за проекта бяха представени на Международния младежки конкурс за филми със социална насоченост в Беларус, в категорията „Наследство“, като спечелиха две първи и една втора награда.

Програмата способства също така за обмена на опит между най-добрите специалисти в дадена област и млади хора и начинаещи специалисти от селата. Чираци, навършили 18-годишна възраст, също придобиват опит като инструктори на групите от по-младша възраст и асистенти на

In ancient times, rug weaving was considered to be hard work and mainly done by men. Over time women began to engage in the weaving process and became the main bearers of this special craft. Thanks to the program, the old traditions of rug weaving are being restored, and the involvement of young people – boys, too - is steadily increasing.

Open-air master classes of the “Arar” centers in the communities form a cultural image, and stimulate the development of rural tourism.

Thanks to the acquired knowledge in „Arar“, a significant part of the students can use their skills while choosing a profession.

The safeguarding of intangible cultural values and the participation of the society in the process of the new way reproductions are noticeable in the communities where the “Arar” centers operate. The impact of the program is also reflected in the competition between rural communities for the presentation and the use of the best folk traditions. This, in its turn, is a universal way of teaching intangible cultural heritage and transmitting knowledge to the younger generations. .

Thanks to “Arar”, the introduction, preservation, and use of the values of intangible cultural heritage is noticeable through various exhibitions, cultural events, as well as pan-Armenian and international competitions and festivals.

The courses of woodworking of the “Arar” program are also described in detail within the framework of the event “Days of Armenia” of the project “Days of Intangible Cultural Heritage”, presented at UNESCO Regional Centre Sofia. In 2021, the three project videos in the “Heritage” nomination at the “International Youth Competition of Social Film and Social Advertising” in Belarus in the “Heritage” were awarded two first and one second prizes.

The program provides exchange of experience between the best experts in the field and the young and beginner participants in the villages. Apprentices at the age of 18 and over gain teaching experience in the junior group as assistants to the master. “Arar” centers are created for the best in their community. The program creates an opportunity for beneficiaries to establish their own small business in the field of handmade art.

It is necessary to emphasize the importance of the involvement of more local bearers, so that the duration of the program is ensured through the active participation of the community members. The use of skills and abilities provided in such courses creates a unique op-

майстора. Центровете „Араp“ се създават и за най-добрите от общността. Програмата предоставя и възможност завършилите съответните курсове да започнат свой собствен бизнес в областта на художествените занаяти.

В този случай е необходимо да се подчертае важноста на привличане на местните носители, което до голяма степен улеснява активното участие на общността и осигурява трайността на програмата.

Разумното използване на знанията и уменията, придобити в подобни курсове, дава възможност за брандиране на населено място от неговите жители, за постигане на устойчиво развитие и подобряване качеството на живота.

Гаяне Асланян е заместник-директор на Музея на фолклорното изкуство „Ованес Шарамбян“, занимава се с опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство, организира различни изложби, събития и културни програми; координатор на проекта „Араp: съхранение, разпространение, развитие и популяризиране на националната култура на регионите на Република Армения“ и на ежегодния „Фестивал на традиционните песни и танци „Гутан“, който е най-голямото културно събитие в Армения и Нагорни Карабах.

За контакт: gayaneslanyanfolk@gmail.com

На снимката: участничка в програмата „Араp“ изсича четвъртия си хачкар. гр. Нойемберян, район Табуш, 2022. ©Сн.: Арсен Григорян.

The photo shows an "Arar" girl carving her fourth khachkar. Tavush region, Noyemberyan city, 2022. © Ph.: Arsen Grigoryan

portunity for the community residents to well-brand their settlement, to achieve sustainable development and improve their quality of life.

Gayane Aslanyan is the Deputy Director of the Hovhannes Sharambeyan Folk Arts Museum working in safeguarding and popularizing the intangible cultural heritage, organizing various exhibitions, events, and cultural programs. Ms Aslanyan is coordinating the project "Arar: Preservation, Dissemination, Development, and Popularization of National Culture in the Regions of the Republic of Armenia", and the annual Armenian traditional song and dance festival "Gutan", which is the largest cultural festival in Armenia and in Nagorno-Karabakh.

For contact: gayaneslanyanfolk@gmail.com

Международен младежки конкурс „Нематериално културно наследство: следващото поколение“ #ShareYouthHeritage

International Youth Competition 'Intangible Cultural Heritage: The Next Generation' #ShareYouthHeritage

Чаяна Истаткова, Ирена Бокова, България / Chayana Istatkova, Irena Bokova, Bulgaria

Регионалният център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа обяви на 15 май 2021 г. международен младежки конкурс на тема „Нематериално културно наследство: следващото поколение“, насочен към хора от 18 до 35-годишна възраст, граждани на страните членки на Регионалния център. Нагпреварата, под надслов #ShareYouthHeritage, е част от инициативите по случай 75 години от създаването на ЮНЕСКО и 65 години от присъединяването на България към организацията и продължи до 8 октомври 2021 г. Съорганизатори на конкурса бяха Национална комисия на Република България за ЮНЕСКО и Френски институт в България.

Конкурсът се стреми да направи съпричастни младите хора към опазването и предаването на нематериалното културно наследство, както и да повиши вниманието на широката публика в региона на Югоизточна Европа към необходимостта от опазването и популяризирането на живите наследства. Участниците бяха поканени да кандидатстват онлайн на сайта на Регионалния център, където да представят ритуали, празници, занаяти, кулинарни традиции, танци, музика и други живи наследства, които познават и се предават в семейството или са характерни за региона, в който живеят. Нямаше изискване представените живи наследства да са част от наследствата със знака на ЮНЕСКО.

„Конкурсът цели да провокира интерес у младите хора към опазването и предаването на нематериалното културно наследство. Винаги съм казвала, че активното участие на новите поколения е единствен път към това да съхраним тези ценности. Но младата публика изисква и модерни

On May 15th, 2021, the Regional Centre for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in South-Eastern Europe under the auspices of UNESCO announced an international youth competition on the theme of 'Intangible cultural heritage: the next generation', intended for contestants aged 18 through 35 who are nationals of the Center's member states. The competition, hash tagged #ShareYouthHeritage, was conceived as part of the initiatives marking the 75th anniversary of UNESCO and 65 years since Bulgaria's accession to the Organization, with the final date for submission of entries being

Значението на закачването на метла с гълга гръжка върху кирпичената стена на селската къща, Армения. © Сн.: Нели Карапетян, Армения.

The meaning of a broom attached to the manure fortress © Ph.: Nelli Karapetyan, Armenia

подходи. Затова и в този конкурс търсим атрактивни истории, търсим езика на младите, техният прочит, търсим новото, свежото, модерното. Вярвам, че има много неразказани истории, които ще представят културното наследство в нова, но много интересна светлина”, казва Ирена Тодорова, изпълнителен директор на Регионален Център София – ЮНЕСКО.

До края на конкурса, екипът на Регионалния център получи 36 истории за живи наследства от региона на Югоизточна Европа. Материалите, придружени от разнообразни визуални материали – снимки, видеа, презентации, бяха разгледани и оценени от 5-членно жури, съставено от представители на организаторите и двама експерти по нематериално културно наследство.

На онлайн церемония на 24 ноември 2021 г. журито представи тримата победители, които да посетят Париж, Франция и да разгледат Централата на ЮНЕСКО: Надя Янкова от България с представяне на ритуала Калиница в Асеновград, Мирослава Шевченко от Украйна с разказ за традиционната украинска керамика и София Пршич от Сърбия с разказ за селски празник в с. Грдица. Текстове на наградените участнички се публикуват в настоящия брой на списанието.

„Получихме изключително интересни истории, написани от хора с познания и обич към традицията, с която са израснали. В разказите видяхме и типичните за младите въображение и нов, различен поглед. Участниците успяха да ни пренесат в десетки различни светове”, каза Ирена Тодорова, изпълнителен директор на Регионален Център София – ЮНЕСКО. *„Този конкурс спомага и за взаимното опознаване на културите в региона на Югоизточна Европа. Смятам, че успяхме да постигнем и тази цел”,* допълни Тодорова.

Участниците споделиха нови подходи към изследване и споделяне на наследства, привлякоха вниманието към празници и ритуали, предавани от поколение на поколение, обърнаха внимание на културни технологии в занаятчийството и приготвянето на храна.

Мария Славчева, гр. Стара Загора, България, представя интересна инициатива за запознаване с живите наследства на града чрез градски турове с тема „Неразказани истории по правите улици“ (2021 г.). Историите отразяват архитектурния облик на града и спомените за сградите, споделе-

October 8th, 2021. It was co-organized, jointly with the Center, by the National Commission for UNESCO of the Republic of Bulgaria and Institut Francais de Bulgarie.

The competition sought to promote young people's involvement in the safeguarding and transmission of the intangible cultural heritage while raising public awareness of the need to protect and promote the living heritages of the region of South-Eastern Europe. Would-be participants were invited to apply online on the website of the Regional Center by submitting presentations of rituals, traditional festivals, handicrafts, culinary traditions, music and dances, and other living heritages known and transmitted within the extended family or characteristic of the region they live in. There was no explicit requirement for the living heritages presented to be tagged with the UNESCO symbol as a recognized element on a UNESCO list.

‘The competition seeks to provoke young people's interest in the safeguarding and transmission of the intangible cultural heritage. I have always said that the active participation of the younger generations is the sole surefire way of preserving those values for posterity. But a young audience requires novel approaches. Therefore, in organizing this contest we are on a quest for exciting stories, for identifying the language of the young people, their perspective on things; we seek what is new, fresh and modern. I believe there are many untold stories that could present the cultural heritage in a new, very exciting light,’ says Irena Todorova, the Executive Director of the UNESCO Regional Center in Sofia.

By the final date for submission, the regional Center's team had received 36 entries on the theme of living heritages from the region of South-Eastern Europe. The written materials, supported by a wide variety of visual evidence: photographs, videos, PPT presentations – were reviewed and evaluated by a 5-strong panel of judges comprising representatives of the organizers and two experts in intangible cultural heritage.

In an online ceremony conducted on November 24th, 2021, the panel presented the three winning entrants who were awarded a visit to Paris, France, with a guided tour of the UNESCO HQ: Nadya Yankova, Bulgaria, for her presentation of the Kalinitza ritual in Asenovgrad; Miroslava Shevchenko, Ukraine, for her story about traditional Ukrainian pottery; and Sofija Prsic from Serbia, for her tale about the Slava (patron saint feast) in the village of Grdica. The full texts of the winning entries are published in this issue of the journal.

‘We received extremely interesting stories, written

ното знание от местни жители за преживяното, съхранени емоции и знание от пощенски картички, познание за техниката и технологиите от предишни епохи. За М. Славчева „не само материалните „останки“, които могат да се видят и посетят, но спомените и разказите за тях са културна ценност и могат да се разгледат като обект на нематериално културно наследство“. А това е особено важно за младите поколения и тяхната потребност да опознаят, да „усетят“ местата, където живеят.

Сияна Георгиева, гр. Бургас, България, показва възможностите да научим повече за живите наследства като се запознаем с добиването на сол от морето (Поморийските и Атанасовските солници). Тя разглежда връзките на човека с природната среда и исторически развили се умения на хората от крайбрежието да преработват природните богатства. Солта е „бяло злато“, разменно средство, важна добавка към храната. Ценното е запазената културна технология за производство на сол, която е важна част от живото наследство на местните общности, представена в музея на солта в Поморие, във фестивал, експозиция на открито и други съвременни форми на опознаване и преживяване на традицията. С. Георгиева обръща внимание на необходимостта от опазване на живото наследство, която изисква и опазване на природната среда: „Опитът е доказал колко тънка е границата за това къде точно трябва да спре човешката намеса в ценни за нас райони“.

Вписаните български наследства в Представителния списък на нематериалното културно наследство са сред предложените живи наследства или близки до тях от участниците в конкурса. Традицията на тъкане на чипровски килими (2009 г.) е живо наследство, представено от Валентина Миладинова, София, България. Нейният разказ е резултат от личните ѝ преживявания от срещи с жителите на гр. Чипровци и музейната експозиция на килими. Предложението насочва към опознаване на културата на града и надграждане на знанието за традиционното тъкачество: „Популяризация на дестинацията и контакт с местните хора, потапяне в културата чрез курс по тъкане и курс по подготовка на вълната и нейната обработка. Всичко това, поднесено по интересен и любопитен начин, би

Воден фестивал Вардавар, Армения. © Сн.: Рина Хованисян, Армения.

Vardavar water festival © Ph.: Rina Hovhanisyan, Armenia

by people both knowledgeable of, and in love with, the traditions they grew up with. Their testimonies display the kind of imagination and a fresh viewpoint that are typical of young people today. Using the power of imagination, the participants managed to ‘beam’ us to dozens of new, different worlds,’ said Regional Center Director Irena Todorova. ‘This competition contributes to the mutual awareness and familiarity between cultures in the region of South-Eastern Europe. I believe that this is yet another goal that we have managed to attain,’ she added.

The participants shared new approaches to the study and sharing of heritages, by drawing attention to traditional feasts and rituals transmitted from generation to generation, while also highlighting culturally-relevant techniques in the arts and crafts and the preparation of food.

Maria Slavcheva, of the city of Stara Zagora, Bulgaria, describes an interesting initiative aimed at promoting the living heritage through thematic urban tours presenting ‘Untold stories along the straight streets’ (2021) [Stara Zagora is famous for its geometric urban planning and square street grid]. Her stories reflect the architectural layout of the city and are spiced up with memories of specific buildings, the shared experience of local inhabitants, the visual evidence and emotions preserved in vintage postcards, and knowledge about manufacturing techniques and technologies of times gone by. For Maria, ‘it is not just the tangible “remains” that can be visited and viewed, but also the memories of them and the stories told about them representing the kind of cultural value that can be regarded as an element of

привлякло множество млади хора.“

През последните години в България стана известно и друго място, където са запазени традиционни техники на тъкане – гр. Костандово, община Ракитово, България. *Ивелина Тренева, Велинград, България*, разказва за производството на килими. Тя обръща внимание на процеса на производство на килими, който е изключително природосъобразен, както и на качествената ръчна изработка на тъканите. Запазените умения за тъкане и развитието на екологично производство са в основата на популяризиране на предприятието за килими. Според И. Тренева знак за живо наследство ще подкрепи запазването на традиция.

Двама участници привличат вниманието ни върху калоферската дантела, която постепенно връща своята популярност в България. *Албена Ярчева, София, България*, акцентира върху историята на поява на совалкова дантела в гр. Калофер като част от развитието на производство на дантела в Европа и специфичната ѝ история в града. Особено място е отделено върху новия разцвет на калоферската дантела след 90-те години на ХХ в., създаването на „Творчески център на калоферска дантела“ и ролята на г-р Бистра Писанчева за разгръщане на занаята като изкуство. *Александър Димитров, София, България*, също е привлечен от уменията на жените от Калофер да плетат дантела като включват природни елементи. За него това е изкуство, недостатъчно познато от българите, но „е важна част от българското културно наследство и е нужно да се положат усилия да бъде запазена“. Неговата идея е популяризиране на живото наследство сред млади хора по подходящ за интернет начин – аудиоvizуални материали.

Ценно предложение за опазване на технология за изработване на инструменти прави *Божидар Стоянов, с. Рибарица, община Тетевен, България* с темата „Комплект за палене на огън – чакмак (огниво), кремък и прахан в кожена пунгия (торба)“. Авторът е четвърто поколение ковач и споделя начините на изработка на отделните елементи от комплекта, които разкриват традиционно знание и отразяват връзките на човека с природната среда. По неговите думи „Споделям опита си как се прави комплект за палене на огън с цел да привлече вниманието на повече млади хора към занаятите и старите знания“. Важно е, че млад човек, носител на знания за традицията и носител

the intangible cultural heritage.’ This is especially important for the younger generations and their need to get to know and ‘get the feel’ of the places they live in.

Siyana Georgieva, of the city of Bourgas, Bulgaria, presents an opportunity to learn more about the living heritages by describing the methods of extracting salt from the sea (the Pomorie and Bourgas salterns). She demonstrates the bonds between humans and their natural environment through the historically evolving skills of coastal area dwellers to harvest and process natural resources. Salt has been referred to as ‘white gold’ because, in addition to being a vital food additive, it was once used as currency. The culturally relevant method of salt extraction as a major element of the living heritage of local communities, displayed at the Pomorie Salt Museum, showcased in a festival, an open-air exposition and through other contemporary forms of sharing and experiencing this tradition. S. Georgieva draws attention to the need to protect and safeguard the living heritage, which by extension requires protection of the natural environment as well: ‘Experience has demonstrated how thin and blurred is the line of what constitutes acceptable human interference in areas of value to mankind.’

The elements of Bulgaria’s cultural heritage inscribed on the UNESCO Representative List are among the living heritages presented in the competition entries, or closely related to them. The tradition of weaving Chiprovtsi rugs (2009) is the element of the living heritage presented by *Valentina Miladinova of Sofia, Bulgaria*. Her entry is an account of her personal experiences and encounters with the Chiprovtsi townspeople and the collection of rugs in the local museum. It takes the viewers on a guided tour of the town culture and entices them to build upon the knowledge of the traditional craft of carpet weaving. ‘Promoting the destination and facilitating contacts with the local community, immersing oneself in the local culture by taking a course in weaving and the entire process of turning raw wool into a finished product – all of that, if presented in an exciting and eye-catching manner, would attract many young people.’

In recent years, another location where traditional weaving techniques have been preserved: the town of Kostadinovo, Rakitovo municipality, has acquired public visibility in Bulgaria. *Ivelina Treneva, from the town of Velingrad, Bulgaria*, describes carpet weaving as a process that is extremely environment-friendly, involving highly skilled and precise handiwork. The preserved

на приза „Пазител на традициите“ 2016 в категория „Занаяти – млади“, работи и за популяризирани на традиционни умения и практики.

Най-много предложения са направени за празници и ритуали, свързани с традиционния календар. *Милен Миланов, гр. Брезник, България*, представя група маскирани „Суровичкаре“ от с. Садовик, община Брезник. Групата маскирани поддържа традицията на празника „Сурва“ (вписан в Представителния списък на ЮНЕСКО през 2015 г. – 34 селища от област Перник), като представя обичая и на фестивали, регионални събития. М. Миланов споделя идея за популяризиране на празника с развитие на маршрути културен туризъм и етнографски център, в който посетителите да „усетят магията“ на празника.

Симона Чакърова, Гоце Делчев, България, споделя познание и емоция, свързани с маскараден обред „Кукери/ бабугери“, които обхождат Гоце Делчев на 31 декември или Разлог на 1 януари. Вярвания за „прогонване на зли сили“ и осигуряване на добра година, подготовка на костюми и огромен ентузиазъм от страна на участниците откриваме в представянето на празника. Както отбелязва авторката „Шиенето и превръщането на кожата в дреха е трудоемък, бавен и продължителен процес, защото всичко се прави на ръка. Участниците в този процес обаче твърдят, че усилията си заслужават, защото остава за бъдещето и трябва да има приемственост“.

Елица Паранунова, Разлог, България, представя обичая Старчевата, който се отбелязва на 1 януари в града. В него участват от малки деца до много възрастни хора, има маскирани, облечени в кози кожи, местните жители обличат носии. „Обичаят „Старчевата“ не е просто един празничен ден за хората в Разлог, това е денят, в който те посрещат новото, отварят пътят към сърцето си за по-добро и всичко това могат да го потвърдят хилядите зрители, които посещават фестивала Всяка година“, отбелязва авторката.

Няколко участници насочват вниманието ни към празника Тодоровден (св. Теодор Стратилат), неговата символика и значение за съвременността. Предложенията споделят и личния опит на авторите, правят ни съпричастни към емоциите и значението на празника в различни региони в България.

Елена Вратегова, гр. Банско, България, е озагла-

hand-weaving skills and the development of environmentally sound production methods lie at the core of her efforts to promote the carpet making enterprise. According to Treneva, a living heritage mark, if bestowed on it, would greatly enhance the chances of this tradition for being preserved for posterity.

Two contestants draw attention to the Kalofer lace, which is gradually bringing to new life its once great popularity in Bulgaria. *Albena Yarcheva, from Sofia, Bulgaria*, emphasizes the historical details of the emergence of bobbin lace in the town of Kalofer in the context of the development of European lace making and the town's specific history. Special attention is dedicated to the revival of Kalofer lace since the 1990s, the establishment of a 'Kalofer Lace Center of Creativity' and the role of Dr. Bistra Pisancheva in this handicraft's elevation into an art form. *Alexander Dimitrov, from Sofia, Bulgaria*, is also fascinated by the skill of Kalofer women as lace knitters using motifs inspired by nature. In his view, this is an art form that, while insufficiently known among Bulgarians, constitutes 'an important part of the Bulgarian cultural heritage that is well worth the efforts for its preservation.' The underlying idea of his submission is for the living heritage to be promoted among young people in an Internet-friendly manner, by using audiovisual content.

Another valuable proposal for preserving techniques of the past, this time the technique of making tools and implements, comes from *Borislav Stoyanov from the village of Ribaritsa, Teteven municipality, Bulgaria*, featuring 'The technique of lighting fire using a flint-and-steel kit and a piece of tinder, all kept in a leather pouch (pungiya)'. The author is a fourth-generation blacksmith who has decided to share the techniques of making the individual elements of the kit that display traditional knowledge and skills while reflecting the ties between humans and the natural environment. Says he, 'I share my experience about how to make a flint-and-steel kit with the intention to whet the appetite of more young people for traditional handicrafts and old knowledge.' It is a significant fact that a young person who is the bearer of that traditional and a laureate of the Keeper of Traditions Award for 2016 in the Arts and Crafts: Young Contestants category, works for promoting traditional skills and practices.

Most of the submissions concerned feasts and rituals associated with the traditional holiday calendar. *Milen Milanov, from the town of Breznik, Bulgaria*, presents a group of surovichkare [children performing the traditional ritual of tapping people's backs with a decorated

вила своето предложение „Тодорица, Конски Великден, кушии (надбягване с коне) на Тодоровден“ и описва празника в с. Бачево, община Разлог, България. „Отбелязването на Конския Великден започва с литургия и водосвет за здраве. След това на площада се раздава обредна пита с формата на конска глава или на конско копито (осветена в църква, част от питата се слага в зобата на конете)“. В събитието участва цялата общност и всеки има своя роля, пеят се песни, свързани с празника, както и най-важната и интересна част – кушиите. Е. Вратегова привлича вниманието към празника с идея да се популяризира чрез социални мрежи, в интернет пространството, за да се съхрани и развива традицията.

Преслава Петрова, гр. Русе, България, започва своя разказ за празника „Тодоровден“ с „два много важни елемента от живота на предците – смяната на сезоните и конят като неразривна част от българските бит и култура. (...) Затова в Русенско се казва, че от Тодоровден нататък денят расте с по едно лещено зърно докато не настъпи лятото“. Особено внимание авторката обръща на конните надбягвания и тяхното развитие във времето – участниците, подготовката на конете, важните моменти от ритуала и награждаването на победителя от състезанието. Авторката разкрива значението на празника като пряк участник в надбягването с коне и нейната лична обвързаност я прави радетел за опазване на празника – „за да може той да бъде съхранен“ и да носи радост от общуването между хората и на хората с конете.

Пламен Танев, гр. Хасково, България, представя маскарadni игри и Тодоровден в с. Левка, община Свиленград, България: „Кадънката“ или „Клюнек беї“, Тодоровден“. Маскирани участници обхождат къщите за здраве и плодородие, като през цялото време има много забавления и смях, предизвикани от участниците в празника. Авторът подробно описва ритуала и участниците в него – маскирани, стопаните на къщата, и завършването на празника със събиране на цялото селище на площада на Тодоровден. „Спрях се на този обичай, защото той все още продължава да се изпълнява всяка година (...) и доколкото в изпълнението участват млади хора, а свидетели стават и деца, които са част от гостите на селото, има възможност да бъде запазен и предаден на идните поколения по

dogwood twig on Christmas Day] from the village of Sadovik, Breznik municipality. The band of masked revelers helps keep alive the tradition of Surva (inscribed on the UNESCO Representative List in 2015 and practiced in 34 settlements in Pernik district); they have been invited to represent the custom at festivals and other regional events. M. Milanov proposes an idea for promoting the festival by developing cultural tourism routes and setting up an ethnographic center where visitors would be able to ‘feel the magic’ of the holiday.

Simona Chakarova, of the town of Gotse Delchev, Bulgaria, shares her knowledge and emotions associated with the masquerade Kukeri/Babugeri (Mummers/Witches) – a group of masked actors who make the rounds of the town of Gotse Delchev on December 31st or Razlog on January 1st. The whole performance, which derives from the belief that such fearsome masked apparitions have the power to banish the forces of evil and bring about a happy and prosperous new year, involves a lot of preparation in putting together the costumes, and is brimming with enthusiasm. As the author herself notes, ‘the stitching together of pieces of animal skin to transform them into a garment is a slow, time-consuming and labor-intensive process because everything is done by hand. The participants in this process, however, claim that it is worth the effort, because the final product remains for posterity and ensures continuity between generations.’

Elena Parapunova, from the town of Razlog, Bulgaria, presents the ritual Starchevata, performed in her town on January 1st. Everyone is welcome to participate: from young children to very old people; some are masked, dressed in goatskin costumes or traditional garb. ‘Starchevata is more than a local custom, another holiday for the people of Razlog; it’s the day when they usher in the new, open their hearts for something better, as evidenced by the many thousands of spectators that throng here to watch the festival every year,’ the author explains.

Several entries draw attention to Todor’s Day (the feast of St. Theodore Stratelates), its symbolic meaning and present-day significance. The entrants share their personal experience while inviting the audiences to share in the emotions and appreciate importance of the feast in different regions of Bulgaria.

Elena Vratogova, from the town of Bansko, Bulgaria, has named her submission ‘Todoritza, the Horse Easter Kushii (Races) on St. Theodore’s Day’. ‘The Horse Easter [nothing to do with the actual Easter, the Day of Christ’s

еден достоверен и директен начин“.

Храната като част от живото наследство е акцент в предложението на *Николина Барбутева, гр. Пещера, България*: местния деликатес „Пещерска татлия“ (слагкиш). Разказът разкрива значението на местния специалитет за града като живо наследство, което отразява културни взаимодействия – между българи и турци, между мюсюлмани и православни, както и умения да се споделят знание и емоция. Интересни са и личните преживявания на авторката, които влият едно приятелства и професионални отношения от поколения. Авторката приканва да обръщаме внимание „към местната кухня, която има своите уникални белези на всяко място в България“ и как храната „може да обедини хората“.

Фолклорните песни са важен елемент от живите наследства, към които насочва вниманието ни *Кристиян Ковачев, гр. Симитли, България*: Народна песен „Облагали са се“ в изпълнение на Женска фолклорна група „Детелина“ (гр. Симитли). „Предложената е изпята от Женска фолклорна група „Детелина“, чиито представителки са си поставили за цел да съхраняват, да популяризират и да предадат на идните поколения красотата на народната песен от Пиринския край“. Песента е част от женския репертоар по време на трудови дейности през 30–те и 40–те години на ХХ в. Интересното в случая е как носителките на фолклорната певческа традиция и млади преподаватели от Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград работят заедно за съхраняване на песните със средствата на модерните технологии и със споделяне на идеи за нейното популяризиране – страница в интернет с интерактивна карта и дигитализирани фолклорни песни.

Рина Хованисян, Армения, представя един от най-интересните арменски празници – Празника на водата Вардавар. Тя е решила да сподели за този елемент от живото наследство, понеже той привлича и очарова туристи от цял свят.

Лена Харутюнян, Армения, разказва за как в горещ неделен следобед през лятото, докато се разхожда по улиците на Ереван, човек внезапно бива залят с кофа вода. Нейният съвет: не се сърдете, не избухвайте, защото това е 14-та неделя след Великден, в която арменците честват традиционния празник Вардавар. Възроден с християнската вяра, Вардавар е един от арменските

Resurrection] starts with a church service and the sanctifying of holy water for good health. Then, in the town square, the womenfolk break a ritual loaf of bread in the shape of a horse’s head or hoof (similarly sanctified in the church, part of the loaf is mixed with the horses’ fodder),’ Elena explains. The entire community joins in the festivities and everyone has a role to play, whether singing songs dedicated to the occasion or taking part in the main event: the horse races. Elena Vratogova’s idea in drawing attention to this feast is to help promote it through the social media and the Internet, in order to ensure its safeguarding and transmission.

Preslava Petrova, from the city of Rousse, Bulgaria, starts her account of the Feast of St. Theodore by referring to ‘two very important elements of the lives of our forefathers: the changing of the seasons and the horse as an integral part of the Bulgarian culture and lifestyle. (...) That is why in the area around Rousse we say that from Todor’s Day onwards, each day grows by the size of a lentil until summer comes about.’ The author has specifically stressed the importance of the horse races and their evolution over time: the selection of participants, the preparation of the horses, the main stages in the ritual and the award ceremony. Preslava’s submission is based on her personal experience as a participant in such races, which motivates her to advocate for keeping the tradition alive – ‘it must live on,’ she says – and through it, to keep alive the joy of the interaction between human and horse.

Plamen Tanev, from the town of Haskovo, Bulgaria, presents the masked games and the Feast of St. Theodore in the village of Levka, Svilengrad municipality, Bulgaria, also known by the names of Kadankata or Kyupek Bey. On that day, masked participants make the rounds of the town wishing people good health and longevity; all of this happens in an atmosphere of good fun and lots of laughter. The author describes in great detail the ritual and the participants in it: the masked figures, the hosts in each of the houses and the finale of the festival where the entire community gathers in the village square. ‘I selected this ritual for my submission because it is still performed every year (...) and as long as many young people join in the performance, and as long as there are children of visiting families among the spectators, the St. Theodore’s Feast stands a good chance of staying alive and being passed on to the next generations in an authentic and direct way.’

Food as part of the living heritage is the focus of the submission of *Nikolina Barbuteva, of the town of*

национални религиозни празници, чиито корени се крият дълбоко в предхристиянското минало.

Празникът Вардавар се отбелязва в населени места – градове и села, но най-голямото събитие е в столицата Ереван. Изразява се във взаимно заливане с вода като символ на пречистване. „Душът“ е знак за добронамереност, когато хората си споделят малко хладка вода в горещия летен ден.

Ваханг Маргарян, Армения, представя арменската духовна музика и арменската школа за органова музика в гр. Харенцаван, област Котаук. Самият той се обучава да свири на орган от 10-годишен в музикалното училище на Харенцаван. Посредством органа хората се запознават с арменската литургична музика, а любителите на духовната музика откриват изкуството на органната интерпретация.

Литургичната музика се изпълнява главно в църкви по време на църковна служба. Със съответната обработка литургични творби се адаптират и за изпълнение в концертни зали пред по-многобройна публика. За разпространението на арменска литургична музика за орган пред широка слушателска аудитория от критична важност е нейното дигитализиране и излъчване в интернет.

Арменската духовна музика и арменската школа за органова музика в гр. Харенцаван, област Котаук, Армения. © Сн.: Ваханг Маргарян, Армения.

The Armenian Spiritual Music And The Armenian Organ Performing School/City Charentsavan. © Ph.: Vahagn Margaryan, Armenia.

Peshtera, Bulgaria: the local delicacy *Peshterska Tatliya* (a kind of pastry). In her story she discloses the significance of this local treat for the community as part of its living heritage, one that reflects the cultural interactions and exchange between Bulgarians and Turks, between Moslem and Christian Orthodox, as well as their ability to share knowledge and emotions with one another. No less interesting are the author's personal experiences, an amalgam of friendships and professional relationships that have been going on for generations. She appeals to her audiences to pay attention to the 'local cuisine, which has its unique features at every location in Bulgaria', and to be aware of the way 'food brings people together'.

Folk songs constitute yet another important element of the living heritage, one which Kristian Kovachev, of the town of Simitli, Bulgaria, has chosen to propose to our attention. His entry: 'Oblagali se', a folk song performed by the Detelina women's folk ensemble of the town of Simitli. In the words of Kristian, 'The members of the ensemble have set themselves the goal to preserve, promote and transmit to the future generations the beauty of the vocal folk music from the region around Pirin Mountain.' The song is part of the female repertoire and was sung as a musical accompaniment to household chores in the 1930s and 40s. The remarkable thing about this submission is that the bearers of the folk song tradition and a group of young teachers at the Neophyte Rilski South-Western University have teamed together to work for the preservation of folk songs using state-of-the-art tools made possible by modern technology while, at the same time, sharing ideas about how best to promote that heritage. The product of their collaboration is a web page featuring an interactive map and digitized folk songs.

Irina Safaryan, Armenia, was motivated to present the transhumance as living intangible cultural heritage of Tavush region: the "going up the mountain" for seasonal cattle breeding was considered a routine social practice by her family. Together with her parents and grandparents, they were always experiencing the "seasonal stay up in the mountains" as a just a normal way of life.

Every year in May, when the rains more or less stop, part of the population of Tavush who are engaged in cattle-breeding as a livelihood, those who want to have healthier animals, move from their permanent villages to the mountains for 4-5 months. Usually, the elders of the house go to the mountains with kids to help them in tending the cattle there. The matriarchs of the house

В допълнение, обновяването на съществуващи и монтирането на нови органи в различните области на Армения ще бъде предпоставка както за организиране на концерти, така и за обучение на изпълнители на органна музика.

Мадона Ялагония, Грузия, представя традицията на металните инкрустации, като нейният избор се определя от работата ѝ в Асоциацията на носителите на грузинско занаятчийско наследство от 2016 г. насам. Един неотдавнашен проект, свързан с нематериалното културно наследство на Стария Тбилиси, засилва интереса ѝ към живото наследство. Участвайки в съставяне на досието за елемента метални инкрустации за включването му в националния регистър, тя открива проблеми като трудоемкостта на процеса, отсъствието на възможности за формално обучение и липсата на официално признание от държавата и широката публика на ценността на тези умения – все фактори, заплашващи продължаването на традицията на металните инкрустации в Тбилиси.

Грузия има вековни традиции в техниките за металообработване с цел постигане на художествен ефект, като например студено инкрустиране със злато и сребро – една техника, наречена „дамаскиране“. Техниката се изразява в напастяване на златна, сребърна или медна жица върху твърдата повърхност на желязо, стомана, бронз, месинг, слонова кост и пр. Процесът включва гравирването на декоративен мотив в повърхността на подложката (субстрата) с оформяне на клиновидни жлебове. После от метала на инкрустацията се изрязват форми, които да запълнят изрязаните жлебове и накрая всичко се изковава, докато подложка и инкрустация се слепят на практика в едно. За инкрустация се използват сребро, злато и мед, докато подложката обикновено е от месинг, бронз, стомана и други подобни сплави.

Наташа Бауман, Лана Тия Хорват и Жива Жанет Крамбергер, Словения, представят специализирани умения, свързани с билколечението, вдъхновени от жена на име Йожица, която притежава собствена занаятчийска работилница за обработка на лечебни и етерични растения и производство на продукти с приложение в козметиката, готварството, фармацията (като обезболяващи средства), както и аромати, сапуни и мехлеми.

take everything they need to live up in the mountain for 4-5 months and the implements for making dairy products. They pack their belongings (load) and tie them on very big cars and go to the mountains.

Lena Harutyunyan, Armenia, tells about a hot summer Sunday afternoon when you stroll around the streets of Yerevan and suddenly you are doused with a bucketful of water; if this happens, her advice is: don't get angry or respond with violence, because on this 14th Sunday after Easter, Armenians celebrate the religious holiday Vardavar. Reborn with the Christian faith, Vardavar is one of Armenian national-religious holidays which has its deep roots in the pagan era.

The festival Vardavar is celebrated in urban areas, small towns, villages across Armenia, but the biggest celebration takes place in the capital, Yerevan. The festive ritual involves people splashing water over one another as a symbol of purity. This 'ritual shower' is a sign of good will – with strangers sharing some cool water on a hot summer day.

Madona Jalaghonia, Georgia presents the metal inlay tradition; her choice of topic is determined by her work in the Georgian Heritage Crafts Association since 2016. A recent project related to intangible cultural heritage in Old Tbilisi boosted her interest in the living heritage. Taking part in the preparatory work on the inventory form for metal inlay, some challenges appeared as the labor-intensiveness of the work, lack of formal teaching possibilities and lack of state and general public recognition of the value of these skills, which threaten the continuity of metal inlay tradition in Tbilisi.

Georgia has a long-lasting tradition of artistic metalworking techniques, amongst which is the cold application of inlaid gold and silver – a technique called Damascening. It is an art of encrusting gold, silver, or copper wire on the hard surface of iron, steel, bronze, brass or ivory and etc. The process involves cutting a pattern into the substrate metal, ensuring that the sides are undercut. Then the metal to be inlaid is cut to fit into the pattern and hammered into place. Silver, gold, and copper are common inlay metals, while brass, bronze, and steel are common substrate metal alloys.

Mariam Peninyan, Armenia, tells us about the drinking fountain, one of the brightest and most symbolic phenomena of Armenian culture. People often call them „պուլակ - pulpulak“, semantically derived from „պուլ - pul“, which is an imitation of the sound of water, and from the root „ակ - ak“, which means fount. The water flows from a fountain and you can drink it. The

Идвайки от една малка, красива, зелена и богата на природни ресурси държава – Словения, те ни разказват за билколечението, наречено още ботаническа медицина или фитомедицина, основаваща се на използване на растителни семена, плодове, корени, кора или екстракти за лечебни цели.

Нели Карапетян, Армения, научила от баба си за тази интересна социална практика в арменските села, продължила някъде докъм средата на ХХ в. – закачването на метла с дълга гръжка върху кирпичената стена на селската къща. Предназначението ѝ било да покаже, че в този дом живее мома за женене, за да привлече вниманието на семейства със син на подходяща възраст.

При неотдавнашното си изследване по темата, тя открила снимка, илюстрираща тази практика, в Историческия музей на Армения. Снимката, направена от Дмитрий Ермаков (Ермаков, Дмитрий Иванович 1845-1916), е с голяма познавателна стойност, тъй като този обичай вече не се практикува.

Кристиан Ликар, Словения, е момиче от род на майсторки на дантели. Самата тя започва да изработва дантели на 5-годишна възраст и се записва в училище за плетачки. Вече 13 години създава дантели и има изработени много такива изделия. Стреми се да създава разнообразни модели, да използва различни техники, да влага множество цветове. Понастоящем проявява силен интерес към изработването на триизмерни дантели.

Изработването на дантела с калерчета (масурчета) е един от начините за ръчно производство на дантели. Известни са множество техники за производство на дантели: шити, плетени на две или на една кука, или с калерчета. В Игрия е популярна дантелата, произведена с калерчета – малки, подобни на вретено дървени масурчета, на които е навит конецът.

Анастасия Кива, Юлия Балан, Украйна, представят традицията на отглеждане и приготвяне на бузинник, наблюдавана при теренни изследвания в общностите на селата Плешкани, Коврай и Пидставки. *Бузинник* – десерт, приготвян от бъз – не е просто сладкиш, който се изяжда и забравя; той е начин на живот, на хранене, на общностно развитие и социално сближаване. Изследователките са изготвили досие, което да представят на Министерството на културата и информационната политика, за включване на ястието от бъз

Традиция на отглеждане и приготвяне на бузинник, Украйна.
© Сн.: Анастасия Кива, Юлия Балан, Украйна.

Boozynnyk (dessert meal made from elderberry): tradition of growing and preparing. © Ph.: Kyva Anastasia, Balan Julia, Ukraine.

drinking fountains are spread all over the territory of the Republic of Armenia, there is at least one fountain in almost all the yards; besides the yards, they are also placed in crowded places - gardens, parks, squares. Water is life here; everyone has the right to that life without paying for it.

Nelli Karapetyan, Armenia, heard from her grandmother about this interesting social practice in Armenian villages that existed until the mid-20th century: a broom being attached to the manure fortress. This was meant to demonstrate that there was a mature girl in the house and thus attract the attention of people who had a son of marriageable age. In her recent research on the subject, she discovered a photo illustrating this practice in the History Museum of Armenia taken by Dmitri Ermakov (Yermakov, Dmitri Ivanovich (1845-1916)), which is of a great historical value, as this custom is no longer practiced.

Rina Hovhannisyanyan, Armenia, presents one of the most interesting festivals of Armenia – the Vardavar water festival. She has decided to present this element of the living heritage for its uniqueness, interesting history, traditions and because it attracts and fascinates tourists from all over the world.

Vahagn Margaryan, Armenia presents Armenian spiritual music and the Armenian school of organ playing from the city of Charentsavan, Kotayk province. He

бузинник в Националния регистър на нематериалното културно наследство на Украйна.

Това ястие е все още живо в селата, приготвя се и се консумира. Едно наследство от детството, което носителите му държат да предават на своите деца, за да може и идните поколения да приготвят и с наслада да хапват този вкусен, здравословен и хранителен сладкиш.

Мириам Пенинян, Армения, разказва за уличната чешмичка за пиене на вода – едно от най-ярките, наситени със символика явления на арменската култура. Хората често ги наричат „*սրբաքանակ* – пулпулак“, звукоподражателно на „*սրբ* – пул“, обозначаващо бълбукането на течаща вода, и гумата „*ակ*“, която значи фонтан, извор. Водата изтича от фонтанчето, можеш да се наведеш и да пиеш.

Чешмичките за пиене са разпространени из цялата територия на Република Армения, има ги в почти всеки двор, но и на оживени публични места – в паркове и градини, на градски площади. Тук водата е живот, всеки има право на живот, без да трябва да плаща за него.

Ирина Сафарян, Армения, е решила да представи явлението трансхумация – ежегодната миграция на стадата – като живо културно наследство от региона Тавуш, обичайна животновъдна практика в нейното семейство, известна на популярен език като „*качване в планината*“. Заедно с родителите, с бабите и дядовците си, тя е възприемала „сезонния престой в планината“ като част от семейния начин на живот.

Всяка година през май, когато гъждовете почти престанат, част от населението на района Тавуш, която се занимава с животновъдство и държи да отглежда по-здрав животни, се премества от селата в планината за един период от 4-5 месеца. Обикновено старейшините на рода взимат и децата със себе си, за да им помагат. Бабите събират цялата покъщнина, която им е нужна, за да изкарат 4-5 месеца в планината, както и инвентара за производство на млечни продукти. Опаковат вещите си, връзват ги за големите каруци и поемат към планината.

Анастасия Живкович, Сърбия, разказва за „*стъргания хляб*“ - *Strugana rogača*, признат за част от местната кулинарна традиция на сръбската общност в централно Косово. Често наричан „*косовски*“ или „*сладък*“ хляб, той се прави от брашно,

has studied the organ since the age of 10 in the musical school of Charentsavan. Through the organ, people get acquainted with Armenian hymnal music, and lovers of spiritual music discover the interpretational capabilities of the organ.

Hymnal music is typically sung in churches during Sunday liturgy and religious services. However, some modifications and re-arrangements allow hymnal music to be performed in concert halls that reach a larger audience. For spreading the Armenian hymnal music for organ amongst a wider audience, it is of crucial importance to digitize and broadcast it online. Moreover, the repair of existing organs and the installation of new ones in different regions of Armenia will serve as a prerequisite both for organizing concerts and for teaching organ music.

Anastasija Živković, Serbia, tells us about the scraped bread, or *Strugana pogača*, recognized as a part of local culinary tradition of the Serbian community in Central Kosovo. Often called “Kosovo” or “sweet” bread, it is made of flour, sugar, yeast, and oil and is served usually on special occasions like the birth of a child, or wedding rituals, even on *Slava* (the annual feast of the village patron saint), where it occupies a special place in the festive ritual. Since making scraped bread has been practices in her family for generations, she feels it her moral duty to preserve this tradition, to present and promote it.

Nataša Bauman, Lana Tia Horvat, Živa Žanet Kramberger, Slovenia, present the highly specialized craft of herbalism, inspired by a woman named *Jožica* who runs her own herbal and aromatic plant processing and production workshop. She makes products for cosmetics, cooking, pain relief, fragrances, soaps, and ointments.

Coming from a small, beautiful, green and very naturally rich country, Slovenia, they tell us about herbal medicine, also called botanical medicine or phytomedicine, based on the use of plant's seeds, berries, roots, bark or blossoms and plant extracts for medicinal purposes.

Kristjan Likar, Slovenia is a girl from a lacemaking family; she started with lacemaking at 5 years and enrolled in a lacemaking school. She has been creating lace for thirteen years and has made lots of products. She tries to make various laces, using different techniques, different colors. Currently, she is very interested in making tridimensional lace. *Bobbin Lacemaking* is one of the ways of creating handmade lace. There are different types of lace in terms of the methods used in making them: sewn, knitted, crocheted, or bobbin lace. In *Ildrija*, handmade bobbin lace is created, which got

захар, мая и олио, като се поднася по специални поводи като раждане на дете, сватба, а дори и на Слава – ежегодния празник на светеца-покровител на селото, в честването на който заема особено място.

Тъй като приготвянето на „стързан хляб“ се практикува от поколения в нейното семейство, тя счита за свой морален дълг запазването на тази традиция, нейното съхранение и популяризиране.

Чаяна Истаткова, Ирена Бокова, Регионален Център София - ЮНЕСКО

За контакт: ch.bozhkova@unesco-centerbg.org

the name from wooden sticks called bobbins. On them they spool thread.

Anastasia Kyva, Julia Balan, Ukraine, present the tradition of growing and preparing Boozynnyk after completing their field research within the communities of the villages Pleshkani, Kovray and Pidstavky. Boozynnyk, a dessert made from elderberry, is not just a sweet dish that you eat and forget about; it is a way of life, a way of eating, of community development and social cohesion. The two researchers prepared a dossier, which they submitted to the Ministry of Culture and Information Policy for the inclusion of the elderberry dish boozynnyk in the National List of Intangible Cultural Heritage of Ukraine. This meal still lives on in the villages where it is prepared and eaten. This is the legacy of childhood, which they want to pass on so that future generations can cook and have this delicious, healthy and nutritious dish.

Chayana Istatkova, Irena Bokova – Regional Centre Sofia - UNESCO

For contact: ch.bozhkova@unesco-centerbg.org

Ритуалът Калиница в Асеновград, България

The Kalinitza Ritual in Assenovgrad, Bulgaria

Надя Янкова, България / Nadya Yankova, Bulgaria

Надя Янкова завършва специалност „Културология“ в Софийския университет и като студентка провежда първото самостоятелно теренно антропологично изследване върху ритуала Калиница. Интересите ѝ в областта на културата, културната антропология и опазването на културното наследство се задълбочават и по време на следване в магистърска програма „Антропологически изследвания на Средиземноморието и Балканите: Италия-България“ в СУ „Св. Климент Охридски“, която завършва успешно през 2016 г. Уредник е в Историческия музей в Асеновград.

Реших да се включа в конкурса „Нематериално културно наследство – следващо поколение“, организиран от Регионален център – ЮНЕСКО, защото смятам, че това е отличен начин да се популяризира още повече този обичан от всички асеновградчани ритуал, който е успял да намери място в обществения, църковния, културния и личния празничен календар на всеки жител на града. Като дете самата аз също съм била калиница, а от 2018 г. работя като уредник в Исторически музей – Асеновград и участвам в подготовката и провеждането на ритуала.

Еньовден несъмнено е един от празниците, които най-точно биха съответствали на понятието за синкретизъм. При него ясно може да видим успоредното съществуване на различни религиозни вярвания и практики, които обаче се преплитат, без да се самоизключват, за да придат неговия цялостен облик такъв, какъвто го познаваме днес. От една страна, според Православната църква на 24 юни се чества рождеството на Св. Йоан Кръстител, а от друга, се пазят традиционните народни вярвания, свързани с отбелязването на деня на лятното слънцестоене.

Nadya Yankova majored in Culturology at the St. Kliment Ohridski University of Sofia; while still an undergraduate student, she conducted her first independent anthropological field study on the Kalinitza ritual. Her interests in the areas of culture, cultural anthropology and the safeguarding of the cultural heritage deepened during her graduate (Master's) program on 'Anthropological research of the Mediterranean and the Balkans: Italy-Bulgaria' at the St. Kliment Ohridski University of Sofia, which she completed successfully in 2016. Nadya is the curator of the Assenovgrad History Museum.

I decided to join the 'Intangible Cultural Heritage: The Next Generation' contest organized by the UNESCO Regional Center, because I believe this has been an excellent way to promote and make even more popular this ritual, beloved by all in Assenovgrad, which has become an established feature on the social, religious, cultural and personal holiday calendar of every citizen of this town. I myself have been selected to play a *Kalinitza* as a child, and since 2018 I have been working as the curator of the local history museum of Assenovgrad and, as such, have been an active participant in organizing the festival.

Enyo's (Midsummer) Day is one of those popular holidays that most fully correspond to the notion of syncretism. In it, one can clearly observe the parallel existence of diverse religious beliefs and practices, which co-mingle rather than exclude one another, adding to the all-round picture of the ritual the way we know it today. On the one hand, according to the Orthodox Church, on June 24 people celebrate the birth of St. John the Baptist, while on the other, there are the traditional popular beliefs associated with the day of the summer solstice. The ritual *Kalinitza* is performed on June 23-24, Midsummer Day, in Assenovgrad; it dates way back in time and, while it has undergone some mod-

Ритуалът Калиница се провежда на 23 и 24 юни – Еньовден, в Асеновград, като неговото начало е поставено назад във времето и макар с годините да претърпява някои изменения, продължава да се провежда и днес.

Опитвайки се да вникна по-дълбоко в същината на този ритуал, открих няколко различни нива на функциониране. По своята първоначална сценография той напомня ритуал на преход (Арнолд ван Женеп), в който също така прозира и езическият култ към слънцето. Битуването му обаче, в рамките на християнска култура не би било възможно, ако тя не го припознае като свой, което обяснява защо съществуващите практики се натовалят с нови значения. Така от езически, ритуалът постепенно се превръща в християнски, а днес е придобил още по-различни измерения.

Калиница е ритуал, който има доста прилики с друг такъв, провеждан на същия ден, а именно Еньова буля. Еньовата буля е разпространена главно в „южнобългарските тракийски региони (Пловдивско, Старозагорско, Бургаско, Родопската област, Странджа, Сакар) и сред тракийските преселници в Североизточна България, Добруджа, Бесарабия, Южна Русия“ (Стойнев 1994: 113), но Калиница днес се среща само в Асеновград.

Самата дума „калиница“ е с гръцки произход. В буквален превод означава „млада, хубава булка“, което отговаря на основния сюжет на самия ритуал.

Калиничка оставя нишана си в менчето с мълчана вода в навечерието на Еньовден. Етнографска къща, Асеновград, 23.06.2019 г. ©Сн.: Атанаска Андонова.

A kalinitza drops her nishan (token) into the pot of 'silent' water on the eve of Midsummer Day, Ethnographic House, Assenovgrad, June 23, 2019. ©Ph.: Atanaska Andonova.

ifications over the years, continues to be observed to the present day. While trying to explore in depth the essence of this ritual, I identified several different functional levels in it. In its original scenography, it resembles a rite of passage (Arnold van Gennep), which also betrays elements of the pagan cult of the Sun-God. Its continued existence within the framework of Christian culture, however, would be impossible if that culture failed to recognize it as its own, which explains while the ancient practices are charged with new meanings. Thus, from a pagan ritual it has gradually evolved into a Christian one, and in recent times it has acquired even more diverse dimensions.

Kalinitza is a ritual that has a lot in common with another one performed on the very same day, namely, *Enyova Bulya* (Enyo's Bride). While the latter one is spread all over the 'southern Bulgarian regions of Thrace (the areas around Plovdiv, Stara Zagora, Bourgas, the Rhodope Mountains, Strandja and Sakar) and among the Thracian settlers in north-eastern Bulgaria, Dobrudzha, Bessarabia, and southern Russia' (Stoynev 1994: 113), *Kalinitza* is endemic to Assenovgrad.

The actual word *kalinitza* is of Greek origin, meaning literally 'a young and pretty bride', which corresponds to the main theme of the ritual itself. Most probably, *Kalinitza* shares some common roots with *Enyova Bulya*, as certain elements in the way it is conducted have been preserved without change. In his collection of articles 'Popular religious customs' (Marinov 2003), Dimitar Marinov describes Enyo's Bride as a young girl, anywhere over 3 years of age, who on the morning of Midsummer Day (or Enyo's Day according to Bulgarian tradition) would be dressed in a traditional bridal costume with a red kerchief. The ritual featured that girl, accompanied by several others, making the rounds of the village and the adjacent lands and gathering herbs while singing ritual songs and dancing the *horo*. This was followed by fortune telling using 'silent water', prepared the previous night, mostly having to do with the participating girls' personal lives and future: the kind of husbands they would find, and what they would be like as homemakers. All of that is present – or was present in the past – in the performance of *Kalinitza*, prompting the conclusion that the two rituals shared some common roots. Stanimaka – Assenovgrad's old name – had since ancient times been home to a large Greek diaspora, and during the Ottoman rule over the

Най-вероятно ритуалът има общ корен с Еньовата буля, защото запазва някои основни елементи от провеждането му непроменени. Димитър Маринов (Маринов 2003) в сборника „Религиозни народни обичаи“ описва Еньовата буля като малко момиче, на възраст над 3 години, което е било

Преминаване на калиничките през Еньовския венец за здраве. Етнографска къща, Асеновград, 23.06.2019 г. © Сн.: Атанаска Андонова.

The *kalinitzas* pass under the Enyo's Day (Midsummer Day) wreath in a ritual for good health. Ethnographic House, Assenovgrad, June 23, 2019. © Ph.: Atanaska Andonova.

обличано с традиционна булчинска премяна и червена забрадка сутринта на Еньовден. Ритуалът включва и още няколко момичета, които заедно с нея са обикаляли землището и къщите в селото и са събирали билки, като са пели обредни песни и са танцували хоро. Следвало е гадаене по „мълчана вода“, приготвена още предната вечер, като гаданията са били свързани с личния живот и бъдещето на момичетата – какви съпрузи ще си намерят, какви домакини ще бъдат.

Всичко това присъства – или е присъствало в миналото, и в провеждането на ритуала Калиница, заради което би могло да се направи заключение, че и двата обреда имат общ произход. В Станимака (старото име на Асеновград), открай време е имало голяма гръцка диаспора, а по време на османското владение на нашите земи много от българите тук също са се гърчели с цел получаване на по-висок социален статус и по-голямо обществено влияние. Най-вероятно именно гръцкото население е възвращало ритуала от празничния обреден календар на българите, но го е видоизменило, така че да се разграничи от него и да му придобие

Bulgarian lands many locals tended to 'Hellenize', i.e., to adopt elements of Greek culture, its custom and rituals, as a way of acquiring a higher social status and greater influence in the community. Most probably it was the Greek minority that borrowed the ritual from the Bulgarians' holiday calendar; however, they modified it to dissociate themselves from its origins while imbuing it with new meaning. Many local ethnographers and students of the ritual claim that it has originated in the Greek neighborhoods, which explains its Greek name; however, the many similarities with Enyo's Bride also allow for an alternative hypothesis.

How was the *Kalinitza* ritual performed? According to a study conducted by Ganka Marinova, a local ethnologist (Marinova 1996), each neighborhood in the town would select a young girl, 3 to 12 years-old, as its *kalinitza*. Typically, the *kalinitza* came from a wealthy family that could afford the cost of conducting the ritual. It was believed that in this way, the prosperity of her family would spread over to the families of the other participants. On the eve of Midsummer Day, the girls from the whole neighborhood would gather in the *kalinitza's* house and leave each her *nishan* (token, a small personal item) in a copper pot full of 'silent' water. The pot was left overnight under the stars, by the trunk of a fruit tree. On the next morning, the *kalinitza* would be solemnly dressed like a bride, in a white gown, with a veil on her head and holding a fan¹. The *kalinitza*, accompanied by the other girls, one or two boys as 'guards' and an older girl, one that had been elected *kalinitza* for three years in a row, would make the rounds of the neighborhood singing a festive song. After the tour of the town, they would go out in the fields for a picnic prepared by the *kalinitza's* mother, where they would dance the *horo* and would then return to the girl's house and take turns reading the *nishans* in the copper pot. Each girl would tell her fortune by reading her own *nishan*, thus knowing what kind of a young swain she was going to marry.

Today each girl who wants to be *kalinitza* must come and leave her token in the yard of the Ethnographic Museum on the day before Enyo's (Midsummer) Day. On the next morning, a crowd of young 'brides' pours into the yard, the *nishans* are fished one by one from the water and the respective girl's fortune is told from them. On the way out, the girls would pass under a giant Enyo's wreath made from herbs picked in the fields, singing a

¹ Unlike Enyo's bride, the *kalinitza* was dressed in typical urban clothes.

Калиници в очакване да чуят наричанята си. Етнографска къща, Асеновград, 23.06.2019 г. © Сн.: Атанаска Андонова.

Waiting to hear their fortunes told. Ethnographic House, Assenovgrad, June 23, 2019. © Ph.: Atanaska Andonova.

нов смисъл. Много местни етнографи и проучватели на ритуала твърдят, че той е възникнал в гръцките махали и затова носи и гръцко име, но съществуват много прилики с обичая Еньова буля, което допуска и друга хипотеза.

Как се е провеждал ритуалът Калиница? Според изследванията на местния етнолог Ганка Маринова (Маринова 1996), във всяка махала на града се е избирало момиче на възраст между 3 и 12 години, което да бъде калиница. Обикновено това е момиче от заможно семейство, което е можело да си позволи разходите по организирането на ритуала. Вярвало се е, че така благополучието на нейното семейство ще се пренесе и върху семействата на другите участници. Вечерта преди Еньовден в къщата на калиницата се събират момичета от махалата и оставят свои нишани (малки лични предмети) в менче с мълчана вода. Това менче

traditional song that extols the beauty of the *kalinitza* and wishing her good health and a long life. The procession makes its first stop at the St. Nicholas church, where they hear a prayer for good health, then at the chapels of the Presentation of the Blessed Virgin and St. Yanni, from where it heads back to the town center. In the main square there is a festive program intended not just for the kids and featuring concerts, recitals, presentation of wedding rituals or a fashion show of bridal gowns².

The ritual is syncretic in nature since it combines within itself various beliefs, layered one on top of another over time. On the one hand, a key element of the plot is the so-called Sun's Wedding, with the young *kalinitzas* getting symbolically married to the Sun as a way of placating it into ensuring a rich harvest during the current year. There is yet another belief associated with the ceremony: that a girl who has been a *kalinitza* at least once has a better chance of being 'lucky in marriage',

² Assenovgrad is famous for its cultural diversity and renowned as a fashion garments manufacturing center (Editor's note).

престоявало под звездите до плодно дърво.

На другата сутрин калиницата е тържествено облечена като булка – с бяла рокля, воал и ветрило¹. Калиницата заедно с другите малки момичета, едно или две момчета „за охрана“ и по-голямо момиче, което вече е било три поредни години калиница, обикалят по улиците и пеят празнична песен. След обхождането се събират по поляните извън града на почерпка, подготвена от майката на калиницата, изграят хоро, а после се връщат в къщата на момичето, където се прави загаенето по нишаните. То е предсказание за това кое момиче за какъв момък ще се омъжи.

Днес Всички, които желаят да бъдат калиници, идват да оставят своето нишанче в двора на Етнографската къща в деня преди Еньовден. На следващата сутрин множество от малки булки вкупом изпълва двора на музея, където нишаните се вадят един по един и се четат наричания за момичетата. На тръгване те преминават през огромен еньовски венец от билки и пеят традиционна песен: „Вижте нашта калиничка – колко е красивичка. Тя ще стане по-красива – нека ни е живичка!“. Шествието отива първо в църквата „Св. Никола“, където им се чете служба за здраве, а оттам се насочва до параклисите „Въведение Богородично“ и „Свети Яни“ и след това се връща обратно в центъра на града. Там има празнична програма, насочена не само към децата – концерти, рецитали, представяне на сватбени ритуали или модно ревю на булчински рокли².

Ритуалът има синкретичен характер, защото съчетава в себе си различни вярвания, насложени един върху друг във времето. От една страна, основен сложен елемент е т. нар. Слънчова сватба – малките калинички символично са омъжвани за Слънцето, за да бъде то омилюствено и благодарение на него през годината да има богата реколта. Запазено е и друго поверие – момиче, което е било калиничка, има „леко венчило“ и си намира по-добър съпруг.

Християнството припознава този ритуал като го облеча в ново съдържание. От тази гледна точка прототипът на малките момичета, об-

i.e., finding the right match for a husband.

Christianity recognizes this ritual while attributing new content to it. From that perspective, it is the Holy Virgin herself that serves as the prototype for the young maidens dressed all in white, for at age 3 she has been presented in the temple by her parents and left there to receive her education and upbringing. The chapel of the Presentation of the Blessed Virgin has been lovingly nicknamed by the people of Assenovgrad 'the Holy Virgin of *Kalinitza*'.

The *Kalinitza* ritual has played, and continues to play, an important role in consolidating the local community and building its collective identity; it is part of the town's calling card aimed at attracting tourists, an original promotion for the town's foremost business activity, the manufacture of bridal gowns. The citizens of Assenovgrad are proud of having somehow managed to preserve this ritual and would not dream of drawing parallels with other rituals, however similar, that have existed or exist elsewhere in Bulgaria, such as *Enyova Bulya*; they jealously guard its uniqueness on their town.

As was, hopefully, made clear, this ritual constitutes a living cultural practice, its most important merit being the consistency and sustainability of a tradition passed on from one generation to the next. Even if slightly modified over time, it remains a mainstay of the collective local self-awareness. Associated with this ritual are oral local narratives, stories about legendary characters, etc. One such story claims to disclose the 'roots' of the ritual: on the day Assenovgrad was captured by the advancing Ottomans, there was a wedding in progress, and the bride – named *Kalinitza* – fought the invaders shoulder to shoulder with the men, protecting her hometown and her faith. She died on the spot where today stands the church of the Presentation of the Blessed Virgin.

I believe that the task of safeguarding and preserving the cultural heritage is even more challenging where it concerns the intangible heritage. While, on the one hand, its preservation is so important, on the other it is impossible to stop the natural processes of change and adaptation to the social reality in which its bearers and practitioners live. This is especially true where it involves ritual practices continuing without interruption to the present day, not just ones that have been 'restored'. Maybe this is one of the reasons we call it 'living heritage', because as long as its bearers recognize it as their own, it will continue to exist, albeit slightly modified by the times and social mores. Otherwise, it will be reduced to a museum exhibit, frozen in time.

¹ За разлика от Еньовата буля, облеклото на Калиница е типично градско.

² Асеновград е известен като град на културно многообразие и център на индустрия за официални облекла (бел. ред.).

лечени в бели дрехи, е самата Света Богородица, която на тригодишна възраст е била въведена в храма от своите родители и оставена там да бъде възпитавана и обучавана. Самият параклис „Въведение Богородично“ е наричан от асеновградчани „Света Богородица Калиничката“.

Ритуалът Калиница е играл и продължава да играе важна роля в консолидацията на местната общност, изграждането на колективна идентичност, част е от визитната картичка на града, с цел привличането на повече туристи, и е своеобразен вид реклама на най-развития бизнес в Асеновград – производството на булчински рокли. Асеновградчани се гордеят, че по някакъв начин са успели да опазят ритуала и в никакъв случай не позволяват да се правят паралели с подобни ритуали, които съществуват или са съществували в миналото и на други места в България като Еньова буля например и отстояват уникалността му за града.

Както вече стана ясно, този ритуал е и жива културна практика – едно от най-важните му качества е устойчивостта на традицията, предавана през поколенията. Дори и с леки модификации, той продължава да бъде опора на местното колективно самосъзнание. С ритуала се свързват местни словесни разкази, легендарни сюжети и др. Подобен разказ представя „началото“ на ритуала – в деня на завладяването на града от османците, се състояла сватба, а булката, наречена Калиница, се биела редом с мъжете, за да защити града и вярата си, и умира на мястото, където е днес храмът „Въведение Богородично“.

Смятам, че задачата за опазването и съхранението на културното наследство е още по-трудна, когато се отнася за нематериалното наследство. От една страна, е важно неговото съхранение, същевременно не е възможно да се спре неговия естествен ход на промяна и адаптиране към социалната реалност, в която живеят неговите носители. Това е важно, когато става въпрос за продължаващи и до днес ритуални практики, а не само „възстановени“. Може би това е и една от причините да казваме, че то е живо наследство – защото докато носителите му го разпознават като свое, то ще продължи да съществува, макар и леко променено от времето и нравите. Иначе се превръща в музейен експонат, застинал във времето.

Аз като калиница – Надя Янкова облечена като калиница на празника Еньовден. 24.06.1993 г. © Сн.: личен архив.

Myself as a kalinitza: Nadya Yankova dressed in kalinitza costume on Midsummer Day's feast. June 24, 1993. © Ph.: private archive.

These were the considerations guiding me while I was making up the ‘fortunes’ of the girls in preparation for the ritual. While adhering to the customary wording and referring to traditional trades which I attributed to the future groom, I could not resist the urge to include some modern professions known to the girls, such as computer programmer or influencer, because their practitioners today are much more numerous than blacksmiths, for instance. This was also a way to bring the ritual itself as close as possible to the beliefs and perceptions of present-day girls by making it speak their language.

Responsible for keeping the *Kalinitza* ritual alive today are almost all local institutions, which to a large extent contributes to its sustainability and promotion and therefore I appreciate that as a good practice. It is worth mentioning also that in recent years not only the girls of Assenovgrad, but also their peers from Plovdiv, Parvomay and other cities, as well as from the neighboring

От тези разсъждения се водех при написването на наричанията за бъдещето на момичетата при подготовката на ритуала. Реших да използвам традиционната формулировка и традиционни занаяти за бъдещия жених, но все пак да включа и някои съвременни професии, познати на момичетата – като програмист и инфлуенсър, защото те вече са доста повече от гайтанджиите, например. Това беше и начин самият ритуал да се доближи максимално до представите и разбиранията на съвременните момичета и да говори на техния език.

За поддържането на ритуала Калиница днес са отговорни почти всички местни институции, което до голяма степен подпомага неговата устойчивост и популяризация и оценявам това като добра практика. Интересно е да се спомене също така, че в последните години в него се включват и момичета не само от Асеновград, но и от околни градове като Пловдив, Първомай и т. н., както и от близките села. Имало е случаи дори на живеещи в чужбина асеновградчани, които планират отпуската си, според празника Еньовден само и единствено за да могат да видят гръщеричката си като калиничка.

Литература / References

Маринов, Димитър. 2003: *Религиозни народни обичаи, т. I (2)*. София: изд. Изток-Запад.
 Маринова, Ганка. 1996: *Календарни празници от Асеновград (Етноложко изследване)*. Асеновград: изд. къща Екобелан.
 Стойнев, Анани. 1994: *Българска митология*. София: изд. група 7М+ ЛОГИС.

За контакт: *nadya_yankova_@abv.bg*

villages, have been joining in. On occasion, even people from Assenovgrad currently living abroad plan their annual leave in such a way as to coincide with Midsummer Day, for the sole purpose of being there and seeing their little daughter as another *kalinitza*.

For contact: *nadya_yankova_@abv.bg*

Бели петък В село Грдица, Кралєво, Сърбия

The White Friday as a Village Celebration in the Village Grdica, Serbia

София Пршич, Сърбия / Sofija Pršić, Serbia

София Пршич има магистърска степен от Философския факултет в Белградския университет, специалност етнология и антропология. Доброволец уредник в Кралєвския национален музей, Кралєво, Сърбия.

Обхождането на оброци или колективните чествания представляват живо културно наследство, което е типично за сръбския народ и се отнася до отбелязването и празнуването на „заветния“ ден (деня, в който са дали обет за вяност пред светеца покровител) от жителите на населеното място, било то село, малък или по-голям траг. Настоящата статия представя резултатите от изследване, проведено през 2021 г. Същевременно са отчетени времевите и географските измерения, които предават на темата по-пълна и всеобхватен контекст. Статията представя само част от събрания изследователски материал по този обичай. По-детайлизирани полеви изследвания на обичая бяха проведени в село Ладжевци, близо до Кралєво.

Като допълнителна литература в помощ на стартирането на това изследване бяха ползвани трудове на Слободан Зечевић (Slobodan Zečević), Шпиро Кулишић (Špiro Kulišić), Вук Стефановић Караджич (Vuk Stefanović Karadžić), Душан Бангич (Dušan Bandić), но и по-модерни изследователски проекти като тези на Ивана Чираковић (Ivana Ćirjaković), Наташа Николич (Nataša Nikolić) и Даниел Синани (Danijel Sinani). Текстът на статията е допълнен със снимков материал от общо 12 фотографии, заснети на терен. В изследването проведох интервюта с 10 респонденти, преди и след теренното наблюдение.

Мотивите за провеждане на теренното изследване и написването на този труд бяха, че въпреки всички неблагоприятни стечения на обстоя-

Sofija Pršić, Serbia, Master's degree in ethnology and anthropology at the Faculty of Philosophy University of Belgrade, Serbia. A volunteer curator at the National Museum of Kraljevo.

Communal celebrations represent a living cultural heritage that is typical for the Serbian people in settlements, villages and towns. This article presents some of the results of the research conducted in 2021. Time and geographical dimensions are considered, which adds to

Свещеникът издълбава кръст, с. Грдица, Сърбия. © Сн.: София Пршич.

The priest carves a cross. © Ph.: Sofija Pršić.

телствата и многобройни пречки, ритуалът е оцелял до ден днешен. В резултат от бързата модернизация на живота, обаче, са се появили нови форми и начини на неговото отбелязване. Жителите на с. Грдица са запазили обичая в по-близка до оригиналната му форма. Автентичността е особено видима в ритуалното шествие във формата на магически кръг. Извън забраната за честване на селския празник на това конкретно място, имаше и други причини за прекъсване на практикуването на обичая. В селището Грдица, след пагането на мълния, честването на обичая прекъсва, но само в частта с посещението на дървото оброк. След отмяната на празненствата в селото и на семейства се случват злополуки. В Грдица такива злополуки засягат цели квартали. След няколко такива събития жителите на Грдица решават да възобновят отбелязването на обичая.

В този конкретен пример виждаме как жителите на селото изкупуват греховете си пред светеца покровител чрез възобновяване на ритуала. Предвид участието на значителен брой деца и младежи, ние сме убедени, че ритуалът ще продължи да съществува още дълго време, ще се запази като ценен елемент на културното наследство, който ще се предава от поколение на поколение. В Ладевци хората ни обещаха, че ще положат всички усилия да отбелязват този обичай, както в миналото. Жителите на Грдица отидоха по-далеч в това отношение, като успяха да осъществят обичайната практика по честване на „славата“ (т.е. връзката със светеца покровител) на селото с максимална автентичност и близост до оригинала. Именно това ме мотивира да участвам в конкурса на Регионалния център София – ЮНЕСКО: Младите споделят културни наследства.

В желанието си да представя моя град в по-интересна светлина, и с оглед на факта, че участието на голям брой млади хора на такова място е забележително, можем да бъдем напълно уверени, че и напред ще бъде така. Обстоятелството, че тези празненства не са изменили формата си от първите писмени свидетелства в историческите източници до ден днешен, е друга причина за тяхното оцеляване. Благодарение на предаването на традициите от поколение на поколение, обредът е останал жив до днес, като продължава да живее с предаването си на идните поколения. Това се вижда от присъствието на все по-голям

the comprehension of the content. Field research was done in detail in the village of Lađevci near Kraljevo. The additional literature at the beginning of the research are the works of Slobodan Zecevic (Slobodan Zečević 1973), Spiro Kulisic (Špiro Kulišić), Vuk Stefanovic Karadzic (Vuk Stefanović Karadžić), Dusan Bandic (Dušan Bandić), and some contemporary works by Ivana Cirjakovic (Cirjaković 2002), Natasa Nikolic (Nikolić 2019), Danijel Sinani (Sinani 2013). The paper presents twelve photographs. Ten correspondents participated and were interviewed during and after the field research. The motivation for the work is the fact that despite the adversities and the numerous obstacles, this ritual has survived to this day. Throughout the years some new ways of marking it have emerged but the inhabitants of Grdica have preserved the custom in its original form. Authenticity is especially visible in the ritual procession of a magic circle. Apart from the ban on the observation and some other obstacles throughout the years, when a lightning struck in Grdica and some families experienced really bad accidents, the residents decided to renew the celebration and redeem the saint. Having in mind the participation of a large number of children and young people, we are sure that this ritual will exist for a long time and that it will be preserved as a valuable cultural heritage.

The people in Lađevci declared their wish to do their best to celebrate the custom the way they used to do in the past. The inhabitants of Grdica went further and managed to carry out the ritual as authentic as possible. The presence of a growing number of young people is shown in the photographs in the second part of the article. The special significance of this article is reflected in the comprehensive interpretation and consideration of the custom over a long period of time. A large number of correspondents contributed to the research of this valuable cultural heritage.

The White Friday in Grdica

The village celebration is dedicated to a Christian saint who is as a patron, donor and protector. It is both family celebration and a public event. Every settlement has a saint to protect the inhabitants from troubles and calamities. The custom celebration may differ from place to place, but the key elements remain the same. Vuk Stefanovic Karadzic (Vuk Stefanović Karadžić) was among the first to describe the rituals. (Zečević 1973:44).

The custom is an agrarian ritual and the locals pray to the patron saint while offering certain sacrifices. The

брой млади хора, което е отразено и на снимките към Втората част на статията. Надявам се, че изследвания като това ще им дадат надежда, че има хора, които мислят за тях и които искат да документират делото им за идните поколения.

Особената важност и значимост на настоящата статия се изразява в цялостното тълкуване и отчитане на обичаите през един продължителен период от време. Презгледът на професионалната литература и данните на предишни научни изследвания, откриването на приемственост, независимо от по-голямата или по-малка продължителност на времевите интервали, описва в подробности изпълнението на ритуала почти до наши дни. Благодарение на големия брой респонденти, с които общувах пряко по време на теренните изследвания, успях са направя връзка между устойчивостта на отбелязването на обета към светеца покровител и дълбоко вкоренените обичаи, които – въпреки многото житейски и исторически пречки и трудности – са оцелели до наши дни в това живописно културно наследство.

Бели петък като селски празник в с. Гргица

Почитането на светеца покровител на рода или на селището (на сръбски: „слава“) е селски празник, посветен на определен християнски светец, който се смята за покровител, дарител и закрилник на общността. Селският празник съдържа някои компоненти на семейните празници, но се отбелязва само публично и се характеризира със своята масовост. Авторите, изследвали и анализирали обичаите, свързани с обета към светеца покровител, са напълно съгласни с твърдението, че става въпрос за светец закрилник на дадена социална общност, махала, село, градче или по-голям град, който се чества и му се принася определена жертва с цел да бъде умилостивен и склонен да закриля населеното място срещу всякакви беди.

Начинът на честване на обета може да варира между различни населени места, но основните елементи, свързани с общността и посещаването на общото местоживеене по необходимост са останали непроменени. Вук Стефанович Караджич е един от първите автори, описали обета. Неговото описание на този ритуал е широко известно и разпространено из всички области на Сърбия (Zečević 1973).

Обетът е аграрен ритуал, при който мест-

blood sacrifice is the ritual of the killing of an animal to be eaten by all participants. In the Christian view, wine is considered a blood sacrifice and it is obligatory to sprinkle it on wood and have an amulet¹. The bloodless sacrifice is represented by a special cake, candles, fruits, herbs and colorful flowers as decoration.

The vows were named after the inhabitants of a cer-

Шествие с носене на кръста, с. Гргица, Сърбия. ©Сн.: София Пршч.

Procession Krstonosa around the amulet. © Ph.: Sofija Pršić.

tain place celebrating the chosen saint - the protector. The local name varies from place to place. Thus, names such as crusaders, liturgies, crosses and even fairs are

¹ "The sacred tree-amulet is a part of our intangible heritage and our tradition. It is in the center of vows and liturgies, and its distant origins are in the Old Slavic belief in the gods of the forest, which Christianity incorporated into Orthodox rites." Oak is known in ancient Indo-European religions as the tree of the god of thunder and it is believed that Perun, according to Slavic mythology, "resides" in the oak. In addition it can be a pear, cherry, apple, ash, linden (Cirjaković 2002; Nikolić 2019).

ните хора се събират около свещения нагпис и се молят на светеца покровител на селото, като принасят определени жертви. Сима Троянович (Sima Trojanović) прави разграничение между кръвни и безкръвни жертвоприношения. Крѣвното жертвоприношение представлява ритуално заколване на определен вид животно, което после се изяжда от всички участници в ритуала. Според християнските вярвания, виното се счита за кръв и е необходимо да бъде поръсено върху дърво – т.нар. оброк¹. Безкрѣвното жертвоприношение се представя като празнична торта, свещ, плодове от овощни дървета, като определено включва някои билки и пъстри цветя, с които се украсява оброкът.

Обетите са наречени на жителите на определено населено място, които са се обrekli да честват избрания от тях светец покровител. Наименованията на тези селски събори варират от място на място. Така например, все още могат да се срещнат наименования като „кръстно шествие“, „литургия“, „кръст“ или дори „панаир“. Според някои автори, най-разпространеното наименование е „обет“ (честване на светеца покровител, слава)².

Кръстните шествия се провеждат в периода между Великден и Петровден, като местните селяни излизат на полето, за да измолят защита на посевите си от метеорологични бедствия. Изнасят се точно определени части от църковната утвар (хоругва, кръст, икона). Провежда се литийно шествие, водено от свещеник и мъже, носеще хоругви, икони и църковния кръст; шествието започва от центъра на селото и минава покрай всички дървета оброци, върху които све-

still present. According to some authors, the most common name is *vow*.²

The Crusaders were carried out in the period from Easter to St. Peter's Day in order to protect crops. Certain religious symbols were brought from the church to the fields (a banner, a cross, an icon). The ceremonial procession is led by a priest who reads a prayer in front of the amulet. Before the Second World War, it was customary to bring containers with milk (Sinani 2013:147). Some changes took place but the function of the rite re-

Свещеникът разчупва погачата с домакина на празненството, с. Гргуца, Сърбия. ©Сн.: София Пршич.

The first amulet the priest breaks the cake with the host of covenant. © Ph.: Sofija Pršić.

¹ *Свещеното дърво оброк е част от нашето нематериално наследство и традиции. Намира се в центъра на комплекс от елементи, свързани с обети и литургии, като далечният му произход трябва да се търси в старославянското поверие за горските богове, което християнството приобщава към православния ритуал. В индо-европейските религии дъбът се смята за бог на гръмотевиците; смята се, че в дъба – според славянските митологии, „живее“ богът Перун. В допълнение към дъба, за свещено дърво могат да се смятат крушата, черешата, ябълката, ясенът и липата: Cirjaković 2002; виж също: Nikolić 2019.*

² *В околностите на Кралъвево, както и в ie.rudjd Лаговица и Гргуца, този обичай се нарича „кръстно шествие“ („кръстоноше“).*

mained almost the same.³

² *In the vicinity of Kraljevo, as well as in the towns of Ladevci and Grdica, this common practice is called crusader.*

³ *“The function of the rite depends on a number of historical, social and economic circumstances (according to the testimony of respondents in the field and on the basis of researched literature in the late 1980s and early 1990s, when the disintegration of the former Yugoslavia influenced the long-suffocated national*

щеникът изрязва кръст и прочита молитва до дървото. В по-ранни периоди, преди Втората световна война, е имало обичай да се поставят мехове с мляко пред „кръстните шествия“, за да се „подквасят“ (Sinani 2013:147). Славата е следвала и се е адаптирала към промените в обществото, но функцията на този ритуал е останала в общи линии непроменена³.

Ще направя кратко описание на ритуала във всичките шест места за поклонение в с. Грдица. Всяко дърво оброк носи фамилното име на семейството, в чийто имот се намира. Подобен факт се описва от Шпиро Кулишич (Špiro Kulišić) в неговите изследвания върху древния произход на обичая.

Кръстното шествие, заедно със свещеника, обикаля три пъти около оброка, след което свещеникът издълбава кръст в дървото, прочита молитва от Евангелието на Йоана, Матей или Лука. Семейството, в чийто имот се намира реликвата, изнася храна, като участниците в ритуала си взимат по малко от всичко, за да бъде годината богата и плодородна, за благогенствието и напредъка на семейството и на цялото село. Храната се смята за безкръвна жертва. При реликвата, носеща името на семейство Здравковичи (Zdravkovići), в чийто имот се намира, домакнята изнася прясно сирене и сметана, така че кръстоносците да се почерпят с „бял мъж“. На Бели петък е прието участниците в ритуала да ядат бял мъж, защото това е седмицата с празника на Св. Петър, поставяща началото на Петровденски пости⁴. Свещеникът поръсва всички присъстващи с китка босилек, натопена във вода, за здраве. Той разчупва погачата заедно с домакиня на празненството.

³ „Функцията на ритуала зависи от редица исторически, социални и икономически обстоятелства. „Според показанията на респондентите на теренните изследвания и на базата на проучената литература, към края на 80-те и началото на 90-те години на XX век, когато разпадът на бивша Югославия доведе до внезапно пробуждане на дълго задушаваното национално съзнание на сръбския народ.“ : Cirjaković 2002.

⁴ Петар Костич (Kostić 1995) е забелязал сходен обичай по време на теренните си изследвания в района на Чачак. Според него, участниците в кръстното шествие са пиели мляко, ядели са сметана и са „гонели“ меховете с млякото. Това поведение на участниците се е считало за приемливо и желателно, защото се е смятало, че ще осигури здраве и продуктивност на добитъка.

Ново носене на кръста и с икона, знаме, с. Грдица, Сърбия. © Сн.: София Пршич.

The thrid amulet, new Krstonose with props Cross, icon and flag. © Ph.: Sofija Pršić.

I will give a short description of the Grdica ritual in all six records. Each amulet is named after the surname of the family on whose property the sacred tree is located. A similar fact was mentioned by Spiro Kulisic (Špiro Kulišić) in his research work on the ancestral origin of these customs.

The procession of crusaders and the priest goes around in three circles. Then the priest carves the cross, reads the prayer and the Gospel of John, Matthew and Luke. The family brings food with the prayer for a rich harvest and the welfare and progress of the family and the whole village. In the record named Zdravkovic (Zdravkovići) after the family on whose property it is located, the housewife brings out white young cheese and cream. On White Friday the participants in the ritual are supposed to eat white food because it is the week of Peter's carnival, or the days before the beginning of

consciousness of the Serbian people)" (Cirjaković 2002).

В това действие взема участие и следващият домакин на празненството, което ще бъде избран да поеме тази функция през следващата година. Цветята, от които е изплетен венецът, заедно с празничната торта, също представляват безкръвна жертва, каквато описва и Слободан Зечевич. Венецът символизира магическия кръг и празничното кръгово шествие. При първия оброк свещеникът се обръща към града и казва молитва към спетеца покровител да го закриля (Zečević 1973:44).

Интересен факт, който запомних по време на теренните изследвания, е, че провеждането на литийни шествия е било прекъсвано на два пъти, но в крайна сметка е възродено и обновено. С появата на комунизма след Втората световна война са били забранени всякакви религиозни изяви, което е довело пряко до прекъсването на селския празник.

Литература / References

Ćirjaković, Ivana. 2002: *Vows of the Čačak area Proceedings of the National Museum Čačak, XX XII. Čačak.*

Nikolić, Nataša. 2019: *Amulet- sacred tree of Šumadija. Kragujevac.*

Kostić, Petar. 1995: *Baptism and vows in Dragačevo and the surroundings of Čačak and Gornji Milanovac. – GEM 58-59, Belgrade.*

Sinani, Daniel. 2013: *Demons and Rituals, Periodic Rituals and Demonology. Belgrade. 147.*

Zečević, Slobodan. 1973: *Vow in Northeastern Serbia – GEM , 36: https://books.google.com/books?id=YjLBQAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=thumbnail&q&f=false (20.05.2022).*

За контакт: sofija.prsic199@gmail.com

Peter's fast.⁴ The priest sprinkles water and basil on everyone present. In the first record, the priest breaks a cake with a pastry chef (host of the feast) and the host for the next year is elected. The wreath of flowers, the amulet and the cake represent a bloodless sacrifice described by that Slobodan Zecevic (Slobodan Zečević, 1973). The wreath symbolizes the magic circle and the celebration circle. The priest turns to the city with the first amulet saying a prayer for protection and good fortune (Zacevic, 1973:44).

The communist ideology after the Second World War prohibited everything that is religious. One of the interesting facts that stood out during the field research was that although the regularity of the celebration was interrupted twice, it was followed by its renewal and revival.

For contacts: sofija.prsic199@gmail.com

⁴ Petar Kostic (Kostić 1995) noticed a similar custom during his field research in the Čačak area. According to him, the crusaders drank milk and ate cream. The ritual was believed to ensure the health of the cattle.

Живата традиция на гърнчарството в Украйна

Living tradition of pottery in Ukraine

Мирослава Шевченко, Украйна/ Myroslava Shevchenko, Ukraine

Мирослава Шевченко (родена през 1993 г., Украйна, Киев) е доктор на хуманитарните науки по културология, художник, майстор на традиционни фолклорни изкуства. През 2017 г. завършва Националната академия по изящни изкуства и архитектура, специалност графично изкуство. Същата година започва докторантура в Института за изследване на модерното изкуство към Националната академия на изкуствата на Украйна. През 2021 г. защитава дисертация и получава научната степен доктор на хуманитарните науки по специалността културология. Занимава се с научна дейност и изкуство. Творческите ѝ търсения и научните ѝ изследвания включват популяризиране на украинското фолклорно изкуство и художествени занаяти. Член е на Националната задруга на майсторите на фолклорни изкуства и на Националния съюз на украинските художници. Участва в различни събития (лектории и семинари), свързани с опазването на културното наследство.

Културните традиции винаги са били стълбът, около който се формират основни национални ценности. От поколение на поколение майсторите на традиционно фолклорно изкуство са съхранявали художествен канон, умножавали са и са предавали нататък художественото наследство на предишните поколения. Културното и художественото наследство на един народ отразява етническото му самосъзнание и генетичната му памет.

Основната цел в развитието на центрове за народни художествени занаяти на Украйна е разпространението на живата традиция чрез предаване на знания от майстор на ученик, популяризиране на фолклорното изкуство в учебните заведения и представяне на творческите

Myroslava Shevchenko (born in 1993, Ukraine, Kyiv) – Doctor of Philosophy in Culturology, artist, traditional folk art master. In 2017 she graduated from the National Academy of Fine Arts and Architecture with a degree in Graphic Arts. In the same year, she started postgraduate study at the Modern art research institute, National academy of arts of Ukraine. In 2021 she defended her dissertation and obtained the Doctor of Philosophy in Cultural Studies. She conducts scientific and artistic activities. Her creative activities and scientific research also include the Ukrainian folk arts and crafts popularization. She is a member of the National Union of Folk Art Masters of Ukraine and the National Union of Artists of Ukraine. Myroslava participates in various events (lectures and seminars) concerning the preservation of cultural heritage.

Cultural traditions have always been the pillar in the forming of basic national values. From generation to generation, masters of folk art preserved the artistic canon, multiplied, and passed on the folk art heritage of previous generations. The cultural and artistic heritage of the people reflects ethnic identification and genetic memory.

The main thing in the development of the art centers in Ukraine is the spread of living traditions through learning from master to student, popularization folk art in educational institutions, and presentation of creative achievements of masters at various ethnic-artistic festivals, seminars and ethnographic fairs. Today, the National Union of Masters of Folk Art of Ukraine is carrying out important work to promote the best achievements of folk art masters. This creative public organization curates masters and creative youth.

Traditional folk art is a significant component of the cultural heritage of the people. In this article we will focus on a creative workshop on the protection and pres-

постижения на майсторите чрез различни етнохудожествени фестивали, семинари и етнографски панаири. Днес Националната задруга на майсторите на народни художествени занаяти на Украйна извършва важна дейност по популяризиране на върховите постижения на майсторите на фолклорно изкуство. Тази творческа обществена организация издирва и развива майстори и млади хора с творчески наклонности.

Традиционното фолклорно изкуство е важен елемент от културното наследство на един народ. В настоящата статия ще се фокусираме върху творческата работилница за запазване и съхранение на най-добрите традиции на украинската керамика – общонародният Младежки грънчарски симпозиум, организиран от Националната задруга на майсторите на народни художествени занаяти на Украйна. Симпозиумът се провежда от 10 години в град Чихирин, Черкаска област. Той събира на едно място млади художници и техните наставници от различни области на страната – Закарпатието, Волиния, Карпатските планини, Подоліе, Полесия, Източна и Южна Украйна, Слободска Украйна, Централна Украйна. В рамките на симпозиума, който трае три седмици, младите майстори усвояват художествените практики на грънчарското изкуство от утвърдени, опитни керамисти. Те овладяват древни, класически занаятчийски похвати, стила и оцветяването на грънчарските изделия, особеностите на техниката на изпичане и нанасяне на декоративни мотиви.

Младите майстори имат възможност да изучават различни етно-регионални особености на този вид фолклорно изкуство. В младежкия симпозиум участват знаменити майстори, възприели и продължили древни художествени традиции и популяризиращи украинското грънчарско изкуство не само в родината си, а и в много други европейски държави. Днес описаната по-горе практика на предаване на художествени знания и умения изисква специална подкрепа от държавата, от обществени организации и благотворителни фондации. Опазването и съхранението на нематериалното културно наследство трябва да стане прерогатив на развитието на етническите региони в страната, приоритет на дейността на местните власти.

Уникалният резултат от работата на симпозиума се изразява в попълване на фондовете на

Майсторът грънчар Олександр Вилчински обучава в изкуството на глината по време на Всенародния младежки симпозиум по грънчарско изкуство в Чихирин, Украйна. © Сн.: Йевхени Шевченко.

Master of potter Oleksandr Vilchynsky teaches the younger generation the art of clay works during «Nationwide Youth Symposium of Pottery in Ukraine, Chygyryn, Ukraine. Ph.: Eugene Shevchenko.

Участници във Всенародния младежки симпозиум по грънчарско изкуство, Чихирин, Украйна. © Сн.: Йевхени Шевченко.

Participants of the Nationwide Youth Symposium of Pottery in Ukraine after the creative report exhibition. Chygyryn, Ukraine. Ph.: Eugene Shevchenko.

ervation of the best traditions of Ukrainian ceramics - the nationwide Youth Symposium of Pottery, organized by the National Union of Folk Art Masters of Ukraine. The symposium has been held for ten years in the city of Chygyryn, in the Cherkasy region. It brought together young artists and mentor-teachers from different regions of the country - Transcarpathia, Volhynia, Carpathians, Podilia, Polesia, East and South of Ukraine, Slobozhanshchyna, Central Ukraine. Within the framework of three weeks symposiums, young masters learned the artistic prac-

Чихиринското национално историческо и културно хранилище, като периодично в изложбените зали на хранилището се показват пред публика творби на майсторите на занаяти. Изобилието от млади майстори способства за предаване на „генетичния код“ на нацията чрез традиционни образи. Тази практика трябва да продължи с цел разширяване на културното многообразие на европейското пространство.

Нематериалното културно наследство е важен елемент от културното развитие на една нация. Днес процесите на глобализация все по-цялостно изместват различни форми на традиционната култура. Свързани с фолклорното изкуство практики, които са се развивали в течение на векове, често се превръщат в куриозна рядкост в етнокултурните пространства. Понастоящем е важно да се подкрепят и организират различни творчески платформи за предаване на художествения опит от утвърдени майстори на млади хора. През годините Украйна е организираща творчески симпозиуми по различни видове фолклорно изкуство. Сред тях особено място заема симпозиумът по грънчарство.

Неговата основна цел е обучението на майстори занаятчии, от които навремето в Украйна бяха останали само неколцина, както и повишаване на професионалните умения на млади творци. Всяко следващо издание е различно от предходното, понеже организаторите предоставят на участниците уникални условия за общуване и възможност за придобиване на професионален опит от най-известните грънчари и керамисти. В творческата база на Чихиринското национално историческо и културно хранилище младите творци, рамо до рамо с по-възрастните майстори, придобиват опит от създаването на нещо ново, „по-висше“, „по-цялостно“.

Всяка година организаторите на културното събитие представят нова тема и възлагат на всеки участник в симпозиума по няколко индивидуални задачи. Създадени са благоприятни условия за задълбочаване на познанията по традициите на фолклорното грънчарско изкуство и историята на уникалните средища на националната керамика. Важен е и подборът на старинни образци на керамика и грънчарски изделия. При приключване на работата на терен на творческата лаборатория участниците се отчитат пред своите

Творби на участници в симпозиума в Чихирин, Украйна.
© Сн.: Йевхени Шевченко.

Works of the participants of the symposium. Chygyryn, Ukraine.
© Ph.: Eugene Shevchenko.

Изработване (оцветяване) на керамична чиния по време на симпозиума в Чихирин, Украйна. © Сн.: Йевхени Шевченко.

Creating a ceramic plate (painting) during Symposium of Pottery in Chygyryn, Ukraine. © Ph.: Eugene Shevchenko.

tices of pottery from renowned, experienced ceramists. They mastered the ancient classical art techniques, the style and color of pottery, the peculiarities of the technology of firing, and the decorations. Young masters had the opportunity to study various ethnic-regional features of this type of folk art. Participants of the youth symposium are famous masters who adopted an ancient artistic tradition, popularizing Ukrainian pottery art not only in their own country but also in many other European countries. Today, the above-described practice of transferring artistic practices requires special support from the state, public organizations, and charitable foundations. Preservation and protection of intangible cultural heritage should become the prerogative of the development of ethnic regions of the country, a priority for the activities of local authorities. The unique result of the work of the symposium has replenished the

Глинени съдове в пещта – симпозиум по гърнчарско изкуство в Чихирин, Украйна. © Сн.: Йевхени Шевченко.

Clay works in the kiln – Symposium of Pottery in Chygyryn, Ukraine. © Ph.: Eugene Shevchenko.

колеги, а посетителите имат възможност да оценяват резултатите от тяхната работа през времетраенето на симпозиума. С всяка изминала година заключителните изложби показват богатството от стилове, техники и умения, с които разполага украинската художествена общност. Художественият отчет е поместен и в каталога на симпозиума.

Така участието на младото поколение в създаването на фолклорно изкуство е станало тра-

Юри Нечай, майстор гърнчар – симпозиум по гърнчарско изкуство в Чихирин, Украйна. © Сн.: Йевхени Шевченко.

Yuriy Nechay, master of pottery – Symposium of Pottery in Chygyryn, Ukraine. © Ph.: Eugene Shevchenko.

funds of the Chigirin National Historical and Cultural Conservancy and the works of the masters have periodically been exhibited in the conservancy exhibition halls. The artistic abundance of young masters carries the genetic code of the nation through traditional depiction. We must continue this practice to deepen the cultural diversity in the European world.

An important component of the cultural development of a nation is the sphere of intangible cultural heritage. Globalization processes today are increasingly replacing various forms of traditional culture. Folk art practices that have developed over the centuries often become a rare phenomenon in ethno-cultural spaces. In the present, it is important to support and organize various creative platforms where artistic experience is transferred from a senior master to young people. Over the years, Ukraine has been organized creative symposia on various types of folk art. Among them, a special place was taken by the youth pottery symposium.

The main goal of the symposium was to train the few remaining craftsmen and to improve the professional skills of young craftsmen. The organizers provided the participants with unique communication and the opportunity to gain professional experience from the most famous potters and ceramists. On the creative basis of the Chigirin National Historical and Cultural Conservancy, creative youth, side by side with senior masters, acquired the experience of creating something really exceptional and holistic. Every year, the organizers of the art event brought out a generally unique theme and gave several tasks for each participant. Favorable conditions were created for the acquiring of the tradition of folk pottery and the history of unique hubs of national ceramics. The selection of ancient samples of ceramics and pottery was important. Upon completion of the work of the creative field laboratory, the partici-

диционно, което е ключът към продължаване на живите традиции. По време на симпозиума майсторите имат възможност да реализират творческите си идеи, да разкрият артистичния си потенциал, както и да споделят творчески опит със съмишленици и колеги. Тази художествена дейност прави възможно съхранението на живата традиция чрез демонстриране на нейната важност.

През годините Симпозиумът на изкуствата в Чихирин сподобва за изграждане на плеяда млади майстори на художествените занаяти, работещи в много от областите на Украйна, които предават художествените практики на други млади майстори, както и на преподаватели и почитатели на фолклорното изкуство.

Така една от основните задачи на симпозиума е предаването на живата художествена традиция, популяризирането на гърнчарството и художествената керамика и привличането на широката публика за участие в процеса на опазване на нематериалното културно наследство на Украйна.

За контакт: myroche@gmail.com

participants reported to their colleagues, and visitors had the opportunity to evaluate the results of the participants' work during the period of the symposium. From year to year, the final exhibitions have shown the wealth that the Ukrainian art community owns. The artistic report was also displayed in the symposium catalog.

Accordingly, it has become traditional to involve the younger generation, which is key in continuing the living tradition. At the symposium, the masters had the opportunity to realize creative ideas, reveal their artistic potential, as well as share their creative experiences with like-minded people (colleagues).

Over the years, the Art Symposium in Chigirin has formed a cohort of young folk art masters who are actively working in many regions of Ukraine, transferring artistic practice to young masters, teachers, and fans of folk art.

Thus, one of the key tasks of the symposium was the transfer of living artistic tradition, the popularization of pottery, artistic ceramics, and the involvement of the general public in the process of preserving the intangible cultural heritage of Ukraine.

For contact: myroche@gmail.com

Студентски фотографски конкурс и изложба „Живи наследства: през погледа на млади фотографи студенти“

‘Living Heritage through the Eyes of Young Students of Photography’ – Photographic Contest and Exhibition

Чаяна Истаткова, България/ *Chayana Istatkova, Bulgaria*

Една от младежките инициативи на Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО през 2022 г. беше фотографски конкурс, насочен към студенти по фотография в България, които, през своя поглед и обектив, да представят живи наследства. Живи наследства, които отразяват традициите, знанията и уменията, предавани в художествените занаяти, познанието за природата и начините на общуване на хората с природната среда, културните практики за изработване на предмети от разнообразен материал, песните, танците или музикалните изпълнения, предавани от поколение на поколение, приготвянето на специфични храни, празниците и ритуалите.

Целта на конкурса беше да провокира интереса и съпричастността на младите хора към опазването на нематериалното културно наследство, както и да повиши вниманието им към предаването на наследствата чрез нови и интересни похвати.

Петдесет най-добри снимки, представлящи общуването с живите наследства на студентите по фотография от Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив, Националната академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов“ и Нов български университет бяха избрани за представянето им в изложба. Селекцията беше направена от жури в състав: г-р Ирена Тодорова, доц. г-р Ирена Бокова, проф. г-р Красимир Андонов, гл. ас. г-р Лиляна Караджова и Соня Станкова.

Снимките отразиха делници и празници, познати дати от календара и нови събития, преда-

One of the initiatives of the Regional Centre for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in South-Eastern Europe under the auspices of UNESCO for the year 2022 has been a photographic contest, specifically designed for students of photography in Bulgaria, as an incentive for them to present the country's living heritage as seen through their own eyes and camera lens. What is meant by living heritage in that context is the body of traditions, knowledge and skills, transmitted from one person or community to another, from one generation to the next, concerning the traditional folk arts; nature and the ways humans interact with the natural environment; cultural practices involving the crafting of objects from different materials; folk songs, dances and musical performances passed on across generations; the preparation of specific foods; traditional holidays, festivals and rituals.

The purpose of the contest has been to provoke the young people's interest and stimulate their involvement in the safeguarding of the intangible cultural heritage, while also drawing their attention to newer, more exciting approaches to the transmission of that heritage between people and generations.

The top 50 photographs representing interaction with the living heritages, taken by students of photography at the Prof. Assen Diamandiev Academy of Music, Dance and Visual Arts in Plovdiv, the Krastyo Sarafov National Academy for Theater and Film Arts, and New Bulgarian University, have been selected for this exhibition by a panel of judges comprised of Dr. Irena Todorova, Prof. Dr. Krassimir Andonov, Principal Assistant Professor Dr. Lilyana Karadjova, Sonya Stankova and assoc. prof. Dr. Irena Bokova.

The photographs depict weekdays and holidays, prominent dates on the calendar as well as recent

доха настроения и чувства от досега с традициите, показаха живите наследства като част от съвременния начин на живот.

Изложбата „Живи наследства: през погледа на млади фотографи студенти“ беше представена в Галерия на открито градина „Кристал“ на 13 юни 2022 г., на която бяха поканени членовете на журито и всички участници в конкурса. Събитието беше организирано от Регионалния център с подкрепата на Столична община.

Поради големия интерес и големия брой участници в конкурса от град Пловдив, на 29 юни 2022 г. Регионалният център организира и специално събитие за награждаване на студентите участници в изложбата, в Регионалния етнографски музей. Бяха връчени грамоти за участие в конкурса и изложбата.

През юни 2023 г. изложбата гостува и в Нов български университет.

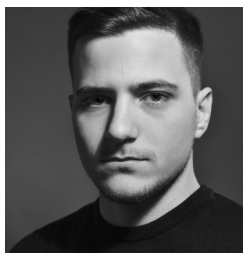
events, conveying impressions and feelings from the photographer's contact with traditions, showing the living heritages as part of the modern way of life.

The 'Living Heritage through the Eyes of Young Students of Photography' exhibition was put on display at the Crystal Garden and Open-Air Gallery on June 13th, 2022, in the presence of the panel of judges and all contestants. The event was organized by the Regional Centre with the support of Sofia Municipality.

By popular demand and on account of the large number of participants from Plovdiv, on June 29th, 2022, the Regional Centre organized a special award ceremony honoring the photography students who contributed entries to the exhibition, held at the Regional Ethnographic Museum in Plovdiv. All entrants received honorary diplomas commemorating their participation.

In June 2023 the exhibition was also presented at New Bulgarian University of Sofia.

Such initiatives, while primarily targeted at, and involving, young people, enable the promotion of the living heritages in a new, exciting manner.

Георги Луков

Казвам се Георги Луков, бакалавър „Фотография“ в АМТИИ Пловдив. Преди да започна да се занимавам с фотография, изучавах физика в Англия, но влечението ми по изкуството надделя над чистата наука.

Фотографията за мен събира двата свята и е идеалната медия в която да изразявам себе си. Съхранението на културата ни и предаването на традициите са основите на българския народ. Участвайки в "Живи наследства" се надявам да допринеса именно за това съхранение. Избрах да снимам небезизвестният Кирил Коликов, майстор ножар в Пловдив, защото имам спомени от детството именно в неговата работилница и как неговата работа изглеждаше толкова вълнуваща колкото и всъщност е. Кадрите, които избрах, имат за цел да покажат самия процес и отгадеността на майстора, но и да се покаже цената на занаятчийския труд, защото човек твори с ръцете си, а върху тях остава следа на всяка изработка.

Georgi Loukov, Academy of Music, Dance and Fine Arts, Plovdiv

My name is Georgi Loukov, and I hold a Bachelor's degree in Photography from the Academy of Music, Dance and Fine Arts (AMDFA) in the city of Plovdiv. Before I took up photography, I studied physics in the UK, but my passion for visual art has since prevailed over my purely scientific endeavors. For me, photography blends two worlds into one and is the perfect medium for self-expression. The preservation of our culture and the transmission of our traditions are the mainstays of Bulgaria's national identity. By participating in 'Living Heritages', I hope to make a direct contribution to that preservation. I chose to photograph the far-from-unknown Kiril Kolikov, a master-bladesmith from Plovdiv, because I had childhood memories as a visitor to his workshop, with his work seeming as exciting in my eyes then as it does now. The images that I selected for the exhibition aim to show the entire knife-making process and the master's dedication, as well as to demonstrate the value of a craftsman's work, because when you create things with your hands, you leave your imprint on every item you produce.

Надежда Иванова

Казвам се Надежда Иванова и съм студентка трети курс в НБУ. Уча фотография и графичен дизайн. Освен фотограф съм и сладкар. Обичам да пътувам и да заснемам скрити и непознати места. Със

снимките си показвам това, което ме вдъхновява и вълнува. Разбрах и реших да участвам в конкурса „Живи наследства“, благодарение на моята преподавателка Лиляна Караджова. С моите кадри искам да покажа, че все още в България съществуват най-древните занаяти като гърнчарство, ковачество, килимарство и др. Може да видим това, което е сътворено от неуморните ръце на майсторите, което не спира да ни радва и удивлява. Това е една художествена и културна уникалност.

Ивелина Стоянова

Аз съм Ивелина Стоянова, Магистър по Фотография към АМТИИ "Проф. Асен Диамандиев". Повече от двайсет години живея в Пловдив – град, който не спира да ме очарова с магията на старо-

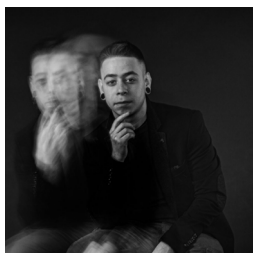
рото занаятчийско майсторство. Преди година имах възможността да участвам в една програма към Регионална занаятчийска камара – Пловдив и зародилият се там интерес към орнамента ме отведе тази пролет в Калофер – място, където плетенето на едно от най-фините женски ръкоделия е съхранено и до днес. В калоферската дантела, неслучайно наричана "бяла магия", ентусиазираните майсторки от Творческия център Влагат душа и сърце и с прецизна сръчност изграждат своите мотиви.

Nadezhda Ivanova, New Bulgarian University

My name is Nadezhda Ivanova and I am in my third year at NBU, where I study photography and graphic design. I am also an amateur pastry cook. I like traveling and taking photos of well-hidden, little-known places. Through my photographs, I show the things that inspire and excite me. I learned about, and decided to participate in, the 'Living Heritages' photo contest owing to my tutor, Ms. Lilyana Karadzova. Through my images, I wish to demonstrate that in Bulgaria, there still exist ancient crafts like pottery, blacksmithery, carpet-weaving and the like. One can see in them items created by the master craftsmen's tireless hands, things that never cease to amaze and make people happy with their artistic and cultural uniqueness.

Ivelina Stoyanova

I am Ivelina Stoyanova, with a Master's degree in Photography from the Prof. Asen Diamandiev Academy of Music, Dance and Fine Arts in the city of Plovdiv. For over 20 years I have been living in Plovdiv, a city that never ceases to enchant me with the magic of ancient craftsmanship. A year ago I had the opportunity to participate in a program sponsored by the Regional Craft Chamber of the city of Plovdiv, which inspired in me an interest in fine ornamentation that took me earlier this spring to Kalofer, a town where the fine art of lace making has been preserved to this day as a women's handicraft. The famous Kalofer lace, not accidentally referred to as 'white magic', is what the enthusiastic master knitters of the local Creativity Center put their hearts and souls in, creating their decorative motifs with precision and skill.

Атанас Колев

Казвам се Атанас Колев и съм студент трети курс в "Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“, специалност "Фотография".

Работя като продуктоф

фотограф в компанията за струнни инструменти "Кремона", както и като графичен дизайнер в "Ем Кънцепшън, ЕООД". Стремя се да подобрявам уменията си всеки ден и в двете професии.

Интересът ми по темата "Живи наследства" дойде спонтанно през декември 2021, когато имах Коледуване в родния ми град Ямбол. Реших да снимам празника и да дам малко повече гласност на тази традиция. Реших да ползвам тези кадри, тъй като бяха най-интересни заради традиционното облекло на мъжете и децата. В тях намирам най-много емоция и предаване на духа на традицията.

Мартин Бангишев

Аз съм Мартин Петров Бангишев, на 22 години от гр. Севлиево. Студент съм 1-ви курс в АМТИИ. Обожавам да снимам пейзажи, репортажи, пълен фотографията много обичам. Опитвам се да

предам това на зрителите, така както не са го виждали или дори не биха могли да го видят. Опитвам се да съм различен и да си създам свой стил на работа.

Избрах празника Тодоровден, защото е един от първите пролетни празници. Исках да е нещо различно, с което сметнах, че не всеки ще участва с подобни кадри. Самият празник и надбягванията с коне те зареждат с позитивна енергия. Избрах кадри, които сметнах за най-добри от цялата ми серия. Беше ми доста трудно, но сметнах, че съм справил доста добре.

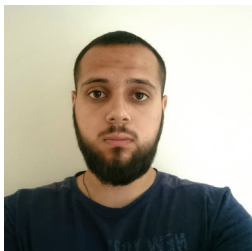
Atanas Kolev

My name is Atanas and I am a third-year student of Photography at the Prof. Asen Diamandiev Academy of Music, Dance and Fine Arts in Plovdiv. I work as a product photographer at the Kremona Luthier Company, and as a graphic designer for M Conception Ltd. With each passing day I try to improve my skills in both jobs. My interest in the topic of 'Living Heritages' arose quite spontaneously in December of 2021, when I saw the Christmas Caroling rituals at my home town of Yambol. So, I decided to capture the holiday spirit in photographic images and to give some publicity to that tradition. I selected these images for the photo contest as I find them especially interesting on account of the traditional garb of the men and children. I find in those costumes a lot of emotion and a vehicle for conveying the spirit of the tradition.

Martin Bangishev

I am Martin Petrov Bangishev, 22 years-old, from the town of Sevlievo, a first-year student at AMDFA. I adore landscape photography, and I also enjoy photographic reporting and travel photography. I try to convey my passion to the viewers, to show them the things I capture in a way they haven't seen them before, or could not imagine them. I try to be different and to create my own style of work.

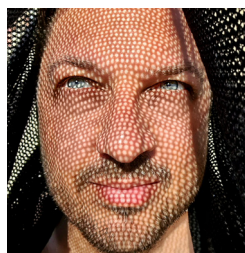
I chose the St. Theodore's Day festival because it is one of the earlier spring holidays. I wanted my entry in the contest to be somewhat different, as I did not expect many people to contribute such images. The holiday itself and the horse races really charge a person with positive energy. I selected those images that I thought were the best in the entire series. It was rather difficult but I think I've done quite well.

Димитрије Ранчев

Казвам се Димитрије Ранчев, на 21 години съм, с потекло от Сърбия, от гр. Димитровград – Цариброд. От фотографията се заинтересувах в тийнейджърските ми години, преди всичко

като начин за улавяне на момент с фотообектив за изразяване на лични впечатления от определен природен феномен, характер, обект. Мотивите, които ме вдъхновяват най-много са уличната и социалната фотография, звездното небе и природата. Нетърпелив за нови знания за фотографията, записах НАТФИЗ – Национална академия за театрално и филмово изкуство в София и днес съм студент втори курс специалност фотография. Традицията в най-широкия смисъл на думата винаги ме е привличала. Обичаите, които живите хора практикуват след смъртта на близките си, за мен са нещо мистично и мистериозно и затова избрах тази тема като традиция, която се практикува от древни времена.

Любен Зехтински

Казвам се Любен Зехтински и завършвам магистратура по фотография към Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство Проф. Асен Диамандиев, гр. Пловдив. Интересувам се от арт-фотография и алтернативи фото процеси. В свободното си време се ангажирам с творчески инициативи и подкрепям значими каузи. Вярвам, че в днешното динамично ежедневие обръщането към традициите ни дава възможност да гледаме все по-уверено напред в бъдещето. Моят начин за подкрепа към съхранението и популяризирането на местните обичаи е да документирам през обектива си специалните моменти в създаването и представянето на традиционното фолклорно облекло. Изтъкана с много любов и поднесена чрез танца, носията предава своите закодираны послания, разкривайки красотата и огромното фолклорно богатство на България. Благодарен съм на майсторите тъкачи Стоян Маринов и Елена Драмова, на Даниела Дженева – главен художествен ръководител и хореограф на Фолклорен ансамбъл „Тракия“, че участваха в този проект и продължават да поддържат магията на българския фолклор жива.

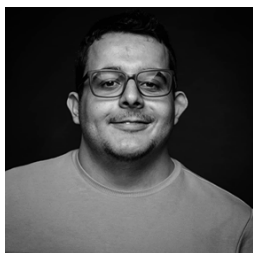
граффия и алтернативи фото процеси. В свободното си време се ангажирам с творчески инициативи и подкрепям значими каузи. Вярвам, че в днешното динамично ежедневие обръщането към традициите ни дава възможност да гледаме все по-уверено напред в бъдещето. Моят начин за подкрепа към съхранението и популяризирането на местните обичаи е да документирам през обектива си специалните моменти в създаването и представянето на традиционното фолклорно облекло. Изтъкана с много любов и поднесена чрез танца, носията предава своите закодираны послания, разкривайки красотата и огромното фолклорно богатство на България. Благодарен съм на майсторите тъкачи Стоян Маринов и Елена Драмова, на Даниела Дженева – главен художествен ръководител и хореограф на Фолклорен ансамбъл „Тракия“, че участваха в този проект и продължават да поддържат магията на българския фолклор жива.

Dimitrije Rančev

My name is Dimitrije Rančev, I am 21 and my roots are from Serbia, from the town of Caribrod, today's Dimitrovgrad. I developed an interest in photography back in my teens, mostly as a way of capturing the moment through my lens and expressing my personal impressions of a certain natural landmark, human character or object. The things that inspire me the most are street and social photography, the starry sky and nature in general. Eager to acquire fresh knowledge about photography, I enrolled at the National Academy for Theater and Film Arts (NATFA) in Sofia and am currently in my second year, in the class of Photography. I have always been drawn to tradition, in the broadest sense of the word. The customs and rituals that surviving family members practice after the death of their loved ones are, to me, something mystical and mysterious, and this prompted me to choose as my subject matter a tradition that has been around since ancient times.

Lyuben Zehtinski

My name is Lyuben Zehtinski and I am a graduate student in Photography at the Prof. Asen Diamandiev Academy of Music, Dance and Fine Arts in the city of Plovdiv. I have an interest in art photography and alternative imaging processes. In my spare time I become engaged in various creative initiatives and I support causes that I find meaningful. I believe that in our present-day dynamic lifestyle, by looking back at tradition we can look with more confidence forward into the future. My way of supporting the preservation and promotion of local customs is by documenting through my lens the special moments in the process of creating and displaying traditional folk garb. With so much love woven into it and presented in a dance, the folk costume conveys coded messages, while disclosing the beauty and enormous wealth of Bulgarian folklore. I am grateful to the master weavers Stoyan Marinov and Elena Drameva, and to Daniella Djeneva, the Chief Artistic Director of the Trakia Folk Ensemble, for joining this project and for continuing to keep alive the magic of Bulgarian folklore.

Никола Узунов

Името ми е Никола Минков Узунов, на 23 години съм, от град Панагюрище! Следвам в Национална академия по театрално и филмово изкуство "Кръстьо Сарафов", специалност "Фотография".

В родния ми град се почитат българските традиции и аз съм израснал с обичаите на християнските празници. Високо ценя стремежа и желанието на моите съграждани да бъдат съхранени тези традиции с организирането на различни фестивали и събития.

Сирни Заговезни е изключително разпространен празник в България с най-различни имена, най-популярното "Прошка" или Кукеровден, по нашия край "Джумал" или "Рогач" в село Бъта. Избрах да направя снимки от този празник, на който мъжете, облечени като кукери, танцуват по улиците, за да прогонят лошите сили и да поканят плодородие в земите ни и здраве в семейството ни.

Традиционен в село Бъта от почти 10 години е и Празникът на шарената сол. Шарената сол е една от визитките на България по целия свят, тя присъства на българската ни трапеза и е събрала вкуса на солта и аромата на неповторимите български билки.

Такива празници, изпълнени с много народна музика и веселие ме карат да се чувствам горд, че съм част от народ, който цени, пази и почита своите традиции и обичаи и корени.

Елена Каламова

Елена Каламова, магистър "Графичен дизайн", АМТИИ, Пловдив.

Избрах да представя занаяти, вдъхновяващи с творчество. Фокусираха съм се върху процеса, който те пренася

в магията на създаването му. Да те накара да го усетиш със сетивата си, отеквайки във вечността. Хора, които с любов създават красотата.

Nikola Ouzounov

My name is Nikola Minkov Ouzounov, I am 23 and come from the town of Panagyurishte! I am a student at the Krastyo Sarafov National Academy for Theater and Film Arts in Sofia, majoring in Photography. In my hometown Bulgarian traditions are honored and I have grown up with the customs and rituals of the Christian holiday calendar. I highly appreciate the aspiration of my fellow townspeople to keep these traditions alive by organizing various festivals and other events.

Shrovetide is an extremely popular holiday in Bulgaria, known under different local names, the widest used of which is Proshka (Forgiveness) or Mummers' Day, also called Djumal in the area around my home town, or Rogach at the village of Bata. I chose to capture images of that holiday during which men, dressed as mummers, dance in the streets to chase away the forces of evil and to bring a rich harvest to the fields, good health and happiness in the family.

The Festival of Spiced-up Salt (a blend of table salt, ground red pepper, savory, wild thyme and other herbs) has been a local tradition for the village of Bata for almost 10 years now. Spiced-up salt is one of the emblems of Bulgaria, its calling card around the world, and combines within itself the taste of salt with the aromas of unique Bulgarian herbs.

Such holidays, filled with lots of folk music and merriment, make me proud of being part of a nation that cherishes, values and guards its traditions, customs and roots.

Elena Kalamova

Elena Kalamova holds a Master's degree in Graphic Design from AMDFA in Plovdiv. She says: 'I chose to present traditional crafts that I find inspiring with their creativity. I am focusing on the process that transports me into the magic of creation. That makes me feel it with all of my senses and hear its echo across eternity. I document people who create beauty with love.'

Никол Стойкова

За мен беше огромна чест да участвам в конкурса, радвам се че има хора които се стремят да опазят българското наследство. Лично аз в детството си преминах през няколко курса по дърво-

резба, дървопластика, металообработка, тъкане и гр. Избрах да снимам Евгени Димов от град Сопот, защото създаде школа "Майсторчетата" за деца, които имат желание да се докоснат до това изкуство. Втория майстор, който снимках, Антон Анастасов е ножар и има малка ковачница в Пловдив. Занаята за него е хоби, но когато работи го прави със страст и всеотдайност. Занаятчийската стока носи душа.

Двамата майстори са изключително любезни и отгадени на работа си.

Практикуването на тези занаяти ни връща в едни стари времена, когато хората са създавали сами предмети от дърво, метал и гр. Чудесно е, че все още има места, където да отидем и да се потопим в тези времена.

Виктор Георгиев

България е наследник на древни цивилизации, които са практикували различни занаяти по нашите земи. В ерата на новите технологии тези занаяти отмират и се практикуват от все по-мал-

ко хора. Затова живото наследство на България трябва да бъде опазно и съхранено за бъдещите поколения.

Избрах майстор Мирослав Маринов, защото той с любов и отгаденост изработва своите творби. Кадрите, които представям, показват най-добре неговото вглъбяване по време на работния процес.

Nikol Stoykova, AMDFA, Plovdiv

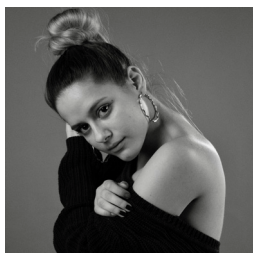
It's been a great honor for me to take part in this contest, and I am glad that there are people who aspire to safeguard the Bulgarian cultural heritage. In my childhood, I took several courses in woodcarving, table-top wood sculpture, metalwork, weaving and the like. I chose to photograph Evgeny Dimov of the town of Sopot for creating the Maistorcheta (Little Masters) School for children willing to get a taste of that art. The other master I photographed, Anton Anastassov, is a bladesmith and has a small blacksmithery in Plovdiv. To him, the craft of forging knives is a hobby, but one that he practices with passion and dedication. Any handmade item has a soul. Both masters have been extremely kind and entirely dedicated to their work.

The practice of those crafts brings us back to those days of old when people made their own implements from wood, metal, etc. It is wonderful that there are still places out there where we can go and immerse ourselves in the magic of those bygone days.

Viktor Georgiev, AMDFA, Plovdiv

Bulgaria is heir to ancient civilizations that have developed and practiced various crafts in its present-day lands. In the age of modern technology these crafts are dying away, practiced by fewer and fewer people. Therefore, the living heritage of Bulgaria must be safeguarded and preserved for posterity.

I chose Master Miroslav Marinov because of the love and dedication that he puts into creating his art works. The images that I present are those that show best his concentration during the work process.

Теодора Христоскова

Интересът ми към живите наследства идва от това, че в ритуалите и занаятите виждаме млади и стари, сплотени, гледащи веднага посока. Не е често срещано в днешни времена. Истинската

непресторена емоция. Мястото, на което съм снимала, е пловдивски квартал. Искан да покажа, че дори в големия град, въпреки забързаното ежедневие, е чест за мъже, жени и деца, с усмивка на уста, да следват стъпките на предците си. Взимането на прошка за мен е едно от най-интимните запазени живи нематериални наследства - ето защо не си позволих да заснема кадъра в собствения си дом.

Ани Рагоева

За мен беше огромна чест да се запозная с Бай Диньо, с неговата история и да посетя скромната работилница, където се случва цялата магия. А защо избрах точно него ли? Израснала съм в семейство, което силно цени българското наследство.

Съпругът ми и брат ми имат невероятната възможност да се обучават при един от учениците на Костадин Илчев. А също така и внучка му ми е близка приятелка. След запознанството с него се убедих, че такова човешко богатство е на изчезване. И е наша ролята, като младото поколение, да се погрижим това да не се случва.

Габриела Илиева, НБУ
Ичо Диков, АМТИИ Пловдив
Цветан Бабечки, АМТИИ Пловдив

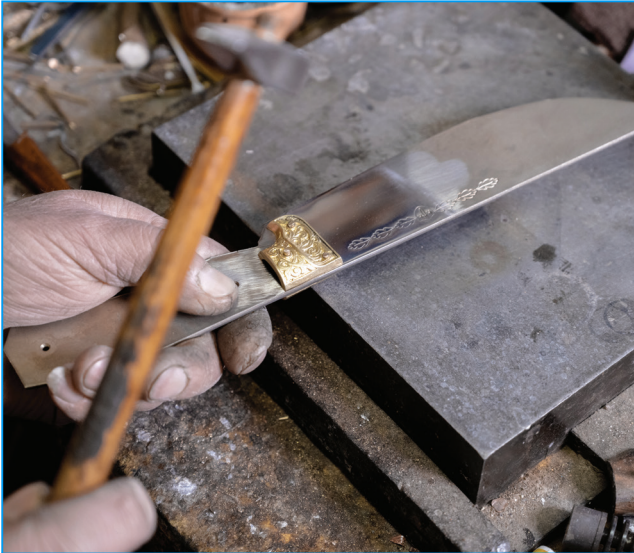
Theodora Hristoskova, AMDFA, Plovdiv

My interest in the living heritages comes from the fact that in those rituals and crafts we see young and old tightly together, looking in the same direction. Something that is not that common in this day and age. A real, unfeigned emotion. The location I chose for taking my pictures is a Plovdiv neighborhood. My idea was to show that, even in a big city, even amid the bustling everyday life that we lead, it is a matter of honor for some men, women and children to follow in their ancestors' footsteps. Asking for forgiveness is, in my view, one of the most intimate moments of the intangible heritage that is kept alive today, therefore I took the liberty to capture this image in my own home.

Ani Radoeva, AMDFA, Plovdiv

It has been a great honor for me to meet Uncle Dinyo, to hear his life story, to visit the humble little shop where all of that magic occurs. Why did I choose him? Because I grew up in a family that highly appreciates the cultural heritage of Bulgaria. My husband and brother had the unique opportunity to study under one of the disciples of Kostadin Ilchev. Also, his granddaughter is a close friend of mine. Having met him, I am convinced that such human treasures are on the verge of extinction. So, it is our role, as the younger generation, to make sure we don't let that happen.

Gabriela Ilieva, NBU
Icho Dikov, AMDFA, Plovdiv
Tsvetan Babeckki, AMDFA Plovdiv

Кирил Коликов, майстор ножар, работен момент, гр. Пловдив, 2022 г. © Сн.: Георги Луков

Kiril Kolikov, master cutler, at work in his shop in the city of Plovdiv, 2022. © Ph.: Georgi Lukov

Любомир Линков, майстор ковач – изработвани на гемайл, София, 1.04.2022 г. © Сн.: Надежда Иванова.

Lyubomir Linkov, master blacksmith, hammering out a detail. Sofia, April 1, 2022. © Ph.: Nadezhda Ivanova.

Участник в празника Сурва (14 януари), с. Ярджиловци, община Перник, 2022 г. © Сн.: Габриела Илиева

A participant in the Surva festival (January 14), village of Yardjilovtsi, Pernik Municipality, 2022 © Ph.: Gabriela Ilieva

Радостин Ганев, майстор грънчар, с. Войсил, община Марица, обл. Пловдив, 22.03.2022 г. © Сн.: Ичо Динков

Radostin Ganev, master potter of the village of Voysil, Maritza Municipality, Plovdiv District, March 22, 2022. © Ph.: Icho Dinkov

Изработване на калоферска гантела – детайл, Творчески център на калоферската гантела, гр. Калофер, община Карлово, 27.03. 2022 г. © Сн.: Ивелина Стоянова

The making of Kalofer lace, Kalofer Lace Creativity Center of the town of Kalofer, Karlovo Municipality, March 27, 2022. © Ph.: Ivelina Stoyanova

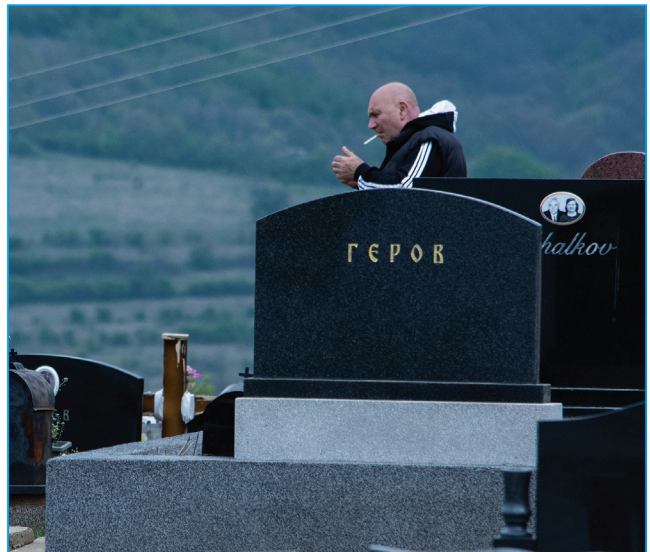
Ямболски колегарски буенек (мъже танцьори), гр. Ямбол, Рождество Христово – 25.12.2021. © Сн.: Атанас Колев

Yambol Christmas buenek (male dancers), a Nativity ritual dance from the city of Yambol, Dec. 25, 2021. © Ph.: Atanas Kolev

Тогоровден – св. Теодор Турон, гр. Априлци, кв. Видима, местност Маринска, 12.03.2022 г. © Сн.: Мартин Бангисhev

Vidima neighborhood of the town of Apriltsi, March 12, 2022. © Ph.: Martin Bangishev

„Една (цигара) за гушата...“ – панихида на 40-ия ден след кончината, гр. Димитровград, Сърбия, 2022 г. © Сн.: Димитрије Ранчев

‘One (cigarette) for the soul’: a memorial service on the 40th day of the death of a loved one, in the town of Dimitrovgrad, Serbia, 2022. © Ph.: Dimitrije Rančev

Фолклорен ансамбъл „Тракия“, община Пловдив – костюми, изработени от майсторите Елена Драмова и Стоян Маринов, гр. Пловдив, 2022 г. © Сн.: Любен Зехтински

Trakia Folk Ensemble, Plovdiv Municipality: dance costumes crafted by masters Elena Dramova and Stoyan Marinov, city of Plovdiv, 2022. © Ph.: Lyuben Zehinski

Празник на шарената сол: „Да посрещнем с хляб и шарена сол“, с. Бъта, община Панагюрище, 2022 г. © Сн.: Никола Узунюв

Herb Salt Festival: 'Let's welcome people with a loaf and a bowl of herb salt', village of Bata, Panagyurishte Municipality, 2022. © Ph.: Nilolay Ouzounov

Стефан Градинаров, майстор ковач, гр. Сопот, община Карлово, 2022 г. © Сн.: Елена Каламова

Stefan Gradinarov, master blacksmith of the town of Sopot, Karlovo Municipality, 2022. © Ph.: Elena Kalamova

Антон Атанасов, майстор ковач – работен момент, Етнографски и занаятчийски център „Сопотски еснаф“ гр. Сопот, община Карлово, 2022 г. © Сн.: Никол Стойкова

Anton Atanasov, master blacksmith, at work at the Sopot Artisans' Guild Ethnographic and Crafts Center in the town of Sopot, Karlovo Municipality, 2022. © Photo by: Nicole Stoykova

Мирослав Маринов, майстор дърворезба, изработване на детайл, гр. Русе, 2022 г. © Сн.: Виктор Георгиев

Miroslav Marinov, master woodcarver, crafting a detail for his next work, city of Rouse, 2022. © Ph.: Viktor Georgiev

Сирни Заговезни – Неделя Сиропустна, кукерско шествие в кв. Коматеево, гр. Пловдив, 2022 г. © Сн.: Теодора Христоскова

Quinquagesima Sunday, the last Sunday of Shrovetide before Lent: a mummers' procession in Komatevo neighborhood of the city of Plovdiv, 2022. © Ph.: Theodora Hristoskova

Костадин Илчев, гайдар и майстор на гайди от гр. Смолян – гайдуници (елементи от инструмента гайда). © Сн.: Ани Рагоева

Kostadin Ilchev, bagpiper and bagpipe maker from the town of Smolyan. Finished chanters and drones (principal components of a bagpipe). © Ph.: Ani Radoeva

Сирни Заговезни – Неделя Сиропустна, големият огън от хвойна в с. Дорково, община Ракитово, 2022 г. © Сн.: Цветан Бабечки

Quinquagesima Sunday, the last Sunday of Shrovetide before Lent: the great juniper bonfire in the village of Dorkovo, Rakitovo Municipality, 2022. © Photo by: Tzvetan Babechki

Живото наследство на „Лаваш“ в Азербайджан

The living heritage of Lavaş in Azerbaijan

Анатол Данто, Жюл Данто, Елшад Юсиф, Азербайджан / Anatole Danto, Jules Danto, Elshad Yusif, Azerbaijan

От 2016 г. традицията на приготвяне и консумиране на безквасни плоски хлебчета е вписана в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството¹. Тази гастрономическа култура е обща за четири държави: Азербайджан, Ислямска република Иран, Киргизстан и Турция. Плоските хлебчета все още представляват едно реално живо наследство за целия регион на Закавказието, Средна-Западна Азия и историческите територии на Персия, както и – наред с останалите – за Азербайджан (Amiraslanov, 2015).

Настоящият фоторазказ представя живото наследство на лаваш – едно от оригиналните тюркски имена, използвани за обозначаване на плоската питка, приготвена от вода, брашно и сол, с нейната висока социална стойност. Заснемането стана на територията на Азербайджан през 2021 г. по време на неформални етнографски наблюдения. Районът на наблюденията беше конкретно около град Шоки, в северната част на страната, в подножието на Кавказ. По време на това етнографско микро-изследване можахме да наблюдаваме два начина на приготвяне на лаваш: Lavaş sacı (изпечен върху метална плоча) и Lavaş təndir uxası (изпечен в глинена пещ).

Since 2016, the traditional cooking and eating of flatbreads is listed under the *Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity*¹. This gastronomic culture is common to five countries: Azerbaijan, Islamic Republic of Iran, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Türkiye. The flatbreads still represent a real living heritage across the entire Transcaucasian region, central Western Asia, historic Persia and, among others, in Azerbaijan (Amiraslanov, 2015).

This photo story presents the living heritage of *Lavaş* (Lavash), one of the regional Turkic nouns used to describe flatbread. It is made of water, flour, and salt and has a high social value. The pictures were taken in 2021 on Azerbaijani territory during some informal ethnographic observations. The chosen area was the Şəki area in the northern part of the country and on the Caucasian Piedmont. During this ethnographic micro-study, we were able to observe both ways of cooking *Lavaş*: *Lavaş sacı* (cooked on an iron plate), and *Lavaş təndir uxası* (cooked in an earthen oven).

¹ Културата на приготвяне и споделяне на безквасен плосък хляб: Лаваш, Катърма, Жупка, Юфка (Азербайджан, Ислямска република Иран, Казахстан, Киргизстан и Турция), Елемент, вписан под №: 11.COM 10.b.2, досие за представяне № 01181, вж.: <https://ich.unesco.org/en/RL/flatbread-making-and-sharing-culture-lavash-katyrma-jupka-yufka-01181?RL=01181>

¹ “Flatbread making and sharing culture: Lavash, Katyrma, Jupka, Yufka (Azerbaijan, Islamic Republic of Iran, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Türkiye)”, Inscription: 11.COM 10.b.2, Nomination file: No. 01181, see: <https://ich.unesco.org/en/RL/flatbread-making-and-sharing-culture-lavash-katyrma-jupka-yufka-01181?RL=01181>

„Ролята на ръцете“. Демонстрация на приготвяне на лаваш в Шеку.

“The Role of Hands”. Demonstration of the preparation of Lavaş in Şeki

Независимо от метода на изпичане, приготвянето на тестото за лаваш изисква особена ловкост на ръцете. Основните съставки се смесват на ръка, понякога се слага мая. Дланите и ръце се включват в разточването на тестото според желаната дебелина. Може да се използва и точилка. Приготвянето на пълнката и поставянето ѝ в хлебчето изисква активно използване и на двете ръце. Изпичането също изисква специални умения, за да не прегори хлябът. Хлебчетата често се консумират с ръце – нарязват се, напълват се с пълнка, навиват се на масур, разменят се между участниците в пиршеството...

„Ролята на ръцете“. Демонстрация на приготвяне на лаваш в Шеку.

“The Role of Hands”. Demonstration of the preparation of Lavaş in Şeki

Regardless of the cooking method, the preparation of Lavaş dough requires expert skills. The basic ingredients are mixed manually and yeast is sometimes added. Both hands and arms spread the dough, according to the desired thickness. A rolling pin can also be used. Then the stuffing is prepared and after the cooking phase – please watch the bread and don't let it burn! – you can enjoy it cut into pieces, rolled and filled with your stuffing of choice.

„Майсторското владеење на огњен“ - изпичане врху желизна плоча в частна фурна в Шеки и улична сергија в Салиан.

“The Mastery of Fire”. The two methods of cooking - on an iron plate in Şaki and in a stone oven on a street stall in Salyan.

Нај-зрелишната и съвременно деликатна фаза от приготвянето на хляба е изпичането му. В региона има два основни метода на изпичане. При първия се ползва метал: плоската питка, изпъната до краен предел, се поставя върху изпъкнала кръгла метална плоча, наречена садж, която днес се загрева най-често на газ. Когато плочата се нагорещи, тестото се разстила върху нея за няколко минути, после се прегъва за поставяне на плънката и се обръща. Металната плоча се използва от изпъкналата си страна, но вдлъбнатата служи за приготвяне на самата плънка – просто се обръща! Вторият метод ползва пръстена пещ – тандир, куполообразна в предната си част. В задната част на пещта – на открито, се наклажда огън. След като гървата изгорят, вътрешните стени на пещта придобиват идеалната температура за изпичане на лаваш. Хлебчетата се нареждат от вътрешната страна на пещта, в горната ѝ част, за да не прегорят. С помощта на тънка пръчка пекарите (обикновено жени) контролират процеса.

„Майсторското владеење на огњен“ - изпичане врху желизна плоча в частна фурна в Шеки и улична сергија в Салиан.

“The Mastery of Fire”. The two methods of cooking - on an iron plate in Şaki and in a stone oven on a street stall in Salyan.

The most spectacular and delicate phase of flatbreads is undoubtedly the baking phase. Two major cooking methods coexist within the region. The first uses metal: the stretched flatbread is placed on a curved circular iron plate named Saj that is heated mainly by gas. When it becomes hot, the dough is placed on it for a few minutes, folded while being stuffed, and turned over. The iron plate is used on its convex side for cooking, but its concave side is used to cook the stuffing: just turn the dish over! The second method uses earthen oven Tandır. It is dome-shaped and open on the top. A fire is lit at the back of the oven in the open air. Once the wood is burnt, the internal walls of the oven are at the ideal temperature to cook the Lavaş. The breads are placed on the inside wall and on the upper part of the oven to prevent them from burning. A thin stick allows the (usually lady) cook to control the baking.

„Силата на споделянето“. Дружеско споделяне на ястия на основа на лаваш в Шеки.

“The Power of Sharing”. Enjoying convivial meals with Lavaş in Şəki and Baku

Освен външното си оформление – знак за наследство, лаваш изпълнява и много важна социална функция. Хлябът е от стълбовете на традиционното хранене: основно се приготвя за консумация извън дома (на работното място) или за специални случаи: празнични обеда и вечери, семейни събирания, празненства, погребения и пр. Лаваш е храна за споделяне и се добавят към цял набор от традиционни ястия.

„Силата на споделянето“. Дружеско споделяне на ястия на основа на лаваш в Баку.

“The Power of Sharing”. Enjoying convivial meals with Lavaş in Şəki and Baku

Beyond the artisanal heritage of bread design, Lavaş breads have a very important social function. They are indeed one of the mainstay foods of the traditional diet and are particularly prepared for people who work and eat outside the home or for special occasions: receptions, family gatherings, parties, memorial services, etc. Lavaş represents a special dish of sharing in the company of a whole range of traditional dishes.

Активно предаване на знания и практически умения. Жюл Данто се учи как да борави с точилката охлов в Шеки, под зоркия поглед на една готвачка.

An active transmission of knowledge and practice. Learning how to handle the Okhlov (a special rolling pin) by Jules Danto in Şaki

Плоските хлѐбчета имат двойно предназначение: те са в основата на традиционното регионално хранене и се приготвят за масови събития. Това позволява наследството да се възпроизвежда активно в домашни условия и извън дома, в различни сфери на общуване и връзка между поколенията. Приготовлението и консумацията на лаваш все по-често се използва за туристически цели (Ganbarova, 2018). Това поддържа работни места и спомага за разкриване на нови – по търговските улици, пазарите, но най-вече в селските райони и провинциалните градчета по време на туристически обиколки.

Без съмнение, това е добра възможност кулинарната традиция да се популяризира извън границите на съответната територия.

The flatbreads actually have a dual function: they are at the base of the traditional regional diet, and they are cooked during social events. This allows the heritage to be actively perpetuated at homes and beyond, and within many arenas of socialization.

The cooking and consumption of Lavaş is increasingly put forward for tourist purposes (Ganbarova, 2018). It can maintain and create employment at the shopping centres and at the markets, but also and above all in rural areas or provincial towns during tourist tours. There is no doubt that this is an opportunity to make the culinary heritage tradition known far and beyond its borders.

Приготвянето и консумирането на лаваш като средство за популяризиране на изкуството да се живее в Гусар.

The preparation and consumption of lavaş in Gusar as a promotion of an art of living.

Приготвянето и консумацията на плоския хляб отговаря на критериите на Конвенцията на ЮНЕСКО за нематериалното културно наследство от 2003 г., тъй като неговата колективна номинация от няколко гържави за включване в списъка на ЮНЕСКО изцяло съответства на целите на Конвенцията. В допълнение, хлябовете лаваш представляват реален вектор за предаване глобалното изкуство на живеене, като се почитат споделянето и обмена на здравословни традиционни храни и традициите в приготвяне на хляб. Съществува устойчива икономика, свързана с конкретната територия с акцент върху „бавното хранене“ (Andrews, 2008). Хлябът лаваш е неразделна част от пълно регионално биокултурно многообразие.

Ратифицирането от Азербайджан на Конвенцията направи възможна тази номинация. Но регулаторната рамка на страната се развива. Ако множество законодателни текстове с отношение към живото наследство вече са в действие (Karimov, 2020; Imanov, 2023), то през 2023 г. се обсъжда и приемането на законопроект за нематериалното културно наследство с цел да се осигури по-добро съответствие на живите наследства към останалата част от законодателната рамка на Азербайджан. Неговите цели са „да урежда от-

The cooking and consumption of flatbreads respond well to the 2003 UNESCO Convention on Intangible Cultural Heritage (ICH), since its transnational nomination on the UNESCO list is fully in line with the objectives of the Convention. Beyond that, Lavaş breads constitute a real vector for the transmission of a global art of living, respecting the sharing and exchanging of healthy traditional food and perpetuating the important bread traditions. There exists a sustainable place-based economy, focused on a “slow food” way (Andrews, 2008), and Lavaş is certainly an integral part of a varied regional biocultural diversity.

Azerbaijan's ratification of the Convention made this nomination possible. However, the country's regulatory framework is evolving. Many legislative elements concerning the ICH (Karimov, 2020; Imanov, 2023) are already in action and a draft law on Intangible Cultural Heritage is being discussed in 2023. The law is devoted to a better articulation of the ICH with the rest of the Azerbaijani legislative framework. Its objectives are to “regulate relationships in the areas of creation, discovery, collection, research, promotion, use and protection of the intangible cultural heritage in the country”.

ношенията в областта на създаване, откриване, събиране, изследване, популяризиране, използване и съхранение на нематериалното културно наследство на страната“.

Този законопроект, неотдавна подложен на обществено обсъждане и оценяване, „обхваща различни аспекти, включително създаването на Държавен регистър на образци на нематериалното културно наследство и неговото поддържане в цифров формат, насоки за използването на образци на нематериалното културно наследство, използването на имена с отношение към нематериалното културно наследство на Азербайджан, включени в Представителния списък на ЮНЕСКО на нематериалното културно наследство и в Списъка на нематериалното културно наследство, нуждаещо се от спешна помощ за неговото опазване, и международното сътрудничество“. Законът ще влезе в сила за 20-та годишнина от приемането на Конвенцията.

Литература / References

Amiraslanov, T. (2015). *About Lavash. IRS Following tradition*, 4(23) Winter 2015, IRS. Online: <https://irs-az.com/new/pdf/201601/1452526037495203346.pdf>

Andrews, G. (2008). *The slow food story: Politics and pleasure*. Pluto Press.

Ganbarova, S. (2018). *The Role of National Cuisine in the Development of Tourism in Azerbaijan*. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(2), 46-51.

Иманов, К. (2023). *Qeyri-maddi mədəni irs (QMMİ) anlayışı və onun istifadəsi. Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyinin, Baku*, 34 p. Online: <https://copat.gov.az/docs/Nesrler/AZE/%C6%8Fqli%20M%C3%BClkiyy%C9%99t/Qeyri-maddi%20medeni%20irs.pdf?t=1677668528>

Karimov, E. (2020). *Protection of cultural heritage in Azerbaijan*. *Gdańskie Studia Międzynarodowe*, 18.1-2: 254-268.

Анатол Данто, антрополог, Център за евразийски изследвания, Изследователски институт за източни езици и цивилизации (Inalco - EA 4513), Париж, Франция

Жюл Данто, географ, Международна изследователска мрежа, лаборатория UMR 7266 LIENSs, Университет Ла Рошел&Национален център за научни изследвания, Франция (La Rochelle université & CNRS)

Елшад Юсиф, управител на агенция за екотуризъм, Център за европейска устойчивост, Сен Назер, Франция, Homeawayhome, Баку, Азербайджан.

It “covers various aspects, including the creation of the State Register of Intangible Cultural Heritage Samples and its digital maintenance, guidelines for using samples of intangible cultural heritage, the use of names pertaining to Azerbaijan's intangible cultural heritage included in UNESCO's Representative List of Intangible Cultural Heritage and the List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding, funding for preserving intangible cultural heritage and international collaboration“. The law will become effective at the 20th anniversary of the Convention.

Анатол Данто, антрополог, Център за евразийски изследвания, Изследователски институт за източни езици и цивилизации (Inalco - EA 4513), Париж, Международна изследователска мрежа, лаборатория UMR 7266 LIENSs, Университет Ла Рошел&Национален център за научни изследвания (La Rochelle université & CNRS), Франция

Жюл Данто, географ, Център за европейска устойчивост, Сен Назер, Франция, Елшад Юсиф, управител на агенция за екотуризъм, Homeawayhome, Баку, Азербайджан.

За контакт:

Анатол Данто: anatole.danto@orange.fr

Жюл Данто: jdanto19@orange.fr

Елшад Юсиф: elshad.yusif@gmail.com

Anatole Danto, Anthropologist, EA 4513 Centre de recherche Europes-Eurasie, Inalco, Paris, IRN Apolimer, UMR 7266 LIENSs, La Rochelle université & CNRS, La Rochelle, France

Jules Danto, Geographer, European Sustainability Center, Saint-Nazaire, France

Elshad Yusif, Ecotourism agency manager, Homeawayhome, Baku, Azerbaijan

For contact:

Anatole Danto: anatole.danto@orange.fr

Jules Danto: jdanto19@orange.fr

Elshad Yusif: elshad.yusif@gmail.com

Практика на опазване на традицията, свързана с производството и свиренето на кобза и хърди-гърди Safeguarding practice of kobza and wheel lyre tradition

Валентина Демян, Украйна / Valentyna Demian, Ukraine

Фотографиите показват обучението в свиренето на кобза за предаване на познанието. Важно е, че се работи с деца с увредено зрение за документиране на традицията.

Изразявам благодарност на Олес Санин, режисьор, член на общността на изпълнителите на кобза за неговата помощ при създаването на този материал.

The photographs show the work of Kobzar Tsekhs (Guilds) for transmitting knowledge. In particular, there is a part of work with visually impaired children and documentation of tradition.

We would like to express the gratitude for Oles Sanin, film director, member of Kobzar community for his help in preparing this material.

Ярослав Кориско представя инструмента кобза на деца с увредено зрение – Львів (Лвов), Украйна, 2023 г. © Сн.: Дмитро Санин
Yaroslav Korysko introduces visually impaired children to kobza. © Ph.: Dmytro Sanin

Тарас Дороцки запознава деца с увредено зрение с инструмента хърди-гърди (лира с въртящо се колело за звукозвличане). © Сн.: Дмитро Санин

Taras Dorotsky acquaints visually impaired children with hurdy gurdy (wheel lyre). © Ph.: Dmytro Sanin

Ярослав Кориско свири на бангура. © Сн.: Дмитро Санин
Yaroslav Korysko plays bandura. © Ph.: Dmytro Sanin

Майстор Микола Товкайло от цеха (занаятчийската гилдия) изработва бандура – документиране на производствения процес. © Сн.: Дмитро Санин

Master of tsekh (guild), Mykola Tovkailo, makes bandura: process documentation. © Ph.: Dmytro Sanin

Хърди-Гърди (лира с въртящо се колело). © Сн.: Дмитро Санин
Wheel lyre (hurdy gurdy). © Ph.: Dmytro Sanin

Тарас Дороцьки свири на улицата в Лвिव: документиране на изпълнението. © Сн.: Дмитро Санин

Taras Dorotsky plays on Lviv streets: process documentation. © Ph.: Dmytro Sanin

©Всички права запазени

Това издание или отделни негови части не могат да бъдат размножавани, публикувани и/или предавани по електронен, механичен или фотокопирен или друг начин, както и въвеждани в информационни системи, включително компютърни, без изричното писмено съгласие от авторите и издателите.

©All rights reserved

No part of this publication may be reproduced or published and/or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying or otherwise, or by any information storage and retrieval system, including a computerized one, without permission in writing from its authors and publishers.

Публикуваните текстове и снимки изразяват единствено вижданията на авторите и по никакъв начин не изразяват вижданията на Регионалния център. Регионалният център не носи отговорност за използването на информацията, която се съдържа в тях. Границите на картите не предполагат официално одобрение или приемане от страна на Регионалния център на съответните държави и територии.

Articles express the opinions of the authors and do not necessarily represent the opinions of Regional Centre Sofia. The Centre bears no responsibility for the use of any of the published articles. Boundaries on maps do not imply official endorsement or acceptance by the Regional Centre Sofia of the countries and territories concerned.

Научните статии се публикуват след анонимно рецензиране от двама рецензенти.

The articles are published after anonymous peer review by two reviewers.

София, брой 9-10, 2023
Sofia, issue 9-10, 2023

Списание “Живи наследства” е издание на Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО, София. То е посветено на изследването, изучаването, опазването, съхранението и популяризирането на живите наследства в страните членки на Регионалния център. Неговата цел е да съдейства за разпространение на международни и национални политики, на знания и добри практики в сферата на нематериалното наследство, да подкрепя опознаването, споделянето и разпространението на живи наследства.

Списание то излиза на български и на английски език.

‘Living Heritage’ magazine is a publication of the Regional Centre for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in South-Eastern Europe under the auspices of UNESCO based in Sofia. The covered themes in the magazine are dedicated to the research findings, analyses, safeguarding, preservation and popularization of intangible cultural heritage in the Member States of the Regional Centre Sofia. Its purpose is to contribute to the diffusion of international and national policies, expertise and good practices in the field of intangible cultural heritage, to support the recognition, sharing and dissemination of living heritage.

The journal is in Bulgarian and English.